ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౭. { విభవనామసంవత్సరము జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౧.

కవి—కవిత.

—: కాశీ వ్యాసాచార్యులుగారు :—

" శ్లో॥ జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరాః।
నాస్తి తేషాం యశఃకాయే జరామరణజం భయమ్॥ "

అని యివ్విధంబున దివ్యతపఃప్రభావయుతుండును, భాషార్ణవోత్తారకుండును, సమస్తనీతిశాస్త్రకోవిదుండు నగు భర్తృహరి తనసుభాషితంబున వాక్రుచ్చియుండుట సర్వజనవిదితమే కదా. దీనిఫలితాంశముఁ జూడఁ గవియగువానికిఁ బునర్భవంబు లేక నిత్యముక్తత్వము సిద్ధించు నటులఁ గానఁబడుచున్నది. ఆయర్థ మెటులు సంభవించు ననువిషయమును బదపడి నుడివెద. పైయంశంబునే దృఢీకరించుచు, శ్లో॥ చతుర్వర్గఫలప్రాప్తిః సుఖా దల్పధియామపి। కావ్యాదేవ......॥ అనఁగా నల్పబుద్ధులకుఁ గూడఁ గావ్యసుఖంబుచేతనే చతుర్వర్గఫలప్రాప్తి చేకూరు నని సాహిత్యదర్పణకారుఁడును;

కం. తనకు హితార్థము లెఱుఁగం, చ, నఘంబులడంచు, ధనముశోభనముయశం
బునుగూర్చు నఖిలసురలం, గనఁబడఁగాఁజేయు నెపుడుఁ గావ్యము కవికిన్.

అని, అప్పకవియుఁ దదితరులు పెక్కురును దమగ్రంథముల నుడివియున్నారు. ఈయంశంబుల మనంబులం దిడికొనియే కాఁబోలును, నాబోటివారు కొంద ఱీకాలంబున నూహలఁ జేసి చేసి, ఘోరకాంతారంబులఁ దలక్రిందుగా జపం బొనర్చెడి మునీశ్వరులకు సహిత మందరానట్టియు సాంగోపాంగముగ వేదాధ్యయన మొనర్చువారలకేనిఁ జేరరానట్టియు, శరీరాయాసంబుల కోర్చి క్రతువు లొనర్చెడి మహామహులకేనిఁ జూడరానట్టియు, ఆచతుర్థపురుషార్థ

ము కావ్యనిర్మాణమున నొక్కమారుగ నూడి చేతఁ బడఁ గదరా, యని యెంచుచుఁ దమలోఁ దాము సంతసించుచున్నారు; నవ్వుకొనుచున్నారు; చిక్కెరా మోక్షము, చిక్కెరా యని గంతులువైచుచున్నారు; ఆకావ్యనిర్మాణ మెంత పని, అది మనచేతిలోనిదే కదా యని యనుకొనుచున్నారు. పాఠకమహాశయులారా! పంచభక్ష్యపరమాన్నంబులు హస్తగతంబు లైనను, వాని నారగించి ఫలంబుఁ గాంచుటకుఁ గొంత ప్రయత్న మవసరము కదా! అట్లే పైఁ జెప్పిన యుత్తమపురుషార్థకాములు రసానుభవోపలబ్ధికిఁ దగు ప్రయత్నము లేమైన నొనరించుచున్నారా? అం దెంతవఱకు నవాప్తకాము లగుచున్నారు? అని మీకొకవిధ మగుశంక మనంబుల జనింపవచ్చును. ఇందు శంకింపవలసిన విషయ మేమున్నది? కల్పవృక్షఫలంబు చేతఁ జిక్కిన ‘శ్లో॥ హస్తాగతం కిల న ముంచతి కోఽపి మూఢః’ అనినట్టులు మూఢుఁడైనను దాని నారగింపఁ బ్రయత్నింపకుండునా! అట్లే యమ్మహాపురుషులును జాల గట్టిప్రయత్నములనే చేయుచున్నారు; ఇఁకముందుఁ గూడ నింతకంటెను దృఢతరప్రయత్నంబులనే చేసెదరు; అం దనుమానం బిసుమంతయు వలదు. మఱియు, వీరి మొదటిప్రయత్నం బెద్దియుండురా? తమనామధేయంబులకు ముందుగనో వెన్కనో ‘కవి’ యనునామంబు క్లప్తపఱుచుటయే. ఔరా! ఎంతసాహస మెంతసాహసము! ‘కవి’ యనుబిరుదంబుఁ దమకై తామె తగిలించుకొనుటయా! చాల విడ్డూరముగ నున్నదే!—విడ్డూర మేమి? సాహస మేమి? వారిని గొట్టువారెవరు? తిట్టువా రెవరు? అంతయు స్వహస్తంబులయందునే యున్నది. ఒకవేళ మీరు ‘పండితులు లోకంబున వేనవేలు కలరు గదా, వారు సత్కావ్యనిర్మాతలు కారా?’ యని యందురేమో. సోదరులారా! శాస్త్రోక్తలక్షణలక్షితు లగుపండితులు బొత్తిగ లే రని చెప్పుటకు వీలులేదు; అల్పసంఖ్యాకులం దందుఁ గలరు. ఐనను మొత్తంబున విచారించినచో,—

శా. ఏమీ! సోమి! పలాండు సంస్కృతముకాదే కూర యేన్నేఁడు? నా
థా! మీరేగద మున్పురాణమునఁ ద్యక్తవ్యం బటం చన్నవా!
రామాటల్ మసయింటనా? పసులు చేయుం జెప్పితి న్గాని యెం
చీమాత్రిస్వదియింత్రు పెద్ద లగువారే విశ్వనాథేశ్వరా.—

అని నేను గాశీవిశ్వనాథేశ్వరశతకంబున నుడివినరీతిఁ బండితులకన్నఁ బండితంమన్యులే పెక్కురు కానఁబడుచున్నారు. అథవా పూర్వోక్తసుప్రసిద్ధు లగుపండి

తులు నాతోటి నవనాగరకుల చెంతఁ బడిన, బ్రహ్మకథమునఁ గట్టువిషయమునను, జుట్టువిషయమునను, బొట్టువిషయమునను హాస్యాస్పదు లగుచున్నారు. నేఁడు, అన్యదేశ భాషాచారంబుల మూఁడింటిలో రెండవదానియందుఁ గాకున్నను, దక్షిణ రెంటియందేని నుశిక్షితు లైనవారు సహితము పండితులు కానవచ్చినచొడలఁ బూర్వకాలపు టనార్యులఁ (Aboriginies) జూచునట్లుచూచుచున్నారు. సమస్తవిధములఁ బూజ్యార్హు లగువారిని బూజించుట యటులుండఁ బైపెచ్చు తత్పండితులఁ జూచి యాసడించుకొనుచు, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు 'మర్యాద తెలియని పశువులు (Mannerless brutes)' అనుచున్నారు. ఏతద్విధగౌరవపాత్రు లగుపండితులఁ బరిష్కర్తలుగా నియమించువా రెవరు? అథవా యొకరిద్దఱు వారి నాదరించువా రున్నను వారిపరిష్కారంబుల వినువా రెవరు? అదియుఁ గాక మఱొకమాట చెప్పవలసియున్నది. అప్రసిద్ధపండితులయందు సహితము పెక్కురు చాలవఱకుఁ గాలము మాఱుచుండుట యెఱుంగక, 'శ్లో. సర్వనాశే సముత్పన్నే, త్వర్థం త్యజతి పండితః॥" అనుమాట మఱచి, సమయానుకూలంబుగ శాస్త్రసమ్మతము లగుమార్పులఁ జేయుట కేనియు నిచ్చగింపక, లౌక్యపద్ధతు లన నెవ్వియో యెఱుంగక, పూర్వకాలపు "హైకోర్టు" తీర్పులని చేయుచున్నారు. దానఁ జేసియుఁ గొంతముప్పు వాటిల్లుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

ఆసంగతి యటులుండనిండు, మనమాతృభాషాసంస్కరణవిషయమున నెల్లవారును "స్వయం రాజా స్వయం మంత్రీ" అనినటులు తామే రాజులు తామే మంత్రులు. ఎవనికివాఁ డేవియో రెండుపద్యముల నేర్చికొని గాని, నేర్చికొనకయే గాని "కవి" అని పేరిడికొని, అక్షరాభ్యాసంబుననే ప్రబంధరచనకుఁ బూనుకొని గ్రంథములవ్రాసి గ్రంథసాంగుఁ డగుచున్నాఁడు. మఱియుఁ దనకుఁగల యాయపూర్వజ్ఞానముచేతనె "శ్లో॥ అతిరమణీయే కావ్యే పిశునో౽న్వేషయతి దూషణా న్యేవ, అతిరమణీయే వపుషి వ్రణమేవ హి మక్షికా నికరః॥ అన్నట్లుగా నొరులవాఙ్ప్రపంచమున దోసఁగుల వెదకఁ జూచుచున్నాఁడు. పూర్వమున "కవి" యనుపదంబుఁ గొనుట చాల దుర్ఘటమైయుండె ఆలక్షణంబుల ముందు వివరించెద. నేఁ డన్ననో, యూరూరను గవులే, యింటింటను గవులే, ఎట్టివారును గవులే, ఆమహాపురుషులు 'ఊ' అన్నఁ గవిత్వమే, "ఆ" అన్నఁ గవిత్వమే, తుదకు వారినోటినుండి వచ్చుమాటమాటయుఁ గవిత్వమే, ప్రత్యక్షరము కవిత్వమే. ఆహా! ఏమీ! ఈవింత! పూర్వకాలంబునఁ బండితులు, కవి

తా కాంత యెల్లరకును నధీనురాలు కాదనియుఁ దనకయి తానే వరించి రావలయు ననియుఁ జెప్పుచున్నారే, ఇపు డాకాంత తనపెంకెపట్టు వదలి తనకై తా నెల్లరవెంటఁ బడుచున్నదా? "శ్లో. చిత్రంహి భారతీదేవి! ప్రత్యహం తరుణాయసే" అన్నట్లు, సరస్వతి దైనందినతారుణ్యసంపత్తి వెలయుటచే నూత్నవరపాణిగ్రహణంబున కిచ్చగించినదా? కానిచో వర్షాకాలశిలీంధ్రములఁ జాదంబున నిండుకవు లెందుండి బయలుదేరెదరు. ఇట్టికవితాండవమును జూచియే కాఁబోలు నొకసుప్రసిద్ధుఁ డగు పండితమహాకవి-

శ్లో. స్వాధీనో రసనాంచలః పరిచితాః శబ్దాః కియంతః క్వచిత్।
క్షోణీంద్రో ననియామకః పరిషద శ్శాంతాస్స్వతంత్రం జగత్।
తద్యూయం కవయో వయం వయమితి ప్రస్తావనాహుంకృతేః।
స్వచ్ఛందం ప్రతిసద్మ గర్జత వయం మౌనవ్రతాలంబినః"

అనివ్రాక్రుచ్చియున్నాఁడు.

ఆర్యులారా! ఒక్కమాట; పూర్వకాలంబున స్వయముగఁ బండితులై, కవితాతత్త్వగ్రహణకటిష్ఠులై, నూతనకావ్యనిర్మాణ ధురంధరులై, జనప్రపంచపాలనంబునకేఁ గాదు, భాషాప్రపంచపాలనంబును గూడఁ జేయుచు సర్వసమర్థులై, యఖిలశాసనంబులఁ దమకేలఁ బూని, దుష్టనిగ్రహం బొనర్చుచుండు రాజులుండఁ, గవితావధూటియు మంగళసూత్ర విరాజమానయై, సువర్ణపదాలంకార విభూషితయై, సరసవచోగుంభనల మిగులఁ బ్రౌఢయై, అనంతపదవిన్యాసరచన మెలంగుచు నిర్భయంబునఁ గవిచతురాస్యుల వదనరంగస్థలంబులయందు నవే నాట్యమొనర్చుచుండె. ఆకాంతామణిని సమీపించుటకుఁ బండితుఁ డేనియు జంకుచుండె. నేఁ డన్ననో, అన్యదేశ చారంబులు హెచ్చినవి. ఆర్షపూర్వాచారములందు, వైముఖ్య మేర్పడినది; వెయ్యేల, అన్నియుఁ బూర్తిగా మారి, భూమి యాకాశముగను, ఆకాశము భూమిగను మారినవి

అన్నిగౌరవంబులతోపాటు కవితావనితాగౌరవంబును నశించినది ఇపు డాకాంతామణి సలక్షణయై యేపుస్తకపేటికాంతరంబుల డాగియున్నదియో కాని బహిరంగంబుగఁ గానఁబడదు.

ఇట్టిస్థితిలో నాకాంత, నేటిపరదత్తకవిబిరుదాంకితులగు మనసోదరులఁ దనకై తానె వలచి వచ్చినదియో లేక వీరె యష్టవిధవివాహంబులఁ నంత్యవివాహపద్ధతిచే నామెపాణిగ్రహణం బొనర్చిరో యెల్లరకును విశద మగుట

లేదా! ఎల్ల వారును గోపాలకుఁడు లేని గోవుల చందంబున విజృంభించి, యూర్ధ్వాటము లొనర్చుచు, ఎక్కడరా కవితా కాంత, యెక్కడ? అని బొబ్బలిడుచు నామె వెన్నంటి పరుగిడి తత్సలీమణి పుస్తకపేటికలయందు డాగియుండె నని విని, యాపేటికల లేవనెత్తుటకుఁ దగినవని యట్లు స్వాధీనముగ లేకుంటచేతను, దాళమెచ్చోటనో దానిఁ దీయుట యెట్లో తెలియమిచేతను, దమయిచ్ఛవచ్చినట్లు నల్వురొక్కుమ్మడిగ మీఁదఁబడి 'అదిగోఁ గవితా కాంత, పట్టుఁడు; కొట్టుఁడు; అనుచు బలవంతముగఁ బైకీడ్చుచున్నారు. ఇట్టిసాహసకృత్య మొనర్చు వేళ నొకనిచేతఁబడి, పాప మాకాంతామణి యొక్క మంగళసూత్రము తెగినది; అలంకారములా, అధోగతిపాలైనవి. సౌకుమార్యాదులా చల్లాఱినవి; పదములా తారుమారైనవి; శయ్యలా. అంపశయ్యలైనవి; పెయ్యేల, తుదకు పీకి వారినుండి తప్పించుకొని పాఱిపోవుదమన్నను, సంధిబంధములు చాలవఱకు విఱిగినవి; దైవవశమున, నేరెంటిమూఁడింటియందునో యించుక పటిమయుంటచే నామె యింతవఱకు నిలిచి యున్నది కాని లేనిచో నేనాఁడో, నామమాత్రావశిష్టయై యుండియుండును. అట్టిపుణ్యంబు గట్టికొనకే మహాత్ములు లేకుండిరా యేమి?' అని యొకవేళ మీరు తలంచెదరేమో; సోదరులారా! ఆవిషయమున మీ రనుమానింపవలసినపనియేమియును లేదు. అట్టిఘనులును, ఇప్పటి కప్పుడే జన్మించియే యున్నారు; తగుప్రయత్నములు జరుగుచునేయున్నవి; పరమేశ్వరుఁడు వారికోర్కెల సఫల్యము నీడేర్చుననియే తలంపవలసియున్నది.

అదిగాక పూర్వశాస్త్రోక్తలక్షణలక్షితకవితావధూటియుఁ దత్పోషకవర్గంబును, నేఁటివరాదత్తకవిబిరుదాంకితులఁ జూచి, 'అయ్యో! ఇదేమి! కవితాకాంత నిట్లు తారుమారు చేయుచున్నారు' అనినఁ దత్పోషకవర్గంబు నటిని చూచుచున్నారు; హుంకరించుచున్నారు; పైలైన మీఁదఁబడి కొట్టవచ్చుచున్నారు. మఱియు నాకవితావధూటినిఁ జూచి "ఛీ ఛీ! ఏమి ప్రేలుచున్నావు? 'మేము నిన్నుఁ దారుమారు చేయుచుంటిమనియా' చాలుఁజాలు నోరుమూసికొనుము; ఎఱుఁగవు కాఁబోలును; కాలము మారినది; నవనాగరకత హెచ్చినది; స్త్రీస్వాతంత్ర్య "మమలు"లోనికి వచ్చినది; నీఘోషాపద్ధతులును, నీపూర్వకాలపుటలంకారములును, నీభావగాంభీర్యములును, నీసూత్రబంధములును, ఇఁక నెంతమాత్రమును బనికిరావు; ఎక్కుము, రంగస్థల మెక్కుము; పేఁడువాఁడనక, చిన్న పెద్ద యనక పట్టుము; ప్రతిమనుజునిచేయి పట్టుము; నిన్నుఁజే

పట్టుటకుఁ జిన్న యేమి పెద్ద యేమి? పండితుఁ డేమి, పామరుఁ డేమి? భాష సర్వాధీనము; గురుజనసీమతల్లియే యుగ్గుపాలతోడనే భాషాధ్యయన మొనర్పించినది. నిన్ను గ్రహించుటకు నీకు మాతృభాషయందును గూడ గురుశుశ్రూషయా చాలుఁ జాలు లెమ్ము; రమ్ము వేగమే రమ్ము; రాకున్న నిన్నడుచువారెవరు?' అని యొకవైపున బెదరించుచు మఱి యొకవైపున "ఓసీ! 'నాయలంకారములు విఱిగిపోయిన వయ్యయ్యో! ఇంకెట్లు' అని యలంకారములపై బెంగఁ గొంటివా యేమి? ఎంత వెఱ్ఱిదానవు? నీకలంకారములే కావలసియున్న వానికి నేమి లోటు; అపూర్వకాలపు టలంకారము లేల క్రొత్తసొమ్ముల నీమొగలునిండఁ దొడిగెదము లెమ్ము; అదిగాక తొంటిపాకంబులరుచి దవిలియుంటివా? నీకా ప్రాచీనోపమా ప్రీతి యింకను బోలేదా? మేమును నీకొఱకాయాదేశములనుండి మైసూరుపాకము మొదలైనదివ్యపాకముల సంగ్రహింప దశవిధావస్థలఁ బడుచునే యున్నాము; 'అయ్యయ్యో! మోసము వచ్చినదే. కంఠసూత్రములే తెగినవే; అనాథత్వము సిద్ధించునా' యని దుఃఖించుచుంటివా? ఎంత వెఱ్ఱిదానవు? మే ముండఁగా నీకనాథత్వమా? కట్టిపెట్టుము; ఇంకను నీకుఁ బూర్వాచారపరాయణత్వమేనా? కాలము మారుచుండుటఁ జూచుచుండుటలేదా? ఈకాలమున నామంగళసూత్రము మోజైనసంగతి నీ వెఱుంగవా? ఒకవేళ నీకు వానిపై మోజే యున్నయెడల నాప్రాఁతసూత్రంబు లేమిటికి? మే మెవరికి వారమే స్వహస్తములతో సిద్ధము చేసిన మంచిమంగళసూత్రములు గలవు; వాని నీకంఠంబునకు బంధించెదము. మాముఖ్యోద్దేశముగూడ నీమంగళసూత్రము లెపుడు తెగిపోవునా యనియే; మాబోటిహరిశ్చంద్రుల కేలుపట్టఁ గంఠమున మంగళసూత్ర మున్నదియా లేదా యనునను మానం బెందులకు? నీవాచంద్రతారకముగఁ జంద్రమతిచాయఁ బ్రకాశించెదవు. అని యాకవితావధూటి నోదార్చుచుఁ దత్పరాదత్తకవిబిరుదాంకితు లుభయవిధంబుల నామెను లోఁబఱుచుకొనఁ జూచుచున్నారు.

వీరిలో సహితమనేకమతభేదము లున్నవి. అందలియవాంతరభేదంబుల నటుండనిచ్చి మొత్తమున రెండుతెగలుగా విభజింపనగు.- మొదటితెగవారు పండితకవిమన్యులు, రెండవతెగవారు కవితాతత్త్వానుశాసనులు. పండితకవిమన్యులు, స్థాలీపులాకన్యాయావలంబులై, భాషారత్నగర్భాంతరంబున 'కోడువ్యవసాయ' మొనర్చి, 'శతశ్లోకేనపండితః' అను లక్షణమునకు లక్ష్యులగుచు,

ఒకప్రబంధమునుండి కొన్నిసమాసంబులను వేఱొకకోశమునుండి కొన్నిపదంబులను, మఱియొకపుస్తకమునుండి కొన్నివర్ణనాంశంబులను, తదితరగ్రంథములనుండి కొన్నియలంకారంబులను సంగ్రహించి, యారంభముననే ప్రబంధరచనకుఁ బూని గ్రంథసాంగులగుచున్నారు. కదపడి గర్భనిర్భేదం బగుపండితవేషముఁ బూని 'అబద్ధం వా సుబద్ధం వా కుంతీపుత్రో వినాయకః' అనుమార్గం బవలంబించుచు, ఉద్దండతాండవం బొనర్చి, తద్భాషయం దంతగాఁ బ్రవేశము లేని ధనాధికులచేతను, ఇతరోన్నతోద్యోగస్థులచేతను బామరులచేతను దమపాండిత్యప్రకర్షఁ జూపుచుఁ, బూర్వోక్తపద్ధతిఁ దాము వ్రాసిన తిలకాష్ఠమహిషబంధనంబుల—వారిచేత విప్పుచు, దానిపై గుండె లవియునటు లుపన్యసించుచుఁ, దాము సెస్వటీకకు మరలఁ డీక నుద్ఘోషించుచుఁ, బూర్వోక్తశ్రోతల మెప్పువడసి, వారలవలన, 'అభినవతిక్కన' 'కవిశేఖర' మున్నగు బిరుదంబులవడసి, తమకన్న మిన్నలు లే రని విఱ్ఱవీఁగుచు 'ఘటంభింద్యాత్ పటంఛింద్యాత్' అన్నట్లు దధ్ధావాదంబుల యోగ్యులగువారల వంచించుచుఁ దమకుఁ గలయల్పజ్ఞానంబుచేతనే మహామహులసుద్దులఁ దప్పులెన్న సాహసించుచున్నారు. కొందఱు, బహువిధంబులచే నసంపూర్తిగ నున్నయొక్కచిన్నయసూరివ్యాకరణంబునమాత్రమే కొంతవఱకుఁ దమకై తామే యర్థమైనంతదనుక నందందుఁ జూచి, తద్వ్యాకరణాల్పజ్ఞానంబుననే, సమస్తవిధములు నుత్తమోత్తమప్రమాణంబులై శిరసావహింపవలసిన భారతాద్యగ్రంథములయందుననే దోసఁగులు కానివానిఁగూడ దోసఁగు లని వాక్రుచ్చుచు, 'విమర్శ' యనఁ గేవలముఁ దప్పులెన్నుటయే యనునవర్థకోద్దేశంబు మనంబులం దిడికొని తా మెఱుంగని దంతయుఁ దప్పే యని చెప్పుచు భాషాద్రోహ మడుగంటఁ జేయుచున్నారు. కనుకనే అప్పకవి, "గీ॥ ఉత్తముఁడు లక్ష్యలక్షణవృత్తవేది। మధ్యముఁడు లక్ష్యలక్షణమాత్రవేది" అనిలక్ష్యలక్షణములయొక్క సంపూర్ణజ్ఞానముకలవాఁడే సర్వవిధములచేఁ బ్రామాణికుఁ డనవొప్పు నని వ్రాసియున్నాఁడు. పూర్వకాలంబునం బలెఁ బరీక్షాపద్ధతులు లేకపోవుటచేతను, జనబాహుళ్యము తాము కృషి యంతయు హూణభాషయందుననే చేయుచుండుటచేతను, అథవా, అహూణభాషకుఁ దోడు మాతృభాషయందుఁ గూడఁ బాటుపడువారెవరైన నున్నయెడల నట్టివారిసంఖ్యతోఁపాటు జ్ఞానము నల్పమై యుంటచేతను ఎవ రుత్తములో యెవరు మధ్యములో కనుఁగొనుట చాల దుర్ఘటముగ

నున్నది. ఎవని మాటలాడించిచూచిన నేమి తప్పో, వీ రుమహానుభావులన్న
మీాఱుమహానుభావు లనుచుఁ గాలముఁ గడపుచున్నారు. కొన్నివిషయంబుల
మనము వీరిని నన్నయతిక్కనాదికవినాథులతో సమానముగ గౌరవింపవల
సినదియే కారణ మే మందురా! వీరిప్రబంధరచనల బాగుఁగఁ బరిశీలిం
చినయెడల, వందండుఁ గనఁదగు దివ్యసమాసంబులతోడను, పదవచో
గుంభనలతోడను, బంధురభావంబులతోడను, రసగాంభీర్యాదిగుణంబుల
తోడను, జెన్నారు వీరిపద్యరాజంబులును, ఆనన్నయాది కవివర్యులపద్యం
బుల కెంతమాత్రమును దీసిపోవని నొక్కి వక్కాణింపవలసియున్నది. వే
యేల, "అసలు"నకు "నకళ్లు" పలుతావుల వీరిగ్రంథములఁ గానఁబడుచుం
డు. అవిగాక, మంజులధ్వనివిశేషంబు లందురా, అవి వీరిహస్తఘంటికల
యందుఁ గాని, కవితాకాంతాహస్తకంకణంబులఁ గాదు; క్రొత్తజిగి యందురా,
అది వీరుకంఠంబునఁ బాల్చిన 'మెడల్సు'ను మొహరీలపేరునందుఁ గాని కవితా
కాంతాలంకారములయందుఁ గాదు; రసోద్రేకం బందురా, అది వీరిప్రగల్భ
వాక్యులయందుఁ గాని, కవితాకాంతాభాషణంబులఁ గాదు; మఱియు నమ్మ
హానుభావుల పాండిత్యప్రకర్షాదికం బందురా, అది వీరుదేవతార్చన పేటికల
తోపాటుగా మూఁపున మోసిమోసి, చెమటచే నగముఁదనిఁగి, అక్షరములు
కరఁగి, మాసి, శిథిలమై యేలతాధికారులో యిచ్చిన యపూర్వ యోగ్యతా
పత్త్రములయందునఁ నేగాని, కవితాకాంతాప్రకటనయందుఁగాదు.

ఈసందర్భమునఁ నొక మనవి చేయవలసియున్నది- నేను వ్రాసిన పైవ్రా
తలఁ బట్టియుఁ, ఇఁకముందు వ్రాయఁబోవువానిం బట్టియు—నేను గర్వంబున
విఱ్ఱవీఁగుచు, మహానుభావుఁడ నని చెప్పుకొనుచుంటి నని కొందఱనుకొన
వచ్చును. మీా ర ట్లెంతమాత్రముఁ దలంపకుందురుగాక! నే నల్పజ్ఞుఁడను, అల్ప
జ్ఞుఁడనైనఁగాను; కేవల మజ్ఞుఁడనే. ఒకవేళ నిదివఱకే మైన నించుక భాషాప్ర
వేశమున్న దని యనుకొందమన్నను బఠీపంతులుగాఁ బ్రవేశించి, ప్రవేశపరీక్షా
విద్యార్థుల తెలుఁగువ్యాసరచనల (The Telugu Compositions of the
School Final Students) దిద్దుట కేనాఁడు ప్రారంభించితినో, ఆనాఁడే భా
షాప్రవేశము కూడ నంతరించుటకుఁ బ్రారంభించినది. ఏనను, భాషయందు
నను, గవితయందునను నభిరుచిగలవాఁడ నగుటచేఁ దద్భాషాకవితాప్రపం
చంబుల సంచరించువారితోఁ గూడ సాహచర్యముఁ గలవాఁడనై యపుడపు

దు వారితోఁ బ్రసంగించువారి కొన్నివిషయంబుల మనంబునం దిడుకొనియు, నాయూసమయంబులఁ జదివిన గ్రంథంబులఁ బాఠశాలలయందుఁ బఠనీయ గ్రంథములుగా నిర్ణింపుఁ డని యడిగిన కొందఱుసరసులతో జరిగిన సంభాషణంబుల మది నిడుకొనియు, మఱియుఁ గొందఱు మాతృభాషలను, బూర్వకవిపుంగవులను దూషించిన దూషణలను మనమున నిడికొనియు, నీవ్యాసము వ్రాయఁ బూనితిఁ గాని కేవల మెల్లరను నిందించుటయే ప్రధానముగాఁ బెట్టుకొని వ్రాసినవాఁడఁగాను.

రెండవ తెగకుఁ జేరిన కవితాతత్త్వానుశాసను లన్ననో, 'దిమ్మని బ్రహ్మనిగాను, బ్రహ్మని దిమ్మనిగాను చేయుచు భాషాశోధంబునకు వారినుండియుఁ బువాఱిఁ దీయుచున్నారు. మొదటనుండియుఁ గ్రొత్తమట్టమే. వీరవలంబించిన పద్ధతుల నొకింత వివరించెద; వీరిమతంబున మనుజుఁడు భాషావిషయంబున నెట్టిప్రయత్నంబులు నొనర్పవలసినపని లేదు; ఉగ్గుపాలనాఁటినుండియుఁ దల్లి చెప్పిన పదజాలమే చాలును; దానితోడనే భూమినుండి స్వర్గంబువఱకు "హైకోర్టు" వఱచి, దానిపైఁ గవితాకాంతను గుజ్జుపోకడను" ద్రొక్కించుచు బాహాటంబుగ విష్ణుపదంబున నటియింపఁ జేయవచ్చు; వ్యాకరణసూత్రాదిబంధము లుండినఁ బ్రయోగస్వాతంత్ర్యమునకుఁ గొంతయాటంకము వచ్చునుగాన నట్టిప్రయత్నంబుల కెంతమాత్రమును బ్రయత్నపూర్వకంబుగ జొరఁబడరాదు; అలంకారవిషయమునందన్ననో, కవితాకాంత కొక్క-స్వభావోక్త్యలంకారమే యలంకారము గాని, కువలయానంద ప్రతాపరుద్రీయాది గ్రంథములలో నుడివిన తదితరాలంకారంబు లన్నియుఁ గేవలము చెత్తయే; వానిని దుంగలోఁ ద్రొక్కవలసినదియే; అవి కవితాకాంతయొక్క నెత్తిపై బోర్లించిన కుండమూఁకుళ్లు, రాచిప్పపెంకులు తప్ప వేఱు కావు. ఇట్లే యేతత్కవిసాంప్రదాయంబులకుఁ బూర్వకవిసాంప్రదాయంబులకు హస్తిమశకాంతరభేదంబు కలదు. విస్తరింపనేల; వీరియాశయము, —భవభూతికవి చెప్పినట్లు "ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మర్థోనుధావతి" అన్నట్లు తమనోటనుండి వచ్చినమాటయే కవిత్వము. భగవంతునియందు సమస్తప్రపంచములు నిండియుండునట్లు వీరియమూల్యచ్ఛాందసవాక్యమునందే సమస్తాలంకారములు, సమస్తరసములు సమస్తతత్త్వములు నిండియుండును. ఈమహామహుల సంప్రజ్ఞాతసమాధిలో నున్నవేళఁ గవితాధీర వీరివక్త్రకుహరములనుండి పొంగి పొరలు

నఁట. 'ఆర్షత్వాన్న దోషః' అనునియమము వీరియందుఁగూడఁ దనకై తానే వర్తించునఁట! దీనిఁబట్టి చూడ వీరిమతమున లక్ష్యలక్షణంబు లెవ్వియును గానరావు. అథవా యేదే ననుశాసనమే యవసర మందురా,—"కుల్లాయి నిబట్టి తల సవరింపవలయునా లేక తలనుబట్టి కుల్లాయిని సవరింపవలయునా" అను విచికిత్సయందు వీరు మొదటిపద్ధతికే చేరియున్నటులు గానఁబడియుంటచే వారికవితాధోరణిఁ బట్టియే యనుశాసన మేర్పఱుపవలయుఁ గాని, యనుశాసనమునుబట్టి వీరికవితాధోరణి కాదు. వీరలకో, గొందఱకు, వాల్మీక్యాది సంస్కృతకవు లన్నను, నన్నయాద్యాంధ్రకవు లన్నను, దదితరలక్షణకర్త లన్నను జలాగ్నిమైత్రి. అంత ద్వేషభావ మెందులకో తెలియరాకున్నది. ఈసందర్భమున నొక్కవిషయము మనవి చేయవలసియున్నది. నాకుఁ బరమమిత్త్రులును హూణభాషాకోవిదులు—దెలుఁగుభాషయందుఁ గూడ మేటిఁయునగు నొకరు నాతోఁగూడ నొకసందర్భమున భాషావిషయమును గవితాతత్త్వమును ముచ్చటించువేళ నాయన నిరూపించిన కొన్ని విషయముల ఁదివఱకే తమకుఁ దెల్పియున్నాఁడను. అంత వారు "సంస్కృతభాష పూర్తిగఁ జచ్చి, పూర్వలక్షణకర్తలపద్ధతు లన్నియు మొదలంట నాశనమొందినఁ గాని దేశము భాషయు బాగుపడదు' అని నుడివిరి. మన్మిత్రునకు వానియం దంతటిక్రోధం బునకుఁ గారణ మేమిదో వారిగ్రంథములఁ బరిశీలింపకుండుటయే కారణ మని తోఁచెడిని. ఒకముఖ్యమగు సంగతి- ఏతత్సాంప్రదాయవర్తులు చతుర్విధపురుషార్థంబులలోఁ జతుర్థపురుషార్థము నవలీల నందుకొని బ్రహ్మానంద మొందుచు, భర్తృహరినుడివినరీతి రససిద్ధత్వము చేకూరిన జీవన్ముక్తు లనియుఁ గూడ మన్మిత్రునిమాటలవలనఁ దెలియవచ్చినది. పూర్వలక్షణకర్తలు, 1 కవు లన నెవరు. 2 కవిత్వ మన నెట్టిది. 3 కావ్యంబు లన నెవ్వి' అనువిషయములఁ గూర్చి నుడివినసంగతుల నించుక వివరించెద.

"కవయతే—వర్ణయతీతి=కవిః" అనువ్యుత్పత్తిచేఁ గవి యనఁగా వర్ణించువాఁ డని యర్థము. అటులైన వీథులను బోవుచు నింటింటికడ గుంబము న 'ఆకలౌతుండదో నారాయణా—అన్నంబు పెట్టండో నారాయణా' అని పాడుచుండు ప్రతిముష్టివాఁడును గవియేనా యనుశంక మనమనంబులకుఁ బొడమవచ్చును. కాని మనపూర్వులు కవియొక్క లక్షణములఁ జెప్పుటలో,

శ్లో॥ సత్కులీన శ్శుచిర్దక్ష శ్ఛందో వ్యాకరణాదివిత్
ప్రశాంతసుభగాకారో దైవజ్ఞశ్చ కవిర్భవేత్॥

అని నుడివియున్నారు. దీనిఁ బట్టియే నే మొదటఁ దెలిపిన, "జయంతి తే సుకృతినః" అనుశ్లోకంబును, భర్తృహరి—"సత్కవులు, అసత్కవులు నన నెట్టివారో? ఫలంబుల వారికుభయులకుఁ గలతారతమ్య మేమిటో?" అను విషయంబుల శంక చేసికొనియే—వ్రాసియున్నాఁ డని యందలి విచిత్రపదవిభాగాన్వయంబులఁ దెలుపుచున్నది. అదెట్లన- సుకృతినః, రససిద్ధాః, ఏవ. కవీశ్వరాః; తే ఏవ జయంతి; తేషాం, యశః కాయే, జరామరణజం, భయం నాస్తి. అనఁగా 1, 'సుకృతినః' అనుటచే 'సుకృతీ పుణ్యవా౯ ధన్యః' అను నిఘంటుప్రకారము స్వయముగా దోషరహితులై పుణ్యవంతులై నట్టివారనియు, మఱొకపక్షమున 'శోభనం కృతం ఏషాం అస్తీతిసుకృతినః' అనువిగ్రహవాక్యానుసారంబునఁ, బదవాక్యార్థాదిదోష రహితములై ఛందోవ్యాకరణ ప్రయోగానుకూలంబులై యుండు కావ్యనిర్మాణము గలట్టివా రనియు నర్థము చెప్పవచ్చును 2. "రససిద్ధాః' అనుటచే నొకపక్షమున 'రసము'=శృంగారాదిరసంబు లని యర్థము తీసికొని "రససిద్ధాః=శృంగారాదిరసపరిజ్ఞానము కలట్టివారనియు, మఱొకపక్షమున రసము=పాదరస మనియర్థము తీసికొని "రససిద్ధాః"=రసశాస్త్రమునందు సిద్ధిగాంచినవా రనియు=అణిమాద్యష్టసిద్ధులు గాంచినవా రనియు, వేఱొకపక్షమున 'రసో వై సః' అను శ్రుత్యనుసారము, రసశబ్దవాచ్యుఁడు కేవల మాపరబ్రహ్మయే గాన 'రససిద్ధాః"=తద్బ్రహ్మసాక్షాత్కారముఁ బొందినట్టివా రనియు నర్థము. పైచర్చనుబట్టి యింతవఱకును దేలిన తాత్పర్యాంశ మేమన, దోషరహితులై పుణ్యవంతులైనట్టియుఁ బదవాక్యార్థాదిదోషరహితంబులై ఛందోవ్యాకరణానుకూలంబులై యుండుసత్కావ్యముల నిర్మింపఁగలిగి పరబ్రహ్మస్వరూపంబు గుర్తింపఁగ నట్టివారే కవు లని తెలుచున్నది. "కవీశ్వరాః" అనుటచే 'కవయః క్రాంత దర్శినః' అని చెప్పఁబడి యుంటచేఁ 'గవి' కాలత్రయవేదియై యుండవలయు నని కూడఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్టికవులే సర్వోత్కృష్టులై యుండఁ గలరు. వారలకుఁ గీర్తిశరీరవిషయంబున జననమరణప్రయుక్త మగుభీతి యుండదు. ఇఁక నసత్కవుల విషయమున నాశ్లోకంబుననే- (అసుకృతినః, అరససిద్ధాః, నకవీశ్వరాః; తే న జయంతి, తేషాం యశః నాస్తి; కాయే జరామరణజం భయం) అనఁగాఁ బుణ్య

హీనులై అసత్కావ్యకర్తలై, రససిద్ధశబ్దవాచ్యులు కానివారు కవీశ్వరులనఁబడరు, వారికిఁ గీర్తి యుండదు; శరీరవిషయమున నెప్పటికప్పుడ భయము కలుగుచుండును" అని యాళ్వర్త్రృహరి నుడివియున్నాఁడు. ఇంకను జెప్పవలసినవిషయము లున్నను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాపుచున్నాఁడ. ఈపైసంగతులఁ బట్టి చూడ సలక్షణుఁడగు కవికిఁ జతుర్థపురుషార్థ మవలీలగాఁ జిక్కు ననుటకు సభ్యంతర మేమున్నది?

సత్కులీనః శుచిః—అనుశ్లోకంబునఁ జెప్పినకవిధర్మంబులు సామాన్యధర్మములే, ఈసామాన్యధర్మంబులును ముందుఁ జెప్పఁబోవు విశేషధర్మంబులును మొత్తమున నన్నియు నమరియుండినఁ గాని మనుజుఁడు పూర్తిగ 'కవి'శబ్దవాచ్యుఁడు గాఁడు. ఆవిశేషగుణంబు లెవ్వియనఁ, 1 వ్యుత్పత్తి 2 ప్రతిభ 3 అభ్యాసము ననునవి. అందు వ్యుత్పత్తియన శ్లో. వ్యుత్పత్తి ర్లోకచారిత్ర శాస్త్ర కావ్యాద్యవేక్షణాః। అను ప్రమాణవచనానుసారము. పురాణేతిహాసాది సమస్తచరిత్రాంశములను, గాలానుగుణంబు లగుతత్తద్దేశచరిత్రాంశములను బాగుగ గుర్తెఱింగి యుండుటయుఁ, దర్క వ్యాకరణాదిశాస్త్రవిషయంబుల నరసియుండుటయు, రామాయణాదిపూర్వకవినిర్మితకావ్యవిషయములఁ దెలిసియుండుటయునని పెద్దలు చెప్పుదురు. 2. ఇఁక రెండవది యగు 'ప్రతిభ' యనుదానిఁగూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నారు. "శ్లో. స్మృతి ర్వ్యతీతవిషయా మతి రాగామిగోచరా। బుద్ధి స్తాత్కాలికీ జ్ఞేయా। ప్రజ్ఞా త్రైకాలికీ మతా। ప్రజ్ఞా నవనవోల్లేఖశాలినీ ప్రతిభా మతా." పూర్వవిషయాపేక్షచేత నూతననూతనవిషయోద్భవ కల్గిన నట్టి ప్రజ్ఞావిశేషంబునకే ప్రతిభయని పేరు. 3 మూఁడవదియగు నభ్యాస మనఁగా, గావ్యమర్యాద లెఱింగిన వాల్మీక్యాదిమహాపురుషులచేఁ జూపఁబడిన మార్గముల ననుసరించి నిరంతరముఁ గావ్యరచనయందుఁ బట్టుదలతోఁ గృషి చేయుటయే యై యున్నది. ఇదివఱకుఁ జెప్పిన సాధారణగుణములును నింతకుఁ బైఁ జెప్పిన విశేషగుణములు నీరెండును గలిసి యున్న నప్పటికిఁ గావ్యనిర్మాణమునకు యోగ్యత కల్గును. ఇన్నిలక్షణములు గల్గియుండినను వీనియన్నిటికన్నఁ బ్రధానమగు 'శక్తి' అనువిశేషంబు లేకున్నచో నాతఁ డొంతమాత్రమును గావ్యము నిర్మించుటకుఁ దగఁడు. 'ప్రతిభ' మొదలగు విశేషగుణంబులకుఁ గూడ నాదికారణ మీశక్తియే. లక్షణకర్త లీ'శక్తి'యనుదానికి 'శ్లో॥ శక్తిః కవిత్వబీజం హి ప్రాక్తనీ కాపి సంస్క్రియా। యయా వినా న ప్రసరేత్। కావ్యం శిక్షావతా మపి॥ అని లక్షణముఁ జెప్పిరి.

ఈపైవిషయంబుల నరసిచూచినచోఁ గవియగువాఁ డెట్టిసుగుణసంపత్తి గల్గి యుండవలెనో, ఎట్టి శాస్త్రపరిజ్ఞానము గల్గి యుండవలెనో, ఎట్టి భగవద్భక్తుఁడై యుండవలెనో తేలినదిగదా! అట్లుగాక గామశబ్దము నేని, శ్రీమొదలు ఇతిశ్రీవఱకును బఠింపక మాతృభాషలను సత్కవులను బల్దిట్టువాఁడా కవి? పాణిని నన్నయాదిసూత్రకర్తల నామంబులేని జన్మావధిగ నెన్నఁ డెఱుఁగక చేతులారఁ గంఠసూత్రంబులఁ ద్రెంచువాఁడా కవి? "ప్రైమరి" భ్రష్టవిద్యాంసుఁడై తనకన్న మిన్నలు లే రని గర్వించి పైపై చూపులు చూచువాఁడా కవి? భారతరామాయణాది పురాణాంతర్గత చరిత్రాంశములలోని తత్త్వం బెఱుఁగక యవి బూతులపురాణము లనియుఁ, గోతులపురాణము లనియు నిందించువాఁడా కవి? పరభాషాపరిజ్ఞానంబును బురస్కరించుకొని మాతృభాషలయందుఁ గూడ, నసంబద్ధములును నవ్యక్తములు నగు సంస్కరణలఁ జేయువాఁడా కవి? సదాచారసంపత్తిలేక జారత్వము కవులకు సామాన్యధర్మం బని నుడువుచు వేశ్యాలంపటుఁడై యుండువాఁడా కవి ?

కవి యన నెవ్వఁ డందురా, అప్రత్యక్షవిషయంబులఁ గూడ నిజకవితాచమత్కృతిచే జనులకన్నులఁ గట్టినటులఁ గనఁబఱచి యానందముఁ గూర్చువాఁడే కవి; అశాశ్వత మగుసమస్తవిధాతృసృష్టికి శాశ్వతరూపంబు కల్పించి నిజప్రజ్ఞావైశద్యంబున నాచంద్రతారకముగ నిల్పఁగల్గు కవిబ్రహ్మయే కవి; నటునిరీతిఁ గాక, సమస్తచరాచరప్రపంచముయొక్క హృదయాంతరంబులఁ దూఱి, అందు, పరమాత్మానుసంధాన మొనర్చుచుఁ దత్తద్వ్యక్తుల ననుకరించుచు, నవి మాటలాడినట్లే మాటలాడువాఁడును, అవి నవ్వినట్లే నవ్వువాఁడును, ఏడ్చినట్లేడ్చువాఁడును, వెయ్యేల? ఆవ్యక్తులు తా నెయై యవి యెట్లుచేసిన నట్లుచేయువాఁడే కవి; కామక్రోధాద్యరిషట్కముచే బాధపడెడి జనంబునకు భిషగ్వరుఁడై వైద్యుఁ డాయారోగంబుల నాయామందులచే నివారించి జనుల నారోగ్యానందంబుల నొసంగున ట్లనుగుణపదాలంకారాది వస్తుసామగ్రిఁ గూర్చి దుఃఖరోగంబు మాన్పి సుఖం బొనఁగూర్పఁగలవాఁడే కవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానాంశముల నెల్ల వర్తమానాంశములుగనే స్వయముగఁ దెలిసి పరులకుఁ దెల్పఁగల్గువాఁడే కవి. నిశ్చయముగఁ గవి యగువాని కెఱుకపడని విషయమే యుండదు. దీని కుదాహరణభూతుఁడు, వాల్మీకియే. ఈవిషయంబు టెనిసన్ (Tennyson) మహాకవియు నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

The poet in a golden clime was bron,
With golden stars above
Dowered with the hate of hate,
The scorn of scorn
The love of love.
He saw through life and death, through good and ill
He saw through his own soul,
The marvel of the everlasting will,
An open scroll,
Before him lay: with echoing feet he threaded
The secretest walks of fame
The viewless arrows of his thoughts were headed
And winged with flame.

—। దీనికి మదీయానువాదగీతము ।—

పసిఁడిమిసిమి మించు తారకావళులతోడ, నందితమగు, సువర్ణప్రపంచమందుఁ
బుట్టె తనరారి సత్కవిపుంగవుండు; మంచిచెడ్డల తారతమ్యం బెఱింగి
చావుబ్రతుకులలో రహస్యంబుఁ దెలిసి, తాను దానన నెవ్వండో తరిచిచూచి
నిరసనగుణంబు నేచూచు నిరసనమునఁ; బ్రేమయుంకువనే నిజప్రేమఁగొలుపు;
ద్వేషభావంబు మీఁదనే ద్వేషమూనుఁ, జిన్మయాత్ముని సృష్టివిచిత్ర మెల్లఁ
దెఱచిపెట్టిన పొత్తంబుకరణి నతని; కనుల చెంగట విశదంబుగాఁ, గనంబడు
అతఁడు జనుల కలభ్యమైనట్టి కీర్తి; రాజమార్గంబుపైని వర్తనము సతముఁ
జేయుచుండుఁ బ్రతిధ్వనించెడి సుగతుల; కాంతిమయకంకపత్త్రపుంఖములతోడ
నలరు తన్మహనీయమనోహరసుగములు; సర్వలక్ష్యైకగాములై పర్వుచుండు.

ఈపైయంశంబులఁబట్టి కవియన నెట్టివాఁడో తేలినది. ఇఁక "కవేః కర్మ=కావ్యం" అను వ్యుత్పత్తిచేఁ బూర్వోక్తలక్షణలక్షితుఁడగు కవియొక్క చేతయే కావ్యము. అట్టికావ్యమే "శ్లో॥ కావ్యం యశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే। సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే॥ అని లాక్షణికులు చెప్పినప్రకారము, కీర్తినొసంగునదియు, ధనమును గూర్చునదియు, సమస్తవ్యవహారంబులఁ దెల్పునదియు, అశుభంబులఁ బోఁగొట్టునదియు, సద్యస్కాలసుఖంబొనఁగూర్చునదియుఁ, గాంతతో సమానముగ శిష్టాశిష్టములఁ దెలియఁజేయునదియుఁ గావ్యమే యైయున్నది. పూర్వకవులు వ్రాసినయట్టి కావ్యములే లోకోపకారకములు; జ్ఞానజనకంబులు; శ్రేయస్సాధకం

బులు; అట్లుగాక, ఒకహద్దు పద్దు యులేక లాక్షణికులపద్ధతు లన్న నేమియో యెఱుఁగక, దానికిఁదోడుగా నహంభావము నెత్తికెక్క నాలాక్షణికులఁ బడఁ దిట్టువారు వ్రాసినవియీ కావ్యములు; ఇవియే జ్ఞానజనకంబులు; ఇవియే మనుష్యతారకంబులు; ఏ"లోవర్ సెకండరీ" యో "ప్యాసు" చేసియో చేయకయో తిండి కగచాట్లఁబడి, జీవనమునకై యుపాయాంతరము కానక యేయవాకులో చవాకులో పుస్తకరూపమున వ్రాసి, పఠనీయపుస్తకనిర్ధారణకర్తలఁ బరమానుగ్రహప్రాపులై యాపుస్తకముల నిర్ధారణ(Approve) చేయించుకొని పదపడి కాలికి బలపంబుఁగట్టికొని, ప్రతిపాఠశాలోన్నతోపాధ్యాయునికడను వంగివంగి సలాములుచేయుచు మీకన్న మహనీయు లెవరున్నారని ప్రతిజనుని వైతాళికస్తుతిపాఠంబొనర్చుచునొక్కొకచోఁదమపేదఱికమునగ్గడించి దేవుఁడువరం బిచ్చినను బూజారి వరంబీయఁ డనుచందంబున బడిపెద్ద సరియన్నను బిఱ్ఱబిగిసి తనపాండిత్యప్రకర్షమంతయు నగ్గడించుచున్న యాపాఠశాలాపండితుని లోపఱుచుకొనుచు అష్టకష్టములకుఁ బాలై ధనార్జనమే ముఖ్యముగాఁ గొనిన యీమహనీయుల పుస్తకములా బాలకులకుఁ దారకంబులు. మనతెలుఁగుపుస్తకములు పఠనీయగ్రంథములుగా నిర్ధారణచేయువారలలోఁ గొంద ఱరవమువారు గూడఁ గల రని చెప్పుదురు. ఆంధ్రపండితులు చేసినగ్రంథములు లే వనియే కాఁబోలును, అరవమువారు వ్రాసిన తెలుఁగుగ్రంథములు గూడఁ బ్రవేశపరీక్ష (School Final) మధ్యమపరీక్ష (Intermediate) పరీక్షలకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగా నిర్ణయించుచుందురు. స్వభాషలో గ్రంథము వ్రాయుటలోను బరభాష నెట్లోకొంత యభ్యసించి వ్రాయుటలోను భేదముండును. మాతృభాషపై నాదరములేని బాలకుల కట్టిపుస్తకపఠనమున నెట్టిపరిజ్ఞాన మంకురింపఁగలదు!

గద్యకావ్యంబులస్థితి యిటులుండ నిఁకఁ బద్యకావ్యములసంగతి చెప్పవలయునా! ఇట్టికావ్యములు వేనవేలు వెల్వడుచునేయున్నవి. వెలువడవలసినదే; భాష యభివృద్ధి చెందవలసినదియే కాని మనయాధునికులలోఁ గొందఱికి నియమములనినఁ దలనొప్పి వచ్చును. నియమములు కొంతవఱ కవసరమని పలువురు పెద్దలయొక్క యుద్దేశము. కానిచో;—అక్షరాభ్యాసమునాఁడే పిల్లవాఁడు పంతులుగారు! 'ఓ' అనునక్షరము నట్లువ్రాయవలయు నిట్లుల వ్రాయఁగూడ దని ప్రశ్నింప మొదలిడినచో గురు వేమి చెప్పఁగలఁడు; పిల్లవాఁ డేమి నేర్చికొనఁగలఁడు. మున్ముందు గురువు చెప్పిన నియమములకు బ

ధుఁడై తత్ప్రకారంబున బాగుగ విద్య నేర్చికొనినపిదప నాత్మసందేహంబులఁ గూర్చి విచారించుకొనవలెను. ఇతరులతోఁ సంప్రతించి చూడవలయును. ఆవిషయంబున మిన్నలగువారితోఁ గూడ నాలోచించి తరువాత సంస్కరణ మావశ్యక మని తోఁచినయెడల నపుడు చేయవలసినదియే. అప్పటికిని "తాఁబట్టినకుందేటికి మూఁడే కాళ్లు" అని భీష్మించి కూరుచున్న నది సరసులపద్ధతి కాదు. మాతృభాషయందించుకేని కృషిచేయక నియమము లుంట కష్ట మని యెంచి, స్వచ్ఛందసూత్రంబులను, స్వచ్ఛందపదరూపంబులను, స్వచ్ఛందవృత్తంబులను గొని యిచ్చవచ్చినట్లు వ్రాసి యచ్చొత్తించి మహాకవిచే వ్రాయఁబడిన యేదో కావ్య మని పేరుపెట్టి జనులముందుఁ బడవేయుచున్నారు. ఎంచి చూడ, వ్యంగ్యప్రధానమై ధ్వనివిశేషయుక్తమై భావగర్భితమై యుండునదియే కావ్యము. మఱియుఁ బ్రస్తుతకాలంబునను బలువురు మనసోదరులు భావకవిత్వము లని చెప్పుచు వ్రాసెడికొన్నిపద్యములఁ జూచుచునే యున్నారము. అందుఁ గొన్నిహృదయానందజనకములై యున్నను గొన్ని మాత్రము నాబోటియల్పబుద్ధులకుబోధపడకున్నవి. పలుమాఱు తద్విధభావకవిత్వకర్తలును నేనును గలయుట తటస్థించినది. వారు తమపద్యములఁ జదువువేళఁ గర్తలును దన్మిత్రులందుఁ గొందఱును గన్నులరమోడ్పుచేసి తలలించుక వంచి రసాస్వాదైకపరులై బ్రహ్మసాక్షాత్కారముఁ బొందుచున్నట్లు గానవచ్చినది; అపుడు వారిహృదయవార్ధినుండి సంతోషతరంగములు పొంగఁజొచ్చినకొలఁది నాహృదయమునుండి దుఃఖతరంగములు పొంగఁజొచ్చినవి. దీనికిఁ గారణము బ్రహ్మానందంబు నొందఁ గల శక్తిని భగవంతుఁడు నాకొసంగకుండుటయే. పద్యములభావమును వారి నడిగి తెలిసికొని తత్సమానానందముఁ బొందఁ దలఁచి వారి నడుగుదుఁ గదా,—ఆపద్యములలో లేని యే మేమో యభూతకల్పనలఁ జేసి, ఏ మేమో యర్థములఁ జెప్పి, ఏమేమో యభినయించుచు, వారు చెప్పునది నాకును, నేనడుగునది వారికినిఁ దెలియక—తుదకు వారు చెప్పునది వారికే దెలియక నే నడుగునది నా కంతకుమునుపే తెలియక యుండెడిస్థితిలోని కుభయులము రాఁగాఁ బ్రాణంబులు విసివి వారు, 'భావకవిత్వమన నిదమిత్థ మని చెప్పుటకు వీలుండదు; దాని నెవరికి వారే యర్థము చేసికొని భావమెఱింగి యానందింపవలయు' నని సెలవిచ్చిరి. అది కేవల మనుభవైకవేద్య మఁట. ఆయనుభవించెడిశక్తి స్వతస్సిద్ధముగ రావలయు నఁట. కేవలము వ్యంగ్యార్థ ద్యోతకత్వమే కావ్యమునకు

లక్షణముగా గ్రహించినచో మనము గుంటూరునుండి బెజవాడకుఁ బోవులోపల, పుస్తకవిక్రేతల హస్తముల నెన్నికావ్యములఁ గాంచుచున్నారము. ఒకవైపున 'అల్లుఁడా మేనల్లుఁడా' అను ప్రబంధము, మఱొకవైపున, 'వేశ్యావిటసంవాదము' వేఱొకచెంత 'సిరిసిరిమువ్వ' అను మహాకావ్యము. ఇటు లెన్ని గ్రంథములు లేవు. ఇవన్నియు మహాప్రబంధములేనా? పైవానిలో మాత్రము భావములకు, వ్యంగ్యార్థములకు లోటేమున్నది? ఉదాహరణమున కొకసంగతి మనవిచేసెద. "మీాచేనుమీదురావె" అను ప్రబంధములోని యొకపాదంబున వ్యంగ్యార్థము ద్యోతమానము కాదా? అందు భావస్ఫూర్తి లేదా? అలంకారము కానఁబడదా? అన్నియుఁ గలవే; అట్టివాని మహాకావ్య మని యేల నుడువరాదు? అనినచో, "శ్లో॥ కామం సర్వోప్యలంకారో రస మర్థే నిషించతు। తథా ప్యగ్రామ్యతైవైనం భారంవహతి భూయసా॥" అని దండి చెప్పినట్లుదాహరణమందు గ్రామ్యత కానఁబడుటచే నది సాధుజనగ్రాహ్యము కాదు. ఇంతకుఁ గావ్య మనఁగా 'శ్లో॥ వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం' అని సాహిత్యదర్పణకారుఁడు చెప్పినట్లు, 'శ్లో॥ గుణాలంకారసహితౌ శబ్దార్థౌ దోషవర్జితౌ॥' అని ప్రతాపరుద్రీయకారుఁడు చెప్పినట్లు రసాత్మక మగువాక్యములతో నిండినదై, దోషప్రకరణమందుఁ జూపిన శబ్దగతార్థగతదోషరహితంబై, గుణప్రకరణమందు నుడివిన శ్లేషాదిచతుర్వింశతిగుణయుతంబై, అలంకారప్రకరణమందు వాక్రుచ్చిన యుపమాద్యలంకారసహితంబై యొప్పునదియే యని పెద్దలు చెప్పెదరు. చమత్కారయుత మగునట్టికావ్యమే పండితపామరరంజకంబై, కృతికర్తయొక్కయుఁ, గృతిభర్తయొక్కయుఁ గీర్తి నాచంద్రతారకముగఁ బ్రపంచమున నిల్పఁగల్గినది యగును. అవ్విధంబున గద్యాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని పద్యాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని, లేక యుభయాత్మక మగుకావ్యంబుఁగాని నిర్మించువాఁడేకవి. అతఁడే లోకోపకారకుఁడు; అతఁడే బ్రహ్మసృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టిచేయఁగల్గినవాఁడు; అతఁడే సర్వదేశచరిత్రాంశపరిజ్ఞానంబున కాధారమైనవాఁడు; అతఁడే జీవకోటియొక్క హృదయక్షేత్రంబుల దున్ని, సురసం బిడి పదునుజేసి, తాలుగింజలఁగాక మంచిగింజల నాటి, సస్యయుతంబులు గాఁ జేసి కాపాడి ఫలం బనుభవింపఁజేయువాఁడు. కవులు లేనిదేశ మెందైనఁ గలదా? సమస్తమును గవులచేతనే నిల్చుచున్నది. ఇంతవఱకు మనదేశచరిత్రములు కొంతవఱకు నిల్చియుండుటకుఁ గారణము సత్కవియుఁ దత్కవితయునే.

గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి—విమర్శనము.

(కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు)

సారస్వతాభివృద్ధికిఁ గావ్యము లెంత ముఖ్యములో విమర్శనములును నంతముఖ్యములు. గుణాగుణవిమర్శనము లేనికావ్యపఠనము వ్యర్థము. కాన కావ్యములందలి గుణవిశేషములను దోషాంశములను విభజించి చూపు విమర్శనము లుత్పత్తిపరుల జ్ఞానమును వికసింపఁజేసి సారస్వతమునందు సత్యమగు నభిరుచిని గల్గించి వివేకాభివృద్ధిని గలిగించును. ఎచ్చట సారస్వతోన్నతి కలదో యచ్చట విమర్శనోన్నతియుఁ గలదు. కాని మనయాంధ్రసారస్వతమున విమర్శనము లంతగ లేవు. ఆకొఱతను దీర్చుటకై యిటీవలఁ గొన్ని విమర్శనములు బైలుపడుచున్నవి. అందులకయి యే నేను బ్రబంధతల్లజ మగుమనుచరిత్రమునందలి గుణాగుణములను విభజించి చూపి యొకవిమర్శనము గావించి పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రచురించితిని. నాయుద్దేశమును గ్రహింపఁజాలని పండితవరులు కొందఱు నావ్యాసముపైఁ గొన్ని ప్రతివిమర్శనములు గావించిరి. వాని కన్నిటికిని సమాధానముల నిచ్చితిని. పండితవరు లగు కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యనుపేరుపెట్టి నావ్యాసముపై నొక్కక్రొత్తప్రతివిమర్శనము వ్రాసి నూతనముగా బైలువెడలిన పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. లోకహితార్థమై దాని నింకు విమర్శించుచున్నాఁడను.

—♦ రసప్రశంస ♦—

కావ్యమునకుఁ బ్రాణభూత మైనది రసము. అట్టిరసవిషయమున శాస్త్రిగారిపద్ధతి యెట్లు నడచినదో చూచుకొందము.

శృంగారరసము:—మనుచరిత్రమునందు శృంగారరస మంగిగా నున్నదని మనశాస్త్రిగారే యంగీకరించియున్నారు. కాని యారసనిరూపణము చేయుటలోనే శాస్త్రిగారు ప్రమాదమునకు లోనైరి. సంభోగశృంగార మని విప్రలంభశృంగార మని శృంగారము రెండువిధములు. మనుచరిత్రమునందలి విప్రలంభశృంగారమును మనవేంకటశాస్త్రిగారు కరుణరసముగా నిరూపించి యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి.

"కరుణరసము—ప్రవరతిరస్కృత యగువరూథినీప్రవర్తనము వలన సువ్యక్త మగుచున్నది. పరిపూర్ణానురాగమున కాస్పదుఁ డగుప్రవరుఁ డగ్ని

సాయమున నంతర్ధానము చెందఁగనే వరూథినికి శోక మావేశించినది. కావున దైవనిందాదు లగునను భావములతోను నిర్వేదమోహాదు లగువ్యభిచారభావములతోను శోకము స్థాయిగాఁ గలకరుణము పోషింపఁబడినది. మను 3 ఆ. 5 పద్యము మొదలుకొని చూడఁదగును."

ఇది సరికాదు. మనుచరిత్రమునుండి మనశాస్త్రిగారు చూపినభాగము విప్రలంభశృంగారద్యోతకము గాని కరుణరసద్యోతకము గాదు. శోకాదులు నాయకవియోగఖిన్న లైయుండు శృంగారనాయికలయందును బుట్టును. అంత మాత్రముచే నవి కరుణరసద్యోతకములు కావు. శోకము శృంగారమునందు సంచారిభావముగా నుండును. కరుణరసమునందు స్థాయీభావముగా నుండును. మనశాస్త్రిగారు మనుచరిత్రమునుండి చూపిన భాగము శోకము సంచారిభావముగాఁ గల విప్రలంభశృంగారము గాని యయ్యది స్థాయిగాఁగల కరుణరసము కాదు. ఇంత యేల విప్రలంభశృంగారమున కరుణవిప్రలంభము గూడఁ గలదు అందు భర్త మరణించుటచేఁ గలిగినశోకము వ్యక్తమగుచుండును. అయినను నదియే స్థిరము గాక దైవకృపాదులచే మృతనాయకసమాగమావకాశము కలుగుచో దానికి రతియే స్థాయి యనియు రసము విప్రలంభశృంగార మనియు నలంకారశాస్త్రకారులు నిశ్చయించిరి. మన్మథుఁడు ముక్కంటికంటిమంటం బడి భస్మము గాఁగా రతీదేవి విలపించినవిలాప మంతయు నాతఁడు మరల బ్రతికివచ్చెను గావునఁ గరుణవిప్రలంభనామక శృంగారమే యనిరి. ఈవిషయమును గూర్చి సాహిత్యదర్పణమునం దిట్లున్నది—

"స్త్రీపుంసయో ర్వియోగే జీవత్వజ్ఞానదశాయాం వైక్లబ్యపోషితాయా రతే రేవప్రాధాన్యా ద్విప్రలంభః వైక్లబ్యంతు సంచారిమాత్రం మృతత్వజ్ఞానదశాయాంతు రతిపోషితస్య వైక్లబ్యస్యైవ ప్రాధాన్య మితి కరుణవేవ. యదాతు సత్యపి మృతత్వజ్ఞానే దేవతాప్రసాదాదినా పునరుజ్జీవనజ్ఞానం కథంచిత్స్యా త్తదాలంబనస్యా త్యంతికనిరాసాభావా చ్చిరప్రవాస ఇవ విప్రలంభ ఏవ నచకరుణ ఇతి నవ్యాః"

ఈవిధముగాఁ గరుణవిప్రలంభమే శృంగార మగుచుండఁగాఁ గేవల విప్రలంభము శృంగారము గాక మఱొండు గానేరదు గదా. మనుచరిత్రమునుండి మనవేంకటశాస్త్రిగారు చూపినభాగము నాయకవియోగము సంప్రాప్తము కాఁగా నాయిక పొందువిరహార్తిని దెలుపునదిగా మాత్రమున్నది. ప్రవ

రుఁడు తనదృష్టిపథమునుండి దాఁటిపోఁగాఁ దద్వియోగఖిన్న యగువరూథిని యాతనిని మరలఁ గనుఁగొననగు ననునాసచే వనమునఁ గొంతసేపు వెతకినది. కానమి విరహము నందినది. చెలికత్తెలు నీనాయకుఁడు నిన్ను వచ్చి కలిసికొను నని చెప్పి ప్రోత్సాహము గల్గించిరి. ఆమెయును నాతనిఁ బొందఁగలుగుదు నను నాస కలదు. చెలు లుద్యానవిహారమునకు రమ్మనఁగాఁ గొంచెముగనో సొమ్పుగనో యలంకరించుకొని వనమునకు వచ్చినది. ఆమె కాపుఱాం డ్రగుచెలికత్తియలు జలక్రీడాదివినోదముల నామెయెదుటఁ గావించిరి. ఆమె విరహార్తిగని హేళనము గావించిరి. కావున నిది యంతయు రతి స్థాయిగాఁ గల శృంగారము గాని శోకము స్థాయిగాఁగల కరుణము గాదు. శోకమే దిక్కయి యేడ్చుచున్న యాపన్నురాలి నెవ్వరును వనవిహారాదులకుఁ బిలువరు. ఆమె యచటికిఁ బోదు. ఆమెయార్తిం గని యాప్తులెల్లరును దుఃఖాతురు గాని హేళనము గావింపరు. విరహముచే దుఃఖించిన నాదుఃఖము శృంగారరసపోషకముగా వర్ణింపఁబడును. విరహముచే గిరిక యేడ్చినయేడ్పును రామరాజభూషణుఁడు "కిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాంభోజీమేళవికంచికారవ సుధాపూరంబు శోరంబుగాన్" అని వర్ణించెను. మఱియొక కవి "భూపాళైకరాగంబునన్" అని వర్ణించె. ఈయేడ్పులు సంచారీభావములై రతి స్థాయిగాఁగల శృంగారమును వ్యక్తీకరించును. గావుననే వారటు చెప్పిరి. మన వేంకటశాస్త్రి గారు చెప్పినదే సత్య మగునెడల ప్రతిప్రబంధరాజమునం దుఁగల విప్రలంభ శృంగారమును మహాపత్తై కరుణరస మైపోవును. మేఘసందేశాదులు కరుణరసప్రధానము లైపోవలసివచ్చును. అట్లు బుద్ధిమంతు లెవ్వరును దలంచుట లేదు. కావున మనుచరిత్రమునుండి మన వెంకటశాస్త్రి గారు చూపినభాగము విప్రలంభశృంగారరసము గాని కరుణరస మెంతమాత్రమును గాదు

శృంగారరసాభాసము:- మనుచరిత్రమునందు సంగిగాఁ జెప్పఁబడు శృంగార మంతటను వట్టిరసాభాసమాత్రమై పోయినది కాని తుదకు సరియైనది కా లేదు. ఈయంశమును నేను నావ్యాసములోఁ జర్చించి యుండినను మన వేంకటశాస్త్రిగారు 'మనుచరిత్రమందుఁ బ్రధాన మగుశృంగారము చక్కఁగాఁ బోషింపఁబడినది యని యే నాతలంపు. నాయికానాయకులు వీరే యని నిర్ణయింప వీలులేకున్నను నాయకాదుల శృంగారరసస్ఫురణము సముచితముగానే యున్నది. అంతేకాని శ్రీశాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినట్టు యీగ్రంథ

మున నున్నది శృంగారరసాభాసము కాదు. వారు చూపిన "ఏకత్రైవానురాగశ్చేత్" అను లక్షణమున కీగ్రంథము విషయము కాలేదు" అని వ్రాసిరి. ఇది సరి కాదు. ఏకత్రానురాగము రసాభాస మని యంగీకరించియును గూడ మనుచరిత్రమునందు రసాభాసము లే దనుట వింత. అయినను శాస్త్రిగా రాభాసము లే దనిరి, కావున మనుచరిత్రమునందు శృంగారమున కిక్కు లగు తావుల నది యె ట్లున్నదో మరల విచారించి చూచుకొందము.

1. ప్రవరవరూథినుల విషయములోఁ గొంతశృంగారము నడచినది కాని యది యాభాసమాత్ర మయిపోయినది. ఏమన, వరూథినికే యనురాగము కలదు గాని ప్రవరునకు లేదు. ఈ కావున శృంగారమునకును శాంతమునకును బోరాటము జరిగిన దనియు శృంగార మోడిపోయె ననియు శాంతము జయించె ననియు మన వేంకటశాస్త్రిగారే వ్రాసిరి. ఏకత్రానురాగ మగుటచేతనే కదా శృంగారమున కిచట పరాజయము కలిగినది. కాన నిట తదాభాసము కల దనుటకు సందియము లేదు.

2. వరూథినీ మాయాప్రవరుల విషయములోఁ గొంత శృంగారము నడచినది. అదియు నాభాసమాత్రమే. ఏమన నచట మాయాప్రవరునకే యనురాగము కలదు కాని వరూథినికి లేదు. వరూథినికి మాయాప్రవరునందు రాగము లేకపోవుటయే కాదు. రోఁతకూడఁ గల దని మనుచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అయినను నీఘట్టమును శృంగారకలితము చేయుటకై మన వేంకటశాస్త్రిగారు "వరూథినికిఁ బ్రవరునియందును నతనిరూప మనుకరించిన మాయాప్రవరునియందును నిష్కపటానురాగమే కలదు. వరూథినియందుఁ బ్రవరునికి లేకపోయినను మాయాప్రవరునకు దృఢానురాగమే కలదు. కావున వరూథినీమాయాప్రవరుల యనురాగము పరిపూర్ణ మయిన దని చెప్పుటకు సందియము లేదు." అని వ్రాసిరి. ఇది సరి కాదు. వరూథినికిఁ బ్రవరునియందే యనురాగము కలదు కాని, మాయాప్రవరునందు లేదు. మాయాప్రవరుఁ డెన్నఁడును బ్రవరుఁడు కానేరఁడు. ఆవ్యక్తి వేఱు. ఈవ్యక్తి వేఱు. ముచ్చిబంగార మెన్నటికిని బంగారము కాని యట్లే మాయాప్రవరుఁ డెన్నటికిని బ్రవరుఁడు కానేరఁడు. కలి యను నతఁడు మాయాప్రవరరూపమును ధరించి తన్ను వంచించుచున్నాఁ డని వరూథిని యెఱుంగకపోయినను నాగంధర్వాధముఁ డది యెఱుంగకపోలేదు. ఆమెకుఁ దనయం దిష్టము లే దని యాతఁ డెఱింగియే

దొంగవేషముచే నామెను వంచించెను. ఆమె ప్రవరా యని తన్ను సంభో
గించిన నామెహృదయము ప్రవరునందే గాని తనయందు లేదని గ్రహించి
యుండియు నదల్పుఁ డగుటచే నాసంభోగమును తనదిగానే భావించి యుం
డెను. ఈతఁ డామెశరీరముతోడి యైక్యము కలుగుటయే పరమానందముగా
భావించుకొనెను గాని ఆమెహృదయము తనయం దుండుట ముఖ్య మని
భావించుకొనలేదు. తనయందు హృదయము లేని వరూథినిని గూడుట శవ
మును గూడుటవంటిదే. మత్తుమందిచ్చి యొడలెఱుఁగని స్థితియం దున్నప్పుడు
కూడువాఁ డెంతటివాఁడో వీఁడును నంతటివాఁడే యల్లును గాదు. మత్తు నందు
న్నయామెకుఁ గూడువానియందు రోఁతలేక పోవచ్చును. ఈమెకుఁ గలిగాని
యందు రోఁతకూడఁ గలదు. "వంచన మొఱఁగిన మతి శపియించునో" యను
భీతి వీనిహృదయమునం దెప్పుడును గలదు. ఇట్టి భీతాత్ముఁడు వినిర్మలశృంగా
రానందము నెట్లందఁగలఁడు? ఇంత యేల. యామెశరీరము నందుటయను
సౌఖ్యమును దాను బొందుటకై పైభీతి ననుసరించి యామెను నిజముగాఁ
గీల్బొమ్మనే చేసినాఁడు. తనవంచనము తెలియకుండుటకై కన్నులు మూయిం
చివేసినాఁడు. దాన గ్రుడ్డిది యైపోయినది. హృదయ మంతకుఁ బూర్వమే
లేదు. ఇట్లు కన్ను లుండియుఁ దన్నుఁ జూచుట లేనిది, హృదయ ముండియుఁ
దన్నుఁ బ్రేమించుటలేనిది, యగునీమెను గూడుట కీల్బొమ్మను గూడుటకంటె
ను నీచము కాదా? ఇంక నీతఁ డామెను గూడి పొందినసంభోగసౌఖ్యము సరస
మైనదియుఁ బ్రాశస్త మైనదియు నెట్లు కాఁగలదు? అది ప్రాశస్త మగు సరసత
కలది కాలేదని పెద్దనార్యుఁడే "అన్నవఁ గనుమూయుట, రొప్ప సన్నగిలుట
కౌఁగిలింత సడలుట నేర్పుల్, సున్నగుట వరూథినీరతి, కన్నతీకపురతియుఁ
బోలెఁ గడు నింపొసఁగన్" అని వర్ణించినాఁడు. నేర్పులు సున్నయై గ్రుడ్డిదై
యుండుదానిని దనయందు హృదయము లేనిదానిని గూడుట రసికున కానంద
మిచ్చునా? ఎన్నటికిని గానేరదు. కానఁ గలిగానికి వరూథినితోఁ గలిగినపొత్తు
కీల్బొమ్మతోడి పొత్తువంటిదే. అంతకంటెను దప్పక హాస్యాస్పదమే. ఏమనఁ
గీల్బొమ్మను బొందువాఁ డాబొమ్మ శపించునేమో యన్నభీతిలేక స్వేచ్ఛ గలిగి
యుండును. ఇట వరూథినికిఁ దనయం దిష్టములేదనుదుఃఖ మొకటి తన్నామె
శపించునేమో యన్నభీతి యొకటి బాధించుచుండుటచే నీకీల్బొమ్మను బొందువాఁ
డెన్నటికిని శృంగారరసరసికుఁడు కానేరఁడు. కాన వరూథినికిని మాయాప్రవ

రుపకును నడుమ నడచినశృంగార మనునది వట్టియాభాసమాత్రము కాని నిజమగుశృంగార మొంతిమాత్రమును గానేరదు.

3. స్వరోచికిని నాతనిభార్యలకును నడుమ నడచినశృంగార మొక్కనికి బహునాయికలతోడి దగుటచే నాభాసమాత్రమే యైపోయిన దని మన పెద్దనార్యుఁడే తనమనుచరిత్రమునందే యిట్లు వివరించియున్నాఁడు.

“ చ. పలువురయందు నొక్కనికి భ్రాంతియు నొక్కనియందుఁజూడ న
గ్గల మగుప్రేమ పల్వురకుఁ గల్గుట యద్భుత మట్లు గాన యి
వ్వెలదులయందుఁ గూర్మిపస వీనికి నేమియు లేదు వీనియం
దలవడఁ గల్గ దీజలరుహాక్షులకుం బ్రియ మెవ్విధంబునన్. ”

ఈపద్యటీకలో, టీకాకారుఁడు “ శ్లో॥ ఏకత్రైవానురాగశ్చే త్తిర్యఙ్మ్లేచ్ఛగతోపివా, యోషితాం బహుసక్తిశ్చ రసాభాస స్త్రిధాస్మృతః ” అని వ్రాసి యిది రసాభాస మని సూచించినాఁడు.

మనోరమాస్వరోచులవిషయములో నడచినశృంగారము నైనను మన పెద్దనార్యుఁడు సరిగ సాగనియ్యలేదు. మూలకారుఁడు మనోరమామనోగత విచారమును దొలఁగించివైచి పిమ్మట సంభోగశృంగారస్ఫురణమును గలిగించి యుండఁగా మనపెద్దనార్యుఁ డామనోదుఃఖమును దీసివేయకయే మనోరమాస్వరోచుల గర్భాధానపుగదిలోనికిఁ జేర్చి శృంగారచేష్టల వర్ణించి వర్ణించి తుదకు మనోరమను దుఃఖార్తను జేసి యేడ్పించి తుద కనురాగయుత నాయికానాయకులందు విజృంభించుచున్న యానందమునకు భంగము గలిగించి రసాభాసముఁ జేసివేసినాఁడు. ఇట్టియానందమునకు భంగము గలిగించుట రసాభాసమే యని వేంకటశాస్త్రిగారే సూచించియున్నారు. ఇది కవి స్వయముగాఁ దెచ్చిపెట్టిన రసాభాసము. ఈవిధముగాఁ బరిశీలించి చూచిన నన్నితావులయందలి శృంగారమును వట్టియాభాసమై పోయిన దని చెప్పవలసివచ్చుచున్నది గాని తగుపోషణము గల్గియున్న దని చెప్పుట కవకాశము లేదు. పెద్దన శృంగారవిషయములో నున్నతము లగునూహలు కలవాఁడు గాఁడు. పశుకామమే శృంగార మని భావించియున్నాఁ డని విద్యావినోది కీ॥ శే॥ వనప్పాక మనంతాచార్యులవా రిట్లు వ్రాసిరి—

“ He has treated as to the common places of human affairs and to the physical effects of the sort of love, which coarser minds gloat over and which we want no poet describe to the world. ”

అంగి యగుశృంగారరసమునకుఁ గలిగినహాళ్లే యిట్లున్నవి.

శాంతరసము:—వరూథినీప్రవరులవిషయములో శాంతరసపోషణము కలిగిన దని మన వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. అది సరికాదు. మనపెద్దనార్యునిచేఁ బ్రవరుఁ డొక్కరసికతావిహీనమూర్ఖుఁడు గావింపఁబడినాఁడు. ఈతని గోల బేల యని పలువురచేఁ బలికించుటయే గాక "కొనసాగి కామినీగోష్ఠిఁ బ్రౌఢములైన యుదుటుఁజూపుల తెప్పతుదల నాచి" అనుపద్యములోఁ బ్రవరుఁ డవిదగ్ధుఁ డరసికుఁ డని తెల్పియున్నాఁడు. అవిదగ్ధుఁడు నాయకుఁడుగా నుండుచోట రసపోషణము కానేర దని శృంగారశాస్త్రకారులు చెప్పియున్నారు. కాన ప్రవరచర్యలో శాంతరస మాభాసమాత్రమై పోయినది.

ఈవిధముగా మనుచరిత్రమునందుఁ బ్రధానముగా నెంచఁబడి కొంచెముగనో గొప్పగనో విజృంభణము నందిన రసము లన్నియు నాభాసమాత్రములై పోయినవి. అంగి యగుశృంగారముమాట చెప్పనే యక్కఱలేదు. ఇఁక రసవిషయమున మనుచరిత్రము నెట్టిదానిఁగా నెంచుకొనవలెనో ప్రాజ్ఞు లగు చదువరులే యూహించుకొందురుగాక.

——

వీరరౌద్రములు:—రసవిషయమున వేంకటశాస్త్రిగారి ప్రమాదము లింకను గలవు. విప్రలంభమును కరుణముగ వ్రాసినట్లే రౌద్రలక్షణ మగురక్తాస్యనేత్రత్వమును యుద్ధవీర ప్రధానలక్షణముగా వ్రాసిరి. ఇది సరికాదు. అయ్యది క్రోధము స్థాయిగాఁగల రౌద్రలక్షణము కాని యుత్సాహము స్థాయిగాఁగల యుద్ధవీరలక్షణము కాదనియు శత్రు వాలంబనముగాఁ గల యీరెండు రసములకు నిదియే భేదమనియు సాహిత్యదర్పణకారుఁ డిట్లు వ్రాసె.

"అస్యయుద్ధవీరాద్భేదమాహ:—రక్తాస్యనేత్రతా చాత్ర భేదినీ యుద్ధవీరతః" వాఖ్య- "అస్యేతి రౌద్రస్యేత్యర్థః రక్తాస్యనేత్రతావ్యంగ్యః క్రోధఏవ భేదః తథా చోభయత్ర రిపో రాలంబనత్వేపి క్రోధావిర్భావే రౌద్రః ఉత్సాహావిర్భావే వీర ఇత్యనయో ర్భేద ఇతిభావః"

కాన శాస్త్రిగారు వ్రాసినది లక్షణానుసారముగా లేదు.

సవరణ— ఈ వ్యాసములోని "విమర్శనము లుత్పిత్సువుల"ని యున్న దానిని "విమర్శనములువ్యుత్పిత్సువుల"ని చదువుకొనవలయును.

సంస్కృతరాఘవపాండవీయవిమర్శనము.

ఉయ్యూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు,
శ్రీరంగం సోమేశ్వరశాస్త్రిగారు.

1. కవిరాజుశైలి 2. కవిరాజుకవితాసామర్థ్యము 3. తత్కవితాప్రాశస్త్యాప్రాశస్త్యములు 4. కవిరాజుకవితకు నితరకవితకుఁ గలసామ్యవైషమ్యములు 5. సంస్కృతసారస్వతమునఁ గవిరాజుస్థానము.

1. కవిరాజుశయ్య :— సంస్కృతరాఘవపాండవీయరచనాకౌశల మనితరసాధారణము, నదృష్టపూర్వము నై విరాజిల్లుచున్నది. ఇట్టి కథాద్వితయసంధానవైచిత్రి కీకవిరాజసూరియే మార్గదర్శి. ఈవిద్వత్కవిశయ్యాకౌశల మతిమాత్రమనోరంజకము. ఇతనిశబ్దసౌలభ్యము, భావసౌకుమార్యము నత్యద్భుతజనకములు. ఇతనికవితావనిత, సుఖప్రబోధలలితయు, సువర్ణఘటనోజ్జ్వలయు, దృష్టాంతోపమాద్యలంకారభూషితయు నయ్యు శ్లేషోహను బోఁగొట్టుచున్నది.

2. కవిరాజుకవితాసామర్థ్యము :— కవిరాజుకవితాసామర్థ్య మపారము. పూర్వోల్లిఖిత (రాజశేఖరకృతము) కవిరాజనిర్వచనముంబట్టి, మనకవిరాజు బహుభాషానిష్ణాతుఁ డనియు, వివిధప్రబంధనిర్మాత యనియు, రసభావనిరంతరకవితాదక్షుఁ డనియు నూహింపవచ్చును. ఆంధ్రద్వ్యర్థికావ్యనిర్మాత లగుసూరనరామరాజభూషణులకంటె సంస్కృతద్వ్యర్థికావ్యకవులకుఁ గ్లేశ మధికము. ఆంధ్రకవుల కాంధ్రగీర్వాణము లుపయోగించుకొనుసదుపాయము గలదు. సంస్కృతశ్లేషకవు లేకభాషాశరణ్యు లగుటం జేసి వారి కతిమాత్రక్లేశము గలదు. ఈవిషయమై 'రాఘవనైషధీయ' కారుఁ డగుహరదత్తసూరి, తద్వ్యాఖ్యానములో నిట్లు వాక్రుచ్చియున్నాఁడు. "సంస్కృతభాషారూపోఽర్థాన్తరశ్లేషసంఘటితో దుర్ఘటః కవ్యన్తరైః స్వప్నేఽపి వ్యధాయి ప్రబన్ధోఽయమ్." (I స. 7 శ్లో. వ్యాఖ్య). కవిరాజు బంధకవితారచనమునఁ గుశలుఁ డని యంతిమసర్గస్థ శ్లోకద్వయమువలన ద్యోతిత మగుచున్నది. అందు XIII స. 61 శ్లో. సర్వతోభద్రశ్లోకము ; XIII- 62 శ్లోకము కవినామాంకితమహాచక్రబంధము ; ఇవి స్థలాంతరమున వివరింపఁబడును. ఆంధ్రరాఘవపాండవీయము నాలుగాశ్వాసములగ్రంథము. కవిరాజురాఘవపాండవీయము 13 సర్గలమహాకావ్యము.

కాని, పద్యసంఖ్య యించుమించు సమానముగా నున్నది. (ఆంధ్రరా. పాం. 649 పద్యములు; సంస్కృత రా. పాం. 668 శ్లో.) ద్విసంధానమహాకావ్యము 18 సర్గల బృహత్కావ్యము. కవిరాజసామర్థ్యముం గూర్చి పాశ్చాత్యవిద్వాంసు లిట్లు వాక్రుచ్చియున్నారు.

Dr. A. A. Macdonell opines in his "Sanskrit Literature" (P. 331).

"The culmination of artificiality is attained by the Raghava Pandaviya of Kaviraja. It celebrates simultaneously the actions of Raghava or Rama and of the Pandava princes. The composition is so arranged that by the use of ambiguous words and phrases the story of the 'Ramayana' and 'Maha-Bharata is told at one and the same time. The same words, according to the sense in which they are understood, narrate the events of each epic. A '*tour de force*' of this kind is doubtless unique in the literatures of the world. Kaviraja has, however, found imitators in India itself."

Prof. A. B. Keith opines in his "Classical Sanskrit Literature" P. 56. "The ultimate result of the love of playing with language which marks both Bharavi and Magha is seen in the Raghava Pandaviya of Kaviraja It aims at telling the tale of Rama and of the Maha-Bharata simultaneously, a result which is only possible because of the large number of meanings which are assigned to Sanskrit words, by the lexicons, the diverse modes in which members of compounds may be connected, and the different ways in which the syllables composing a line can be conjoined. It is fair to say that considering the appaling nature of the task undertaken, the poet, whose name is lost to the obloquy he merits, shows very considerable skill, and might have produced a meritorious work had he devoted his efforts to a more legitimate end."

'Kavirája, we must know, lived in an age of artificial poetry, in which the use of alliterations, fanciful words, strange conceits, ingenious turns of expression, the various बन्धs such as सर्वतोभद्रबन्ध, महाचक्रबन्ध, गोमूत्रिकाबन्ध &c., was indulged in by the poets. Really that was a period of deterioration—or development on artificial lines—in the style of poetry.'

కవిరాజప్రజ్ఞావైశదము నాకోధింపవలెనన, శ్లేషకావ్యద్వ్యర్థికావ్యభేదము నరయుట యవసరము. సుబంధుని 'వాసవదత్త' యు, బాణుని 'కాదంబరి' యు శ్లేషకావ్యములుగాని ద్వ్యర్థికావ్యములు గావు. శ్లేషయమకచక్రవర్తి యగు వేంకటాధ్వరిమహాకవికావ్యములుగూడ శ్లేషకావ్యములుగాని, ద్వ్యర్థికావ్యములు గావు వసుచరిత్ర శ్లేషకావ్యము. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము ద్వ్యర్థికావ్యము. ద్వ్యర్థికవుల శ్లేషకవు లనియు నన నగుఁ, గాని శ్లేషకవుల ద్వ్యర్థికవు లనఁజనదు. సుబంధుభట్టబాణులు వక్రోక్తినిపుణులు, శ్లేషకవులు; కాని ద్వ్యర్థికవులు గారు. కవిరాజు వక్రోక్తిమార్గనిపుణుఁడు శ్లేషకవితానిపుణుఁడే గాదు, మఱియు ద్వ్యర్థికావ్యరచనాదక్షుఁడు. శ్లేష యన, నానార్థసంశ్రయము; అనఁగా వివిధార్థములు గలపదములఁ బ్రయోగించిన శ్లేషాలంకారమగు. ఇట్లు కావ్యమంతయు శ్లేషభూయిష్ఠమైనను నది శ్లేషకావ్యమే కాని ద్వ్యర్థికావ్యము కా నేరదు. ఏకవృంతగతఫలద్వయన్యాయమునఁ గావ్యమంతయుఁ గథాద్వితయాన్వితమై యుండినచో నక్కావ్యము ద్వ్యర్థికావ్య మనఁబడును. ఇట వక్రోక్తిస్వరూపనిరూపణ మప్రస్తుతము కా దని యెంచెదము.

- వక్రోక్తి
  - శ్లేషమూలకము (శాస్త్రప్రసిద్ధము)
    - శబ్దశ్లేషమూలకము
      - అవికృతశ్లేషవక్రోక్తి
      - వికృతశ్లేషవక్రోక్తి
    - అర్థశ్లేషమూలకము
  - (ఐచ్ఛికము) కాకుమూలకము

i. ఆచార్యమమ్మటుఁడు; "కావ్యప్రకాశము." IX.

"శ్లో. యదుక్త మన్యథావాక్య మన్యథా న్యేన యోజ్యతే
శ్లేషేణ కాక్వా వా జ్ఞేయా సా వక్రోక్తి స్తథాద్విధా."

ii. రాజానకరుయ్యకుఁడు; "అలంకారసర్వస్వము," 175 పు.

"అన్యథోక్తస్య వాక్యస్య కాకుశ్లేషాభ్యా మన్యథా యోజనం వక్రోక్తిః" వివరణము. 'యద్వాక్యం కేనచి దభిప్రాయేణోక్తం స దపరే

ణ వక్త్రా కాకుప్రయోగేణ శ్లేషప్రయోగేణ వాన్యథా వ్యాఖ్యాఘటన
యా యోజ్యతే తదుక్తిః సా వక్రోక్తిః '

A. కాకువక్రోక్తి

B. శ్లేషవక్రోక్తి:—(a) అభఙ్గశ్లేషవక్రోక్తి
(b) సభఙ్గశ్లేషవక్రోక్తి
(c) ఉభయశ్లేషవక్రోక్తి.

iii. జయదేవుఁడు: 'చన్ద్రాలోకము,' XCII అలం. 158

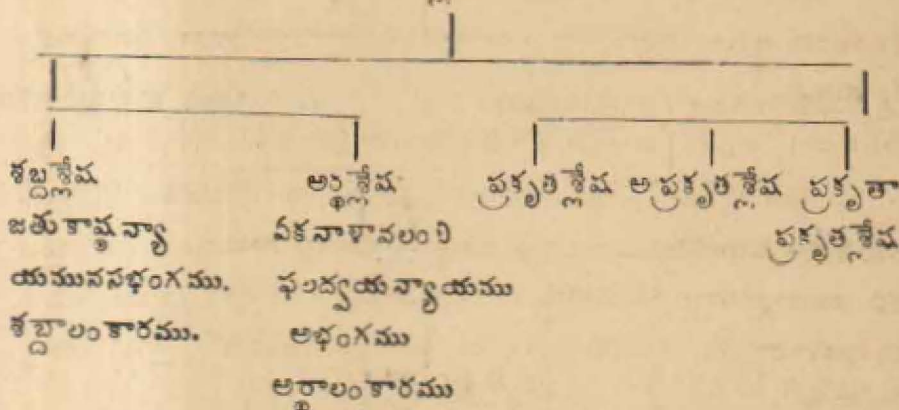
'శ్లో. వక్రోక్తిః శ్లేషకాకుభ్యా మపరార్థప్రకల్పనమ్ '

iv. ధర్మసూరి: 'సాహిత్యరత్నాకరము' VII అర్థాలఙ్కారతరఙ్గము 235

"శ్లో. అన్యథోదితవాక్యస్య కాక్వా శ్లేషేణ వాన్యథా
యోజనం క్రియతే తత్ర వక్రోక్తిస్స్యా దలంకృతిః"

శ్లేషముచేతఁగాని, కాకుస్వరముచేతఁ గాని యర్థాన్తరము కల్పించినయెడల వక్రోక్త్యలంకార మని పిండితార్థము.

ఇఁక శ్లేషస్వరూపమును నిరూపించెదము.

నానార్థసంశ్రయము శ్లేషము (అనేకార్థశబ్దవిన్యాసము శ్లేషము) అనఁగా ననేకార్థములు గలశబ్దముల నుపయోగించితి మేని శ్లేషాలంకార మగును. పాఠకులు రెండర్థములఁ దప్పక తెలిసికొనకున్నఁ గథాభాగము నడువనిరీతిగ నుండు సమానశక్తము లగునర్థములు శ్లేషార్థములు.

(A) శ్లేషస్ఫురణమునకు శబ్దములు ప్రధానమైనచో శబ్దశ్లేష మనఁబడు. ఇందు శ్లేష, శబ్దగత మగుటంజేసి, శ్లిష్టశబ్దవైపరీత్యమునకు వీలులేదు; కావున

నిందు భంగసహిష్ణుత కలదు; "ఉదాత్తస్వరభేదా త్ప్రయత్నభేదాచ్చ శబ్దా న్యత్వే శబ్దశ్లేషః; యత్ర ప్రాయేణ పదభఙ్గో భవతి"—రాజానకరుయ్యకుండు "నను శబ్దశ్లేషస్థలే ప్రయత్నాదిభేదాత్ స్ఫుట ఏవ శబ్దభేద ఇతి చే త్సత్యం భేదోఽస్తి. తథాపి జతుకాష్ఠన్యాయేన శబ్దయో రితరేతరశ్లిష్టత్వా చ్ఛబ్దగతత్వవ్యవహారః. అతఏవ శబ్దశ్లేషే భంగసహిష్ణుతా"—సాహిత్యరత్నాకరము.) ఇందు శబ్దము విఱిగి శ్లేషించుటచే దీనిని సభంగశ్లేష మందురు.

(a) "శ్లో. వేంకటార్యవచోగుంఫే క్షితౌ గురుఫణీశ్వరౌ

ధిషణాహీనతాం ప్రాప్య జీవశేషౌ బభూవతుః"

శ్లేషయమకచక్రవర్తి, వేంకటాధ్వరిమహాకవి.

"ధిషణాహీనతాం," జీవశేషౌ;" ఇట శబ్దశ్లేషగలదు. ధిషణాహీనతాం= i బుద్ధిహీనతను ii (ధిషణ అహీనతాం) బృహస్పతిత్వమును సర్పరాజత్వమును.

ఇక్కడ 'ధిషణ' శబ్దమును దీసివైచి, 'శేముషీ' శబ్దమును బ్రయోగించినచో శ్లేష యదృశ్య మగును.

జీవశేషౌ=i జీవశేషులు ii (జీవ + శేషౌ) వాచస్పత్యాదిశేషులు.

ఇక్కడ 'శేష' శబ్దమునకు బదులు, 'అనన్త' శబ్దమును గాని 'జీవ' శబ్దమునకు బదులు 'గురు' శబ్దమును గాని ప్రయోగించినయెడల శ్లేష యదృశ్య మగును.

(b) ఉదా: "బాలేవోద్యానమాలేయం సాలకాననశోభినీ"

'సాలకాననశోభినీ'—అలకలతోఁ గూడిన యాననముచే శోభిల్లునదని బాలపక్షమునను,—సాలవృక్షములతోఁ గూడిన కాననముచే శోభిల్లునదని యుద్యానమాలపక్షమునను నిట నన్వయము. "సాలక" శబ్దము దీసివైచి, సమానార్థము గలసకుంతలశబ్దము నుపయోగించినచో శ్లేష యదృశ్య మగు.

(B) శ్లేషద్యోతకమున కర్థము ప్రధాన మైనచో నది యర్థశ్లేషము నాఁబడు. ఇందు శ్లేష యర్థగత మగుటంజేసి శబ్దప్రవర్తనమున కవకాశము గలదు. ఇందు శబ్దము విఱుగకయే శ్లేషించుటంజేసి దీని నభంగశ్లేష యందురు. ['యత్రశబ్దప్రవర్తనేఽపి న శ్లేషత్వాఖండనా తత్రైవార్థశ్లేషః'—సాహిత్యదర్పణము; 'అర్థశ్లేషస్తు యత్ర స్వరాదిభేదో నాస్తి. అత ఏవ న తత్ర సభఙ్గపదత్వమ్' అలంకారసర్వస్వము; 'అర్థశ్లేషేతు ప్రయత్నాదిభేదస్య శబ్దభేదక

స్వాభావేన శబ్దైక్యనిశ్చయే సత్యేకనాళావలంబిఫలద్వయరీత్యా శ్లిష్టత్వమర్థయో రితి. శబ్దపరివృత్తి యోగ్యత్వం భంగాసహిష్ణుత్వం చే త్యాలంకారికరహస్యం'—సాహిత్యరత్నాకరము.]

(a) ఉదా. మాఘము IV స. 53 శ్లో (కువలయానన్దవృత్తము.)

శ్లో. ఏతస్మిన్నధికపయఃశ్రియం వహన్త్యః।సంక్షోభంపవనభువా జవేననీతాః ।
వాల్మీకేరరహితరామలక్ష్మణానాం।సాధర్మ్యందధతిగిరాంమహాసరస్యః."

[మల్లినాథుఁడు; "అత్ర పవనభువా జవేనే త్యత్రైకవృన్తావలంబిఫలద్వయవ దభంగైకపాఠకత్వే నార్థద్వయప్రతీతే రర్థశ్లేషః అన్యత్ర పదభఙ్గే నార్థద్వయప్రతీతే ర్జతుకాష్ఠవ చ్ఛబ్దయో రేవ మిథః శ్లిష్టత్వా చ్ఛబ్దశ్లేష ఇత్యుభయసాహిత్యా దుభయశ్లేషోఽయం ప్రకృతాప్రకృతగోచరః"]

ఇట—"పవనభువా జవేన" యనుచో నర్థశ్లేష గలదు.

(a) పవనమువలనఁ గలిగినజవముచేఁ గలఁగింపఁబడిన

(b) మారుతియుద్ధతిచేఁ గలఁగింపఁబడిన.

'పవన' శబ్దమునకు బదులు 'అనిల' శబ్దము గాని (అదిఛందోభంగము గలిగించుననుచో) 'శ్వసన' శబ్దముఁ గాని ప్రయోగించినను నర్థశ్లేషకు భంగము గలుగదు.

(b) కావ్యప్రకాశోదాహరణము. X:—

"శ్లో. ఉదయమయతే దిఙ్మాలిన్యంనిరాకురుతే తరాం
నయతి నిధనం నిద్రాముద్రాం ప్రవర్తయతి క్రియాః
రచయతి తరాం స్వైరాచారప్రవర్తనకర్తనం
బతబత లసత్తేజఃపుఞ్జో విభాతి విభాకరః."

(ఇట 'విభాకరుఁడ'నునొకరాజును, సూర్యుఁడును వర్ణింపఁబడిరి.)

(c) శబ్దమొకపక్షమున నొకభాషగను, వేఱొకపక్షమున వేఱొకభాషగను నుండిన నది "భాషాశ్లేష"మని విశ్వనాథకవిరాజు 'సాహిత్యదర్పణమున వ్రాసియున్నాఁడు. దీనినే పింగళి సూరన "ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషశ్లేష" యని సూచించియున్నాఁడు.

మఱియుఁ బింగళి సూరన 'ముఖ్యగౌణవృత్తిశ్లేష, అర్థాన్వయభేదశ్లేష, శబ్దాన్వయశ్లేష' మొదలగు శ్లేషభేదములు నుపయోగించెను. ఇఁక శ్లేషవిషయమున నాలంకారికనిర్వచనముల నరయుదము.

i. రాజానకరుయ్యకుఁడు; "అలంకారసర్వస్వము, 95 పు.
"విశేష్యస్యాపి సామ్యే ద్వయోరుపాదానే శ్లేషః."

ii. సరస్వతీకంఠాభరణము: (భోజుఁడు)
"ఏకరూపేణ వాక్యేన ద్వయోర్భణన మర్థయోః,
తన్త్రేణ తచ్చసర్వజ్ఞైః శ్లేష ఇ త్యభిధీయతే
ప్రకృతిప్రత్యయస్థా ద్వా విభక్తివచనాశ్రయా
పదపాదో (?) త్తరాచేతి శబ్దశ్లేషాభవన్నిమట్."

iii. విద్యానాథుఁడు; "ప్రతాపరుద్రీయము," VIII ప్ర. 59 కారిక.
"ప్రకృతాప్రకృతోభయగతము క్తంచేచ్ఛబ్దరూపత్రసాధర్మ్యం శ్లేషోఽయం శ్లిష్టత్వం సర్వత్రాద్యద్వయేనాం త్యే."

iv. జయదేవుఁడు: "చన్ద్రాలోకము." XXVI అలం.
"శ్లో. నానార్థసంశ్రయ శ్లేషో వర్ణ్యావర్ణ్యోభయాశ్రితః"

వ్యా. "అథ శ్లేషః. సచత్రివిధః: ప్రకృతానేకగోచరః, అప్రకృతానేకగోచరః, ప్రకృతాప్రకృతానేకగోచరశ్చ × × ఏకవాక్యావలంబిఫలద్వయవదర్థద్వయప్రతీతేరర్థశ్లేషః; జతుకాష్ఠవచ్ఛబ్దశ్లేషః."

v. విశ్వనాథకవిరాజు: "సాహిత్యదర్పణము" X పరి. 704 కారిక.
"శ్లో. శబ్దై స్స్వభావా దేకార్థైః శ్లేషోఽనేకార్థవాచనం"
సా. దర్ప. X 643; 644.
"శ్లిష్టైః పదై రనేకార్థాభిధానే శ్లేషఇష్యతే
వర్ణప్రత్యయలిఙ్గానాం ప్రకృత్యోః పదయోరపి
శ్లేషాద్విభక్తివచనభాషాణా మష్టధా చ సః
పునస్త్రిధా సభఙ్గోఽథాభంగస్త దుభయాత్మకః"

vi. ఆచార్యదండి: "కావ్యాదర్శము." II పరి. 310 శ్లో.
"శ్లిష్ట మిష్ట మనేకార్థ మేకరూపాన్వితం వచః."

vii. వారణాసి ధర్మసూరి: "సాహిత్యరత్నాకరము" VII అర్థాలంకార తరంగము. 199 పు.
"శ్లేష స్సామ్యే సమాదిష్టో విశేషణవిశేష్యయోః"

ఈశ్లోకములు వ్యాసగౌరవభీతివివృతములు. కవిరాజు, శ్లేషకవితా నిర్మాణము లోభాశ్రయణముచే గాదనియు, నట్టిరచన బహుపరిశ్రమసాధ్య మనియు నీశ్లోకమున వివరించుచున్నాఁడు.

"శ్లో. పదమేక మపి శ్లిష్టం వక్తుం భూయా న్పరిశ్రమః
కథాద్వయైక్యనిర్వాహః కిం ధరాపతితో ఽధికమ్."

పింగళి సూరనమహాకవియు నాకుపాటి పెదవేంకటాద్రిప్రభువు తన్నుం గూర్చి యిట్లు శ్లాఘించినట్లును, దానును 'దదీయాతిమాత్రగౌరవసంభావ నాది విశేషంబులచేతం బ్రీతిచేతస్కుండై యునికిం జేసి శక్యాశక్యవిచారంబు లేక యంగీకారభంగీతరంగితం బగునంతరంగంబుతో నతనికిఁ బ్రత్యుత్తరం బొసంగి నట్లును జెప్పికొనెను.

"శా. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబుగా
కుండుం దద్గతిఁ గావ్యమెల్ల నగునే నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుఁగుకబ్బం బన్నుతంబున్ ప్రవ
ర్తుండవై డిలరామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్.

ఉ. రాఘవపాండవీయకథ రమ్యముగా నొకకావ్యసృష్టి నా
హాఘుటియింపఁగా వశమె యాంధ్రకవీంద్రులకైనఁ దావక
శ్లాఘనపూర్వకోక్తి యవిలంఘ్యము కావునఁ గోవిదానుకం
పాఘనబుద్ధిఁ జూపెదఁ బమత్కృతి మత్కృతిమత్కృతిత్వమున్."

రాఘవపాండవీయపీఠిక. 10 ; 15 పద్యములు.

కవినామాంకితమహాచక్రబంధః

రమ్యాకల్పవిలాసినీక్షితి పతేర్లావణ్య తేజస్వినీ
మత్యావిష్కృతమణ్డనాస్థితిమతీయాభీష్టలోకాన్తరా
రక్షోరాజసభాజకంమతిమతామాద్యంసుసేవ్యంముదా
దాతారంరకితానఃకేనరశతానీకేనరామంతదా.

తెలుఁగుపలుకు.

—॥ కాశీభట్ల కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు ॥—

(వెనుకటి సంచిక శేషము)

గ్రామ్య మనియమమువలన ననుచోఁ బదము దుష్టలమునిరూపించెదను. నియమించిన గ్రామ్యత్వము తొలఁగును. సంస్కారవంత మగుచో నాపదము గ్రామ్యముగా నేరదు. కోశముల గ్రామ్య మనఁ బామరోక్తి యశ్లీలము నని యున్నది. గ్రామ్యమునకుఁ బర్యాయ మశ్లీలము. వ్యాకరణమున నశ్లీలపర్యాయముగ నర్థము నీయఁజనదు. అనియమము గ్రామ్య మని యనవలయును. ఏది సాంప్రదాయబద్ధము కాఁగలదో యది గ్రామ్యము కానేరదు. ఏ సాంప్రదాయమునకు వశముగాక యవ్యవస్థమై పామరైకయోగ్య మై యుండునేని గ్రామ్యమగును. పదసంబంధముగ గ్రామ్య మ్మని చెప్పి యపభ్రంశము నది యగుననెను.

“గ్రామ్యా” అని స్త్రీలింగములో నుపయోగించిన స్థలమున “గ్రామ్యా, ఆంధ్రభాషా” అని యర్థము. చతుర్విధము లని చెప్పి తజ్జాదిసాహచర్యమున గ్రామ్యమును జెప్పెను, గావున, గ్రామ్య ముపయోగింపఁదగు నని యన్వయమగును. మఱియుఁ దజ్జాదిలక్షణమును “ప్రకృతిర్వ్యయజా” ఇత్యాదిగఁ జెప్పి గ్రామ్యమునకు లక్షణమును జెప్పలేదు. ఇది విరుద్ధము కదా? ‘అనియమాత్’ అని చెప్పిన దాని నిట గ్రహింపఁదగు నందుమా; ఈసంశయములు తీఱవలసి యున్నవి.

ఉత్తముఁడు, మధ్యముఁడు, అధముఁడు, అధమాధముఁడు, అని మనుష్యులు నాలుగువిధములవా రన్నట్లు తజ్జాదిసూత్ర మన్వయము చేయుద మన్నఁ గ్రమముగ బలహీన మగుట లేదు. ఉత్తమునికన్న మధ్యముఁడు తక్కువ యనునర్థము వచ్చినట్లు తజ్జముకంటె సమము తక్కువ యనునర్థము రాదు. ఉత్తరోత్తరశ్రేష్ఠత్వమును రాదు. దీనింబోలిన వాక్యము వ్యాకరణప్రపంచమున నుండ దనియె యూహింతును. చింతామణిలో నింకొకసూత్రము దీనిం బోలిన యన్వయము గలది లేదు. ఏది ప్రమాణము నేసికొని యన్వయము చేయుటయో !

సూత్రాన్వయము:- నాలుగుభాగములలో నేయేభాగమును గుఱించి గ్రం

థమంతటఁ బ్రశంసించెనో, ఈసూత్రమునకు సన్నిహితపూర్వాపరముల నేయే సూత్రములు గలవో, వానితోడిసంబంధ మెట్లున్నదో కనుఁగొందుమేని మన కన్వయ మగును. కళాద్రుతప్రకృతికములను బూర్వమున నిర్వచించి ప్రయోగానుశాసనము పరమునకు జేసెను. గ్రంథ మంతట మూఁడు భాగములను గూర్చియే ప్రసంగించెను. గ్రామ్యము నెక్కడను శాసింపలేదు, కావున, మూఁడు భాగములే గ్రాహ్యములనియు నితర మగ్రాహ్య మనియు నర్థముసేయవచ్చును. మఱియు నీసూత్రము తరువాతిసూత్రమునఁ గల "ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధమేవ పదమ్" అను శాసనమునుబట్టి గ్రామ్య మప్రసిద్ధము నసంకేతితము గావున నగ్రాహ్య మనియు నర్థము సేయవచ్చును. అనుమానజ్ఞానముతోఁ బైరీతి నన్వయ మగును. అనుపలబ్ధిజ్ఞానముతో నింకొకరీతి నన్వయము సేయఁదగును.

తజ్జ, సమ, యఃప్రకృతిద్వయముతో నన్వయముచేసెను గావునఁ బ్రవాహినీ, అనులక్షణము దేశ్యకును గ్రామ్యకును జెల్లును. ప్రవాహినీ దేశ్యా, గ్రామ్యాచ అనియన్వయము. కాక 'దేశసామాన్యముగ నుండునది' దేశ్య యనియు నది ప్రవాహినివంటి దనియు 'గ్రామ్య' చిన్నచిన్నపల్లెలవారికిమాత్రము తెలియునది యనియు మాండలికపదజాలముం బోలినది యనియు నది కుల్యవంటి దనియు నర్థమగును. ఇంకొకయన్వయము పూర్వు లనుసరించినదియే. ఈమూఁడన్వయములలో గ్రాహ్యమగున దేది ?

నాయభిప్రాయ మీపరిచ్ఛేదమున వాక్రుత్తును. శాస్త్రమర్యాదకొఱకు నాంధ్రభాష నాల్గువిధముల నున్న దని చెప్పి లక్షణముల మూఁడింటికి మాత్రము చెప్పి నాల్గవదాని లక్షణము స్పష్ట మగుటఁ జెప్పక యనంతరము సంకేతితసుప్రసిద్ధము గ్రాహ్య మని నిర్వచించెను. కుక్కమాంసముయొక్క గుణమును వైద్యశాస్త్రమునఁ జెప్పినను నభక్ష్య మెట్లో యట్లే నాల్గింటినిఁ జెప్పినను నసంకేతిత మప్రసిద్ధము నిషిద్ధ మని నొక్కి చెప్పెను. గ్రంథమందెచ్చట గ్రామ్యవిధిఁ జెప్పలేదని యందుమేని సంకేతితసుప్రసిద్ధ మని యన్నకావుననే చెప్పె నని గ్రహింపవలయును. అనియమాత్ అనుదానివలన గ్రామ్యలక్షణమును జెప్పె ననరాదు. అది యపభ్రంశము. ఇందలిగ్రామ్యయాంధ్రభాష. ఒకభాగము. దీనిలక్షణము చెప్పకుంట లోపమే. కావున నీక్రిందిరీతి నన్విత మగును.

తెలుఁగు పలుకు.

—(కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు)—

(కిందటిసంచిక శేషము)

గ్రామ్య మనియమమువలన ననుకొనఁబడును. తదశ్లీలమునిరూపించెను. నియమించిన గ్రామ్యత్వము తొలఁగును. సంస్కారవంత మగుచో నాపదము గ్రామ్యముగా నేరదు. కోశముల గ్రామ్య మనఁ బామరోక్తి యశ్లీలము నని యున్నది. గ్రామ్యమునకుఁ బర్యాయ మశ్లీలము. వ్యాకరణమున నశ్లీలపర్యాయముగ నర్థము సేయఁజనదు. అనియమము గ్రామ్య మని యనవలయును. ఏది సాంప్రదాయసిద్ధము కాఁగలదో యది గ్రామ్యము కానేరదు. ఏ సాంప్రదాయమునకు వశముగాక యవ్యవస్థమై పామరైకయోగ్య మై యుండునేని గ్రామ్యమగును. తదసంబంధముగ గ్రామ్య మ్మని చెప్పి యపభ్రంశము నది యగుననెను.

“గ్రామ్యా” అని స్త్రీలింగములో నుపయోగించిన స్థలమున “గ్రామ్యా, ఆంధ్రభాషా” అని యర్థము. చతుర్విధము లని చెప్పి తజ్జాదిసాహచర్యమున గ్రామ్యమును జెప్పెను, గావున, గ్రామ్య ముపయోగింపఁదగు నని యన్వయమగును. మఱియుఁ దజ్జాదిలక్షణమును “ప్రకృతిర్వ్యయజా” ఇత్యాదిగఁ జెప్పి గ్రామ్యమునకు లక్షణమును జెప్పలేదు. ఇది విరుద్ధము కదా? ‘అనియమాత్’ అని చెప్పిన దాని నిట గ్రహింపఁదగు నందుమా; ఈసంశయములు తీఱవలసి యున్నవి.

ఉత్తముఁడు, మధ్యముఁడు, అధముఁడు, అధమాధముఁడు, అని మనుష్యులు నాల్గువిధములవా రన్నట్లు తజ్జాదిసూత్ర మన్వయము చేయుద మన్నఁ గ్రమముగ బలహీన మగుట లేదు. ఉత్తమునికన్న మధ్యముఁడు తక్కువ యనునర్థము వచ్చినట్లు తజ్జముకంటె సమము తక్కువ యనునర్థము రాదు. ఉత్తరోత్తరశ్రేష్ఠత్వమును రాదు. దీనింబోలిన వాక్యము వ్యాకరణప్రపంచమున నుండ దనియె యూహింతును. చింతామణిలో నింకొకసూత్రము దీనింబోలిన యన్వయము గలది లేదు. ఏది ప్రమాణము సేసికొని యన్వయము చేయుటయో !

సూత్రాన్వయము:- నాల్గుభాగములలో నేయేభాగమును గుఱించి గ్రం

థమంతటఁ బ్రశంసించెనో, ఈసూత్రమునకు సన్నిహితపూర్వాపరముల నేయే సూత్రములు గలవో, వానితోడిసంబంధ మెట్లున్నదో కనుఁగొందుమేని మన కన్వయ మగును. కళాద్రుతప్రకృతికములను బూర్వమున నిర్వచించి ప్రయోగానుశాసనము పరమునకు జేసెను. గ్రంథ మంతట మూఁడుభాగములను గూర్చియే ప్రసంగించెను. గ్రామ్యము నెక్కడను శాసింపలేదు, కావున, మూఁడు భాగములే గ్రాహ్యము లనియు నితర మగ్రాహ్య మనియు నర్థముసేయవచ్చును. మఱియు నీసూత్రము తరువాతిసూత్రమునఁ గల "ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధమేవ పదమ్" అను శాసనమునుబట్టి గ్రామ్య మప్రసిద్ధము నసంకేతితము గావున నగ్రాహ్య మనియు నర్థము సేయవచ్చును. అనుమానజ్ఞానముతోఁ బైరీతి నన్వయ మగును. అనుపలబ్ధిజ్ఞానముతో నింకొకరీతి నన్వయము సేయఁదగును.

తజ్జ, సమ, యథాప్రకృతిద్వయముతో నన్వయముచేసెను గావునఁ బ్రవాహినీ, అనులక్షణము దేశ్యకును గ్రామ్యకును జెల్లును. ప్రవాహినీ దేశ్యా, గ్రామ్యాచ అనియన్వయము. కాక 'దేశసామాన్యముగ నుండునది' దేశ్య యనియు నది ప్రవాహినివంటి దనియు 'గ్రామ్య' చిన్నచిన్నపల్లెలవారికిమాత్రము తెలియునది యనియు మాండలికపదజాలముం బోలినది యనియు నది కుల్యవంటి దనియు నర్థమగును. ఇంకొకయన్వయము పూర్వు లనుసరించినదియే. ఈమూఁడన్వయములలో గ్రాహ్యమగున దేది ?

నాయభిప్రాయ మీపరిచ్ఛేదమున వాక్రుత్తును. శాస్త్రమర్యాదకొఱకు నాంధ్రభాష నాల్గువిధముల నున్న దని చెప్పి లక్షణముల మూఁడిటికి మాత్రము చెప్పి నాల్గవదాని లక్షణము స్పష్ట మగుటఁ జెప్పక యనంతరము సంకేతితసుప్రసిద్ధము గ్రాహ్య మని నిర్వచించెను. కుక్కమాంసముయొక్క గుణమును వైద్యశాస్త్రమునఁ జెప్పినను నభక్ష్య మెట్లో యట్లే నాల్గింటినిఁ జెప్పినను నసంకేతిత మప్రసిద్ధము నిషిద్ధ మని నొక్కి చెప్పెను. గ్రంథమందెచ్చట గ్రామ్యవిధిఁ జెప్పలేదని యందుమేని సంకేతితసుప్రసిద్ధ మని యన్నతావుననే చెప్పె నని గ్రహింపవలయును. అనియమాత్ అనుదానివలన గ్రామ్యలక్షణమును జెప్పె ననరాదు. అది యపభ్రంశము. ఇందలిగ్రామ్యయాంధ్రభాష. ఒకభాగము. దీనిలక్షణము చెప్పకుంట లోపమే. కావున నీక్రిందిరీతి నన్విత మగును.

వ్యా॥ పాపాఁడు, లింగఁడు, రంగఁడు, విశ్వపుండు, భూమిపుండు, ఏకుఁడు, సర్వుఁడు, ఇత్యాదిపదములును సుందెము, సంద్యము, దిబ్బ (ద్వీపార్థమున) జచ్చను (యక్ష్మము) ముద్ది, (ముగ్ధ) పన్నాణము (ప్రజ్ఞానము) ఇత్యాది తజ్జలును, ఉంటుకు, ఏంది, వాణ్ణి, అవక, గుంట (స్త్రీ) అకు, నేడు, (లేఁడు) ఇత్యాదిగ్రామ్యములును వానింబోలిన దేశ్యములును "ఉంటాడు, వస్తాడు, వాడిని, ఇత్యాదులు, శాస్త్రమువలన సాధింపఁబడినను సంకేతిత సుప్రసిద్ధము గామి నగ్రాహ్యంబు లగు నని నిర్ణయము.

ఇఁక మన మనుకొన్నట్లు గాదు. గ్రామ్యమును గ్రాహ్యమే యగును. "చేతు" య్యంతధాతువుల కీహూప మనిష్ట మైనను బ్రసిద్ధముగ నున్నది యుపయోగింపఁదగును. సుప్రసిద్ధ మగుచో గ్రహింపవలసినదే కాని సుప్రసిద్ధత్వము నిర్ణయించుట కష్టము. అయినను బూర్వమునుండి శిష్టవ్యవహారము ప్రమాణ మని యనుచునే యున్నారు. కావున శిష్టవ్యవహారమున నున్న దెల్ల గ్రాహ్య మని యందు మనువాదము బయల్పడెను. "శిష్టవ్యవహారము" అను విశేషణము లెస్సగ నున్నది కాని విమర్శించి చూడవలయును.

ఉపయోగింపఁదగు భాష యేది యనుసంశయము ముఖ్యముగఁ దీర్చుకొనవలయును. సులభముగ నాంధ్ర మని (ఆంధ్రులకు) చెప్పవచ్చును గాని యడ్డము లెన్నియో కలవు. వాని నన్నింటి నిర్వర్తింపఁ దగువ్యాకరణ మొకటుండవలయును. వ్యాకరణ మక్కఱ లే దని యనువారును గలరు. అట్లనుట పొసఁగదు.

వ్యాకరణము:—వ్యాకరణ మన నేమి? ఇత్యాదిప్రశ్నముల కైది ప్రత్యుత్తర మీనక్కఱ లేదు. పతంజలి తనభాష్యమున నెన్నియో ప్రయోజనములను దెలియఁబఱిచెను. వాని నరయుఁడు. నేఁటివారి కవి యన్నియు గ్రాహ్యములు గా వని యన్నచు భాషకు వ్యాకరణము లేమి యొకలోపమే యగును. త్రికాలముల నుండు నట్లు వ్యాకరణము భాషను జేయును. మఱియు నపశబ్దము లివి సుశబ్దము లివి యని తెలిసికొనమి భావము నైచ్యము నొందును. గౌరవభావ మేర్పడదు. నిస్త్రైగుణ్యపథవిచర న్మహాత్ములకు విధినిషేధములు లేకున్నను లీలామాత్రముగ విధినిషేధములు గల్గును. అట్లే సుబోధపదమాత్రప్రయోక్త మైనను సంకేతితము సేయఁదగును. కాకున్న నభిప్రాయములు శస్తములు గావు. అవశ్యముగ నట్టినియమబద్ధతకు లోఁ

గును. ఎట్టివాఁడైన దృఢముగఁ జెప్పఁదలంచుచో నియమితమార్గముననే చెప్పును.

స్వభావసిద్ధముగ నొకనియమము తెలియఁబడక యేర్పాటగుచుండ దానిఁ గనిపట్టి శాస్త్రము గావింపవలయును. అది మానవధర్మము. తాత్కాలికమున కన్న శాస్త్రము లేకున్నను సార్వకాలికమునకు శాస్త్ర ముండితీరవలయును. శాసనము లేనిదెల్ల నాశన మగును. సంఘరక్షకు శాసనము కావలయునన్న సంఘభాషకును శాసనము కావలయును. సంఘమునకును భాషకును భేద మెక్కుడు లేదు. సంఘ మన రూపసమితి, భాష యన ధ్వనిసమితి. సంఘాభివృద్ధికి నేమేమి కావలయునో భాషాభివృద్ధికి నవియెల్లఁ గావలసినవియే. వ్యక్తి సంఘములో నిముడవలయును సంఘము వ్యక్తిలో నిముడవలయును. అట్లే వ్యక్తిభాష సంఘములో నుండవలయును. సంఘభాష వ్యక్తిలో నుండవలయును. అట్టివ్యక్తి సంఘభాషల యన్యోన్యసమన్వయము భారతవర్షమున నాంగ్లవిదుల కెల్లఁ గలదు. కావున నెల్లసముద్యమములు తద్ద్వారమున నగును. శాసనములు మున్నగునవి కావలయును. ప్రతినిధు లున్నట్లే భాషకుఁ బ్రతినిధులుగలరు. వారే శిష్టులు. ప్రతినిధులు సర్వసామాన్యమునకుఁ దగినట్లు శాసింతురో యట్లే శిష్టులును గ్రామ్యవ్యవహారమును విడువకయ శాసనముగావింతురు. విశేషులకు విశేషశాసన మున్నట్లు కవులకు నిరలంకృతిగఁ బల్క వలనుగాదు. (కావ్యముల) ఇట్లే రెంటను నొక్కటియే యగును కావునఁ జక్కనియేర్పాటు గలదియే యవలంబనీయము. వ్యావహారికాంధ్ర ముపయోగింపఁ దగు నని యనుచున్నారు. కాని వారివ్యావహారికవిశేషణము వివాదాస్పదము. వివరించిచూతము—

శిష్టవ్యావహారికాంధ్రవాదులు:—పైవారివాద ముపాదేయ మైనను సంస్కార్య మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. దీనింగూర్చి పూర్వపండితు లెందఱో వాదించిరి. వారివాదములకు సముత్తరము రాలే దనియే నా తలఁపు. అట్లయ్యు నేల నే నిందు వ్రాయుచున్నానో యెఱుంగుఁడు. ఈవాదమును స్థాపింపఁజూచు ఘనులు "బ్ర॥ శ్రీ॥ రావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు. ఈమహాశయు లుదారులు. ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయజ్ఞానపూర్ణులు. వీరివలె సేవచేయువా రరుదు. ఆంధ్రసరస్వతి. భాషావిషయమునఁ బూర్వులవి నేటివారివి గ్రంథముల నేరూపమున నున్న నరసి మోమోడక యభి

ప్రాయ మొసంగి గర్వరహితులై యుందురు. ఇంతవాదము సేయుచున్నను విషయప్రాధాన్యమును విడువరు. వారివాదము హేయమో యుపాదేయమో యెఱుఁగక యుంట నాకుఁ దగ దని యిందుమూలమునఁ దెలియఁజేయు చున్నాను.

వాదము! —జ్ఞానమును నన్యోన్యము నందించుకొనుటకు దూతవంటిది భాష. అగ్ని యజమానకృతహుతహవ్యమును దేవతలకుఁ దీసికొనిపోవునట్లు భాష మధ్యవర్తి. అతఁ డొతసులువుగ లభించిన నంతలాభము. అందు నంద ఱు సుముఖులే యగుట వ్యావహారికభాష నుపయోగింపవలసినది యని వా దము. అట్లుగాక పూర్వభాష కావలయు ననుట మంచిదికాదు. భాష యొక్క ప్రవాహమువంటిది కావునఁ బూర్వాపరములు రెండును వర్తమానమున నుం డును. పూర్వము మాత్రమే కావలయు ననుట ప్రకృత మెఱుఁగకుంటయే, కాని యాలోచించిన దానిని నట్లే పలుకుట యాచరణీయ మని యనుట కర్థము కాలేదు. యథాగోచితగదిత నగుట స్వభావమే కాని సుభావము గాదు "వానంటే యేమిట్రా? అక్కడినుండి నీళ్ళురావటం" ప్రశ్న ప్రత్యుత్త రములు గలవు. ప్రయోజనము కొంచెము గలదు. ఆలోచించునప్పుడు మన భాష చాలఁ బరిమిత మగుటయు సహజము. అట్లు చెప్పుటయు సహజమే కాని ప్రయోజనము శూన్యము. "ఇది" అను నీసర్వనామము భాషావృత్త్య వు. ఎంతభావమైన "ఇది" లో నిమిడించి మాటలాడువా రెందఱో గలరు. మన పలుకు పరా పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి యని నాల్గువిధములు. మనస్సునో నాలోచించునప్పు డిన్నిరూపముల నొంది మధ్యమావస్థలో నుండును. స్థూల రూప మగుడు వైఖరి యగును. మధ్యమావస్థ కావుననే పదము స్ఫురింపక భావము స్పష్టమగును. భావము పుట్టి తరువాతఁ బదముపుట్టును. ఆలోచించిన దాని నట్లే వ్రాయుట యసంభవము నప్రయోజనము హాస్యాస్పదము నగును. ఆంగ్లులయభిప్రాయము నిదియ. ఏమాటలతో మనసులో నాలోచింతుమో యామాటలనే వాడుకచేయవలయు ననుట పొసఁగదు. పరిమితపదములతో మనమున నాలోచింతుము. ప్రయత్నపూర్వకముగ దానిఁ బల్కుదుము. నైతికుల యనుశాసనమునిట్లే యున్నది. "మాటకూ మనోభావమునకూ గలసంబంధము చిన్నతనమునందే కలిగి అంతకంతకు దృఢపడుతుంది" అనుదాని విమర్శింతము. మాటకును మనోభావమునకును సంబంధ మున్నది. కాని యామాట సర్వ—

రించినంగాని మనోభావమును విశదీకరింపదు. మఱియు నీమాటల వాడుకలోఁ బ్రమాదములు సంభవించును.

'I beg your pardon' అనునీవాక్యమును నాంగ్లు లుచ్చరించునప్పుడు విన్నస్పష్టమగును. ఉచ్చారణానుసారమును గర్హ్యము కదా? ఉచ్చరించినట్లు వ్రాయుచో నక్షరమాల యక్షయమాల కావలసివచ్చును. భారతభాష నేటి ది కా దనరాదు. కొన్నిపదములు భిన్నించినవి కాని పూర్తిగ భిన్నింపలేదు కదా ? భారతము మన మనుకొనునట్టి వ్యావహారికభాషలో రచింపఁబడిన ట్లేమిప్రమాణము? సంభాషణభాషలో భారతము వ్రాయఁబడలేదు. "కావ్యము లలో కవులు ఔచితిని బట్టి ఎట్టిశబ్దములు వాడుకచేసినా చెల్లును గాని లోక వ్యవహారములోను జనసామాన్యమునకు వ్రాసేగ్రంథములలోను చెల్లకూడదు." అనువాక్యము చూతము.

కవులభాషను విడిచిరి. అయినను జనసామాన్యమునకు వ్రాయునప్పు డేభాష యుండవచ్చు నందురు. జనసామాన్యవ్యవహారభాషయే యుండవల యును. శిష్టవ్యవహారభాష కాదుగదా ? జనసామాన్యవ్యవహారభాష సకల విషయములఁ దెలిసికొనఁ జాలునది సమర్థ మగును. అంద తెలెంగినదియే. ఇఁక నేవిష యములు వ్రాయవలయును? ఇది యొకసంశయము. కావ్యములుగూడ జనసా మాన్యమున కుద్దేశించిన వేలకావు? అవియు నట్లే వ్యవహారభాష నుండవల యును. ఇట్టి యనవస్థాదోషము పోవుటకుఁ బదములమాట యెత్తక ప్రత్యయ ములను గూర్చియే యనవలయును. ఇప్పటివారి వ్యావహారికభాష యనఁగాఁ బ్రకృతిగత మైనది కాదు, ప్రత్యయగత మైనది యనియే నాకు బోధమయ్యెను. ప్రత్యయమాత్రమున కింతవాద మేల? నాయభిప్రాయము వాదివాక్యవిమర్శానం తరము తెల్పెదను. వ్యవహారభాషావాదము నిల్వలేదు.

ఇంక ని ట్లనిరి. "తెలుఁగువారు వ్రాసేదేకాక మాట్లాడేది కూడా స భ్యభాషే అనే గౌరవము దేశమునకు సంపాదించడము"-గౌవమురదే గొప్ప కాని, యగునో కాదో ? ఇంగ్లాండు ఫ్రెంచిదేశములలో రెండును నొక్కటే మైనవఁట, కావచ్చునేమొ కాని మనదేశములోఁ గాదు. అక్కడఁ గూడఁ గొ లఁదిగనో గొప్పగనో భేదము గల దనియే విందును. కాని, మనదేశములో మొదటినుండియు నట్టియాచారము నెడల వైముఖ్యమే కన్పట్టుచున్నది. చాల

నిదర్శనములు గలవు సామాన్యవిషయములమాట యెట్లున్న మిగిలినవి యెల్ల నాచెప్పినట్లే యుండెను.

ఋగ్వేదమునుండియుఁ గలయుదాహరణములఁ జూపఁగలను. విస్తరభీతి విరమింతును. మఱియు నకశబ్ద మన వ్యావహారికవాదులనిర్వచన మేకిదియో? అపార్థప్రతిపాదకమా? అపప్రయోగమా? శబ్దానుశాసనమునఁ గలవైషమ్య మెఱుఁగుట యెట్లు. ఈసంశయములు తీఱవలయును. ఇఁకఁ దరువాతివాద మరయుదము.

"మాఉద్దేశము కొనసాగితే పెద్దమనుష్యులు వ్రాసినభాష దేశమంతా క్రమక్రమముగా వ్యాపించి విద్యాశోధకు కావలసిన సులభసాధన మేర్పడుతుంది. పామరులకు సులభమైన వాఙ్మయముపుట్టుతుంది"

పైవాక్యమునఁ బెద్ద లను పదమున కర్థమేమి? ధనికులా ఆంధ్రాంగ్లులా; ఆంధ్రగీర్వాణులా, ఆంధ్రాంధ్రులా? మొదటివారివలన సాహిత్యాభావమున లాభములేదు. రెండవవారు గొప్పవారే కాని యాంధ్రత్వ మెఱింగి చెప్పలేరు. మన కిది యనుభవమే. మూఁడవవారు నాలవవా రుపకరింతురుకదా? ఆంధ్రాంధ్రు లాయిద్దఱిలో శ్రేష్ఠులు. వారియభిప్రాయము బాహుళ్యమునుయోగ్యతనుబట్టి యుపాదేయ మగును. వారియభిప్రాయమును 'యుక్తిచే' ననుభవముచే (పెద్దలవాక్యములచేఁ బూర్వలాక్షణికపండితులు) సాధితము గావలయును. అప్పుడు విశ్వసింపవచ్చును. పామరవాఙ్మయము పుట్టిన లాభ మేమి?

ఇప్పుడు మనదేశములోఁ బామరవాఙ్మయము లేదా? లేకేమి? పామరుల కుండవలసినంత లేదు. కారణము సులభసాధనము భాషావిషయము లేకపోవుట కాదు. లోపము లన్నియు దీనివలన వచ్చినవనుట తగదు. చిన్నపిల్లలతోఁ జెప్పెడి కారణము లవి. చిన్నమ్మి వేళ కన్నము తినక తల్లి యెంత పిలిచినను రాలేదు. అప్పుడు చిన్నమ్మి తల్లి "చిన్నమ్మీ రావే" అనిపిలిచెను. చిన్నమ్మి నప్పుడొకచీమ కఱచెను. ఏడ్చుచువచ్చి తల్లితోఁ జెప్పెను. తల్లి విని "అమ్మా! చూసేవా వేళపట్టున బువ్వతినకపోతే చీమలు దోమలు కరుస్తాయమ్మా దా బువ్వతినే" అని యనును. ఆతల్లి బిడ్డలవాక్యములలోఁ గారణకార్యములకు సంబంధము సరిగ లేకున్నను దల్లియొక్క సదుద్దేశము పూర్తమయ్యెను. అట్లే పెద్ద లనుచున్నారు. పామరులు పామరులే కదా? వారి బుద్ధి యేప్రొద్దును గేవలజ్ఞానేతరవిషయమున స్వార్థమునఁ బ్రవర్తించును.

పంచాంగము పామరులయిండ్ల నున్నట్లు తదితరగ్రంథము లుండవు. మఱియు దమ్మిడి వెలగల్గి చాలఁ బుటలు గలగ్రంథము (విషయమాత్త్రీయభాష యైనఁ జాలు)లుండునట్లు నాల్గణాలు వెలగల 'యారోగ్యదర్శిని, యుండదు. కొందఱి కాశ, దారిద్ర్యమును గలవు. ఇట్టి వెన్నియో కారణము లున్నవి. మఱియు సాధారణముగఁ బండితులగ్రంథములు చాలభాగము పామరగృహీతమే యగుచున్నవి. పూర్వు లక్కారణముననే యొకసామెతను గూడఁ బల్కిరి. "పండితాః మూర్ఖజీవినః" అని. సత్యముగూడ నంతియే. పామరుల పామరత్వము తొలఁగించుటకుఁ బండితవాఙ్మయమును గావలయును. పురాణకథలు మున్నగునవి లేవా ? అంతమాత్రమే పామరులభాషలో వ్రాయవచ్చును. శాస్త్రములు, దర్శనములు, స్మృతులు, లోనగునవి యెల్ల నేభాషలోఁ జెప్పినను వ్యుత్పన్నులే గ్రహింపవలయును. పామరులకు సుబోధకముగ నుండుటకుఁ గొన్నివిధముల గ్రంథములు గలవు, మఱియుఁ గల్పింపవచ్చును. దానికిఁ బామరభాష యక్కఱలేదు. బాలురకు బోధింపఁదలఁచిన బాలభాష యక్కఱలేదు. సర్వసామాన్యముగ మాటాడుభాష కావలయు నన్నను నదియు ననువు పడదు. ప్రతిదేశమునను నాంగ్లభాష గలదు. సర్వసామాన్యముగ నాంధ్రదేశమున నాంధ్రులు (శిష్టులన్నవారును) ఆంగ్లత్రిలింగముల నాడుదురు కావున నాంగ్లత్రిలింగభాషాగ్రంథము లుండవలయునా ? మున్ముందు హిందీసామాన్యభాష గానున్నది. దానికి సిద్ధము కావలయును. "మంచి ఫ్రెండుషిప్పు సంపాదించాలంటే ఇమ్మొరాలిటీ లేని కాండక్టు బాగుండాలి" ఇత్యాదిగ గ్రంథములు వ్రాయవలయును. అన్యదేశ్యములు లేవా! యట్లే యాంగ్లమును వాడవచ్చును. అని యందురా ? కావు, కవర, బదులు, బిడారు, ఇత్యాదిపదములు సురూఢములయిన ట్లాంగ్లపదములును గానిం డప్పు డట్లే దేశము చేయును. ఇంగ్లీషునేర్చిన యాంధ్రులకుఁ గా దందురా ? అన్నను బ్రయోజనము లేదు. ఆంగ్ల ముపయోగింతురు. ఉపయోగింపనివా రున్నఁ బరిమితినామ సర్వనామములతో భాషాదేవికి నామము పెట్టెదరు. అట్లే వ్రాయవలయునా? ఏది మనకాదర్శమై నిలుచును ? పిమ్మట వాక్యమరయుదము. "మాట్లాడడము తమ ఎదుటివారికోసమున్నూ వ్రాయడము దూరమువారికోసమున్నూ తమకోసమున్నూ కూడాగలదు." అనిరి. అవును. కాని యెదుటివారితో మాటాడునప్పుడు క్రమభంగమును పదభ్రంశతను, స్వరవైశద్యనిరాదరణమును సంభవించును.

(సశేషము)

కచటతపలు.

కో. వేం. కృష్ణమాచార్యులుగారు, (ఉభయభాషాప్రవీణ ఏ)

ఆర్యుల నాగరకత సనాతనము. వారల యాశయములు నాచారములును సనాతనములే. వ్యావహారికభాష తప్ప గ్రాంథికభాషయు సనాతనమే. వైదికభాషకును లౌకికభాషకు నత్యంతభేద ముండినను వ్యాకరణనియమము లేర్పడినతరువాత సూత్రకర్తలకాలమున భాష యెట్లుండెనో నేఁటికి నట్టులే యున్నది. ఇట్టులే యాంధ్రభాషయుఁ బ్రథమానుశాసకుండును గావ్యకర్తయు నగు నన్నపార్యుని కాలమున నేరూపమున నుండెనో నేఁటికి నట్టులే యున్నది. ఆధునికులలోఁ గూడ నేకొందఱో తప్పఁ గవు లందఱును నన్నపార్యాదుల కావ్యభాషను విమర్శించుచు, విమర్శఫల మగు నపూర్వజ్ఞానమును దమ గ్రంథరచనమున వినియోగించుచున్నారు. ఆధునికులే గాక తిక్కనాదిసత్కవులు నిట్టులే యని,-

క. ఆమూఁడుపర్వములలో, సామాన్యమునుమువు తెనుఁగులరసికానీకృతుల్
తా మురచించిరి తిక్కను, ధీమణి మొదలైనతొంటి తెనుఁగుకవీంద్రుల్ (పీఠిక 47)

అప్పకవియు వచించియున్నాఁడు.

ఆధునికు లగునాంధ్రభాషాతత్త్వవిమర్శకులఁ జిన్నయసూరి చాల పట్టు భాషాశోధన మొనర్చి చాలవఱకు నన్నయభట్టీయమున కఠినముగ నుండుట నెఱింగి తనబాలవ్యాకరణమును సంధివించినంతవఱకు నన్నయభట్టీయమునకు భావాంధ్రీకరణముగ రచించెను. ఈబాలవ్యాకరణమున సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమున

'కచటతపలు పరుషంబు లని గజడదబలు సరళంబు
లని చెప్పంబడు' (౫) ననుచున్నాఁడు.

ఈసూత్రము నన్నయభట్టీయమునందలి 'కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజడదబాస్తు సరళాః' అనుసూత్రమున కాంధ్రీకరణము. ఈసంజ్ఞ చతుర్విధాంధ్రభాషాసాధారణము కావుననే యహోబలపతి 'స్థిరా ఇతరే' యను పైసూత్రవ్యాఖ్యానమున 'శాస్త్ర మిదం సంజ్ఞావిధాయకం శుద్ధాంధ్రపదానా మేవేతి నియంతుం నశక్యతే, సామాన్యప్రవృత్తత్వాల్ ప్రయోగవ్యాకోపాచ్చ తేన శబ్దప్రయోగప్రాప్తానాం పాదీనామపి సంగ్రహ,' అని సాధారణ్యమును

తెలుపుచున్నాఁడు. సూరికూడ 'ఇతరములను హల్లులు స్థిరములు (౬)' అను సూత్రమున వర్గద్వితీయాదులఁ బరిగణించి పైయాశయమునే స్థిరపఱుచుచున్నాఁడు. పాఠకులు వైకృత (సంస్కృతసమేతర) మున వర్గద్వితీయాదులు కలవని సాహసించి "ఋౠఌౡ" ఇత్యాది (సంజ్ఞా ౮) సూత్రమును విసర్జింపఁజాలరుగదా!

ఆద్యవ్యాకరణమున సంజ్ఞలవిషయమునఁ గార్య కాలయథోద్దేశములను రెండుపక్షము లుండినను 'పూర్వత్రాసిద్ధ' మిత్యాద్యధికారసూత్రములు లేని మనయీ యాంధ్రవ్యాకరణమున ఫలభేదమును గల్పింపఁజాలవు. కావున "ద్రుతప్రకృతికమునకీఁది పరుషములకు సరళము లగు" సంధి ౧౬ (పరుషాద్ద్రుత ప్రకృతికాత్సరళాః స్యుః) అను మొదలగు సూత్రములఁ బరుషపదముచేఁ దత్సంజ్ఞాసంజ్ఞితము లగుకచటతప లుకస్థిరము లయి పూచెను గలువలు మొదలగురూపములు సిద్ధించును. రూపములు సిద్ధించుటయును నన్నయభట్టాదుల ప్రయోగము లట్లుండె ననుటయే. ఈసూత్రవృత్తిలో సూరి 'నెగడెను+తమములు=నెగడెనుదమములు, మొగిడెను+పద్మము=మొగిడెనుబద్మ' మని యుదాహరించియున్నాఁడు. ఈయుదాహరణములఁబట్టి కూడఁ బరుషాదిసంజ్ఞ సాధారణ మని సూరి నన్నపార్యులయాశయ మైనట్లు నిర్ణయింపవచ్చును.

విషయ మిట్లుండఁగాఁ బాలనంది రామశాస్త్రిగారు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కుద్యోతిని యనువ్యాఖ్యను రచించుచుఁ దమవ్యాఖ్యానమున నెద్దియో యొకయపూర్వాశయ ముండు టావశ్యక మనునూహతో "ఇవి సంజ్ఞాకార్యములు గావున నాసంజ్ఞలున్నచోట్లనే యగును గాని లేనిచోట్లఁ గావు. తత్సమములలోఁ బరుషము లుండవు గావున నచ్చట సరళాదేశము లేదు...ఉదా. నన్నయభట్టారకుఁడు ఆది ౧ ఆ ౨౧ తరలము. గురుపద్యవిద్యకునార్య, ౪౬ క. పన్నర్వంబులు. సభా ౧ ఆ ౧౭౩ చ. గిరివ్రజమున్పురము ౨ ఆ ౩౧౯ క. సభాపర్వంబునకథ, అనుచోట్లఁ జేయక యు ఆది ౧ ఆ ౨౨ వ పేఁబాద్రు, పేఁబడి, యీమొదలగుచోట్లఁ జేసియుఁ దన యభిప్రాయమును దెలిపియున్నాఁడు. అట్లే సోమయాజియును భీష్మపర్వమున వ్యాసప్రార్థనమున- ప్రాంశుపయోదనీల అనుచోటను సరళాదేశంబు చేయలేదు. అచ్చట * గురుని+పద్యవిద్యకు, ప్రాంశుని+పయోదనీలతనుభాసితు

* గురుని= గురుఁడ. ప్రాంశుని= ప్రాంశుఁడ- చూ. తప్పొప్పులపట్టిక.

అని కాని యవి సమస్తపదములు కావు. వారు వ్యర్థవిశేషములఁ బెట్టినవారు కారు. ఇటీవలివారు క్రమక్రమమున ప్రకృతులను వికృతులుగాఁ జేయుచు వ్రాసినవ్రాఁతలలోఁ గృతికర్తలపాఠములు ప్రాయికముగా ఖిలము లగుచున్నవి, అచట 'నిరమో మహతాం లుక్ స్యాత్' అనువక్ష్యమాణసూత్రముచే ద్వితీయైకవచన మగునివర్ణకమునకు లోపము రాఁగా గురు ప్రాసు అనురూపములు నిలుచును. బమోద, బిఁగాంసు, త్రిదశవందితుని ఇత్యాదులలో సరళాదేశపాఠములు కృతికర్తలవి కానందుల కివి నిదర్శనములు? (44 పుట.) అని వ్రాయుచున్నారు. పాఠకులు, గురు+పద్యవిద్యకు సభాపర్వంబున+కథ యనునవి భిన్నపదములై పరకము లన్న నేమి సమస్తపదము లన్న నేమి యని ప్రశ్నింపకుందురుగాక! శాస్త్రిలవారు వికృతులుగాని ప్రకృతులనే సంపాదించి యుదాహరించి యున్నారు, మన కొకరామబాణమునుఁ బ్రయోగించి యున్నారు. రామశాస్త్రిగారిబాణ మిది రామబాణమే. నన్నయాదులప్రయోగము లెట్లున్నను బ్రమాదముచేనైన సరళాదేశము నెక్కడానైనఁ జేయని శ్రీవారి నియమాసక్తిని మాత్రము ప్రశంసింపకతీరదు.

శాస్త్రులవారు, అట్లీసోమయాజియును భీష్మపర్వమున వ్యాసప్రార్థనమున..........సరళాదేశమును జేయలే దనుచున్నారు.✓ ఈయపూర్వనియమమును వ్యాసప్రార్థనమున (మిగిలినచోట్లఁ జేయఁబడిన సరళాదేశములు కృతికర్తలవి కావని చెప్పియున్నారు) నేల చేసిరో తెలియకున్నది. లేక వారిభారతభాగమునంతయు నిట్టులే చేసి "భీష్ము నాజిఁ గలఁచి పాండవులు జృంభితవిక్రమలీలఁ బొల్చుటన్, (భీష్మ)పేఁడె వచ్చెం గుఁతీసుతమధ్యమునందు సమరస్థేమాభిరామాకృతిన్ (విరా) ఇత్యాదులకు గ్రాసము నట్టులే చజపబాది ప్రాసముల వాడె నని యందమా? శాస్త్రులవారు సోమయాజి కగాదిప్రాసములవాడె నన నంగీకరింతురేమో?

కానిసాంస్కృతికపదములకు గజడదబాదేశము శాసనముల గూడఁ బెక్కు✓ చోట్లఁ గానంబడుచున్నది చూడుఁడు, ఓపిలిసిద్ధి కొణిదెన శిలాశాసనమున,

ఉ. ఆకరివాల్పునాభి దలితాబ్జమునం † దుదయించె బ్రహ్మ సం
ప్రీతిగ నావిరించికి మరీచి జనించె మరీచి కశ్యయు

---

† సంయుక్తాక్షరమునకు ముందున్న బిందువును బూర్ణముగను స్వవర్గానునాసికయుక్తముగను అసంయుక్తబిందుపూర్వముగ నర్ధబిందువుగా గ్రహించికొనునది.

ఖ్యాతుండు పుట్టెం గస్యపుండు గస్యపుండను మునికుద్భవించెఁ గో
కాలతరమ్యమూర్తి గమలాప్తుండు సూర్యుండు వంశకర్తయై.

క. దడ్డిజగనొబ్బగండఁడు, గండరగండఁడు వీరఖణిబిజ్జనయు
ద్దండుఁడుఁ దాఁ బనుమున్వ్వర, గండండను ధార నిలిపెం గటకములో 'నను

వనపతిమొక్క దీక్షాసిశాసనమున (చూ. రాజరాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచిక పుట ౬౪).

సీ. దీవియ పెట్టెం బద్మావతియును [నా]
క్షోణీనకేసులు గలయంతకును ముదమున

ఇంతయేల! నన్నపార్యునికాలమునాఁటి ద్రాక్షారామమందలి సోమలదేవిశిలాశాసనమునసే,

ఆ. వె. సకలవసు[మతీ]శమకుటలసద్ర[త్న],కిరణరుచివిరాజి చరణుఁ డాయిన
† కూఁతుసరియె పోల్వం ‡ గాంత లెంకు, నిజభుజప్రధాని[బె]జయితదేవని.

అనియుఁగలదు.

శాసనాదుల యాధారము లిట్లున్నవి. నూతనాశయముచు బ్రకటించునప్పుడు శాస్త్రులవారు తప్పక యెద్దియో ప్రమాణము నుదాహరించు టావశ్యకము. కాని పరుషసంజ్ఞయే లేక యాకార్య మెట్లు సిద్ధించును? " సారమతిం గవీంద్రులు" ఇచట కవీంద్రులు గవీంద్రులా? వింటిఁ బురాణముల్ "పురాణము బురాణమా? ఇట్లే ఎల్లెడలను ప్రకృతివికృతిభేదము విజ్ఞాదవిద్వద్భేదము లేక యెల్లకవులును జేయుచునే యున్నారు. భట్టారకునియభిప్రాయము వికృతిసంజ్ఞాకార్యములు వికృతియందే కాని ప్రకృతిభాషలోఁ జేయరాదన్నట్లు నాకుఁదోఁచుచున్నది. వాఁడుపీతాంబరుఁడు, వీఁడుసక్రపాణి, మాతాపితరలు మున్నగునవి యశాస్త్రీయములు గాని సాధువులు కావని తలంచెదను. అయినను సహృదయు లగువిద్వాంసులు విచారించుటకుఁ దెలిపితిని గాని శుష్కవివాదముకొఱకుఁగాదు" అను టావశ్యకముగునా?

---

† ఇచటఁ బాదవ్యత్యయము కలదు. నిజభుజప్రధాని బెజయితదేవని, కూఁతుసరియె పోల్వఁ గాంతలెంకు అని పఠింపఁదగు—

‡ పోల్వంగాంత అనుచెన మ్రుద్రణములో 'పోల్వగాంత' యనికలదు. కాని ప్రతిమునీఁది కదటకిపలు గజడదబ లగు నన్న నియమ మప్పటికి స్థిరమై లేఖకులకుఁ దెలిసినదిగా నుండెను. ఉదా.........పోల్వంగాంత. (౩. ౪) అని వివరింపఁబడుటచే 'పోల్వంగాంత' అని యూఁబడినది.

శ్రీయుత చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎం. ఏ. గారు కూడ భారతాంధ్రభాషాలక్షణమున (చూ. రా. వ. సం. పుట 44) పదములకు సంధియందుఁ గలుగు మార్పులఁ గూర్చి భారతరచనాకాలమున నెట్లుండెనో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఈవిషయమున నన్నయకు దగ్గఱనున్న వైయాకరణులే ప్రమాణ మనుచున్నారు. దీని కేమి హేతువో ?

ప్రకృతాంశమునకు వత్తము; నన్నయకుఁ బూర్వమునను బరమునను సమకాలమునను గూడ సంస్కృతాసంస్కృతసాధారణము లీపరుషాదిసంజ్ఞ లని శాసనాద్యాధారము లున్న నుండుఁగాక ! నన్నయ వ్యాకరణమున వీనిని విశేషాకారముగ వ్యవహరింపరాదా ? స్వకృతి నట్లు ప్రయోగింపరాదా ? యను నంశమును విమర్శింతము.

నన్నయభట్టీయమునఁ బరుషపదోపస్థితికై ఏతే తే పదములు ప్రయోగింపఁబడినవి. అందు 'గసడదవాః స్యుః ప్రథమాంమాత్రా దాత్త్వాస్పదో ర్వైత్రై వేతే' యను సూత్రమున 'ఏతే' యను పదముచేఁ బరుషపద మనువదింపఁబడినది. ఆపలి సూత్రమున 'నవికృతిశబ్దాత్పరతః సాంస్కృతికానాం భవన్తి గసడదవాః' అనుదానిలో 'సాంస్కృతికానాం = సంస్కృతశబ్దాదిగతానాం పరుషాణా' మని గసడదవాదేశము నిషేధింపఁబడినది. సాంస్కృతిక కచటతపల కీసంజ్ఞ లేకున్న నిషేధ మనుచితము గదా !

శాస్త్రులవారీసూత్రవ్యాఖ్యలో 'మూలకారుఁడు పరుషాణాం అనక సాంస్కృతికానా మని శబ్దపరముగ నే చెప్పినాఁ డనిరి. ఈశబ్దపర మన నర్థ మేమి ? వ్యాఖ్యాతలు మూలకారునాశయమును వివరించుట గాని సర్వత్ర యవ్యభిచారిగా స్వాశయమునే మూలకారునాశయ మనుట గాని యుచితము. వ్రాయసకాండ్ర దూషించుటమాత్ర మనుచితము.

తాను నేను పదంబులును ద్రుతప్రకృతికములే; వానిపై కచటతపలకును గజడదబ లాదేశముగ వచ్చును. (చూ. పై. దండిజగనొబ్బగండఁ డను పద్యములోని తాఁబనుపుప్వర)

విమర్శకులు కొందఱు నన్నయభట్టీయమున 'గసడదవ' యనుసూత్రపర్యుదాసమునుబట్టి యవి రావనియుఁ బ్రాప్తిలేమి గజడదబలు రావనియుఁ గావునఁ గచటతపలు స్వరూపముననే యుండు ననియు నెంచుల కుపష్టంభముగా 'నచ పర్యుదాసస్య తామకెప్పె, నేమజదివితి నిరూపద్వాయ

సంపాదన ఏవ ఉపక్షీణశక్తికత్వ మితి వాచ్యం, తాదృశప్రయోగస్య కుత్రచి దప్యభావా' త్తను నహోబలపండితీయము, నుదాహరణముగ విరాటపర్వములోని,

క. నీచెప్పినపెద్దలు ద్రో, ణాచార్యులు మున్నుగాఁగ నని కొల్లని వా
 రైచన్న వారలం గొని, యేఁ చక్కంబెట్టువాఁడనే పాండవులన్.

అనుపద్యము నిచ్చుచున్నారు. వీరిమతమున శల్యపర్వములోని,

క. కవదోనలును గాండీవము, నవలనిడం బరుపు ముందఅరదము డిగుమే
 ను విడప డిగిమొద శుభకర, మవ్వ విన్విధ మిట్లు సేయుమనుచు నతంకున్.

అనుపద్యమున నేను విడప యనుటయే యుచిత మనియుఁ బూర్వలాక్షణిక కవులకు వపప్రాస మిష్ట మనియుఁ గావుననే యాదిపర్వములోని 'అవసరజ్ఞుం డయి' యనునక్షరలోని కపిలగడ్డంబు నిత్యాదిప్రయోగంబులు గలవనియుఁ దెలుపుచున్నారు.

మఱికొంద ఱేనువిడప సాధువేయనియుఁ దాను నేనుపదములు ద్రుత ప్రకృతులు కావనియు గనడదవలే వికల్పముగ నగు ననియు ననుచున్నారు.

తత్త్వవిమర్శకులు వైకల్పికమతమును బర్యుదాస ముండుటచే గ్రహింపఁజాలరు. నిత్యముగ స్వస్వరూపమున నుండు ననువిషయమును "ఏఁగినియ మిం కేఁ దగని ఘోరా త్రియొనర్చినవాఁడ" (రాఘవపాండవీయము ౧౮) నిత్యాది ప్రయోగము లుండుటచే ననుచితములే. అహోబలపండితీయపుఁ బైపంక్తులు ముద్రణలోని స్ఖాలిత్యములు సాదేశమునకుఁ బర్యుదాససూత్రకథితమై యుండ జాదేశవిషయ మెటనుండి వచ్చినది 'సలోలోశ్చ' యను సూత్రా హోబలపతి "నచతత్ర పరుషేషు వికల్పోభిమతః, తాను సెప్పె నిత్యాదిరూపస్య ప్రయోగాభావా దితి చేన్నైవ' మనునెడ సాదేశము లేదనుట దీని కుపష్టంభకము కానఁ బైపంక్తుల తాము చెప్పె, నేను చదివితి ననుస్వత్వపాఠమే యుచితము. 'వారలం గొని యేచక్కంబెట్టువాఁడనే'యను పాఠమే యగ్రాహ్యము. మొదటి ఏవకార మవధారణార్థకము.

'నేనువిడప,' § 'నందువోనొ' 'నెందువోయిరొణ' యిత్యాదుల వా

§ (అ+అందుణ్) అందుణ్ (ఈ+ఇందుణ్) ఇందుణ్, (ఏ+అందుణ్) ఎందుణ్ అనునవి సప్తమీవిభక్తిప్రతిరూపకావ్యయములు. నన్నయభట్టుకుఁ గూడ అన్యేద్రుతప్రకృతకా' యను సూత్రముచే ద్రుతప్రకృతము లని గ్రహింపఁదగును.

దేశము శ్లేషలోఁ గూడ వబలకుఁ గలయభేదోపపత్తికృతను. అనఁగా గజడ దబ గసడదవలలోఁ జాదేశజనలే విభిన్నములు. వపప్రాసము భారతకవుల కె న్నఁడు నిష్టము కాదు. అక్షతశోను వకారమే పాఠ్యము. సూరిపాఠము గమ నించునది.

సరళ యనుపేర బాలవ్యాకరణముపై నారచించు వ్యాఖ్యలోని కొ న్నియంశనుల నిందు వివరించితిని. ఇం దనౌచిత్య మున్న సూరిమతము నను సరించి విబుధులు నిరూపింతురుగాత!

రెండు చాటు పద్యములు.

—| కోట భాస్కరరావుగారు. |—

చ. రణరణతాలతాలయవిరాజివిరాజితపైకపైక జృం
భణభణనీయనీ! యనితమానిత! మానితభూరిభూరి మా
ర్గణగణసార! సారమధుకైరవకైరవమిత్రమిత్ర! నీ
గుణగణమార, మార! విఁగోలల గోలల నేయ నాయమా? ౧

దీనికి స్వర్గీయ బ్రహ్మశ్రీ పురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్యా నము:—(మదనునిగూర్చి విరహిణీవాక్యము.)

రణరణత్= రణరణధ్వనితోఁ గూడిన, లతాలయ= తీవయిండ్లయందలి, వి, రాజి= పక్షిసముదాయముచే, విరాజిత= ప్రకాశింపఁజేయఁబడిన, పైక (ప+ఏక)= అమృతమువలె ముఖ్యమైన, పైక= కోకిలసముదాయముయొ క్క, జృంభణ= అతిశయముతోఁ గూడిన, భణనీయ= వాక్యములను, నీ= పొం దించువాఁడా! అనిత= కూడుకొనని, మానిత= మర్యాదకలవాఁడా! (మర్యా దలేనివాఁడా! యని భావము.) మానిత= పూజ్యమైనట్టి, భూ= (కళా) స్థానము లనుండి, ఇ= జాఱుచున్నటువంటి, భూరి= గొప్పవైన, మార్గణ= బాణముల యొక్క, గణసార= సముదాయబలము కలవాఁడా!, సార= బలవత్తరమైన, మధు= తేనెలకు, కైర= కీరములసమూహమునకు, వ=మందమారుతము నకు, కైరవమిత్ర=చంద్రునకు, మిత్ర= స్నేహితుఁడయినవాఁడా!, నీగుణగణ ము= నీయొక్క సుగుణపుంజము, అరక= ఇవ్వనట్లుగా, మార!=ఓమన్మథా!,

విరిగోలలన్ (విరి+కోలల) పూముల్కులచే, గోలలన్= బాలలను, ఏయర్= కొట్టుట (కు) నాయమా ?= న్యాయమా ? (న్యాయము గా దని భావము.)

నైఘంటికాధారములు

వి:- విశ్చతుసివ్యోమ్ని వాతే పరమాత్మని పక్షిణి(నానార్థరత్నమాలా) ప:- పః పుమాన్ పవనే శైలే ప్రకాశే కౌస్తుభేక్షణే, శుభలగ్నే థపంక్తిభే హేమ్నిపాః పాత్రపానయోః (నా. నా) స్త్రీలింగే త్వంబుధారాయాం సుధాయాం సమ్మతౌచ పా (నానా) భూ:- స్థానభూమ్యోస్తు భూస్త్రియాం (నానా) రి:- రిశబ్దస్తు ప్రవేశయే (నానా) వ:- వః పుమాన్ సాత్వికే వాయౌ సంయమే వరుణేస్మరే (నానా)

క. కమలాకరకమలాకర, కమలాకరకమలకమల । కమలాకరమై
కమలాకరకమలాకర, కమలాకరమైనకొలను । గనిరాసుదతుల్. ౨

దీనికి స్వర్గీయ బ్రహ్మశ్రీ అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవిగారి వ్యాఖ్యానము:—(సరోవరవర్ణనము.)

ఆసుదతుల్= ఆస్త్రీలు, కమలా= లక్ష్మియొక్క, కరకమల= హస్తపద్మములు, ఆకర= నివాసముగాఁగల, కమల= సహస్రదళపద్మములయొక్క, అ= గౌరవమును, కర= చేయుచున్న, కమల= శోభగల, కమల= జలములకు, కమలాకరమై= సముద్రమువంటిదై, కమలా= ఉత్తమస్త్రీలయొక్క, కరకమల= హస్తములవంటి యెఱ్ఱదామరలయొక్క, ఆకర= అత్యంతకాంతులయొక్క, కమలాకరమైన= సంపదలకు నిక్షేపమైయున్న, కొలను గనిరి= సరస్సునుజూచిరి.

నైఘంటికాధారములు.

కమలా:-కమలం ఘురికాదీనాం హేమాద్యైశ్చిత్రితాజినే। క్లోమహ్న్యౌషధేరుణాబ్జేపి కమలా శ్రీవరస్త్రియో (నానా) కమలమ్:-ఆప స్త్రీ భూమ్ని వా ర్వారి సలిలం కమలం జలమ్ (అమర) అ:- అకారో బ్రహ్మవిష్ణీశ కమఠేష్వంగణే రణే। గౌరవేంతఃపురే హేతౌ భూషణే.ఘ్రూపుమేజ్యయోః (నానా) ఆ:-ఆకారస్తు పదే భావే పరితాపే పితామహే (నానా) కర:-కరో వర్షోపలే పాణౌ శుండాయాం కిరణే బలౌ (నానా)

ఆస్త్రీలు లక్ష్మీదేవిచేతిలోని తామరలవంటి తామరలు గలిగి విశాలమైనట్టియు, నుత్తమస్త్రీల హస్తములవంటి యెఱ్ఱదామరల కాంతిసంపదలకు నిక్షేపమైనట్టియు నొకానొక సరస్సును జూచి రని భావము.

ఆంధ్రపండితరాయశతకము.

— సత్యవోలు సోమసుందరకవిప్రణీతము —

భృంగము.

శ్లో. అళి రసౌ నళినీకులవల్లభః కమలినీహృదికేళికృతాదరః
విధివశా త్పరదేశ ముపాగతః కుటజపుష్పరసం బహుమన్యతే. ౧
క. నళినీకులవల్లభుఁడు క, మలినీకులచిద్విలాసమహితాదరుఁ డీ
యళి పరదేశమునను విధి,కలనం గుటజమకరందకాంక్షఁ గొనెఁగదా!
శ్లో. ప్రబంధనం పద్మవనే నిశాయాం మాతంగదానే మదకర్ణతాళః
స్వప్రాణభంగః ఖలు చంపకేస్మి న్సర్వత్ర దుఃఖం భ్రమరస్య లోకే.
క. వనజవనమ్మున నిసి బం, ధన మగు గజదానమునను దగ శ్రుతియుగతా
డనమును జంపకమున జీ,వనహానియె భ్రమరమునకు వంతగు సంతతన్.
శ్లో. అపసర మధుకర దూరం పరిమళబహులేపి కేతకీకుసుమే
ఇహ నహి మధులాభ స్తే భవతి పరం ధూళిధూసరం గాత్రమ్. ౩
క. పరిమళమిళితం బనుచును, జొరకు సుమీ! కేతకీకుసుమమునకు నళీ!
విరిలేని దొరక దదిగా, కరుసుగఁ బుప్పొడులు దనువు నంటట గుమ్మన్.
శ్లో. దృష్ట్వా హృష్టోఽభవ దళి రసౌ చిత్రసంస్థేచ పద్మే
వర్ణం రూపం కిమితి కిమితి వ్యాహార న్నాజగామ
నాస్మి న్గంధో నచ మధుకణో నాస్తి తత్సౌకుమార్యం
ఘూర్ణన్ ఘూర్ణ న్నవనతముఖో వ్రీడయా నిర్జగామ. ౪
చ. పలుమఱుఁ జిత్రసంకలితపంకజకాంతవిశేషరూపముల్
గలయఁగఁ జూచి మోద మెదఁ గ్రమ్మఁగఁ దుమ్మెద జొమ్మటంచుఁ దా
వలగొని యామృదుత్వము సువాసనయున్ మకరంద మందునం
గలుగమి సిగ్గుచేఁ దనముఖం బటువంచి చనెన్ ధ్వనించుచున్.
శ్లో. యే వర్ధితాః కరికపోలమదేన భృంగాః
ప్రోత్ఫుల్లపంకజరజస్సురభీకృతాంగాః
తే సాంప్రతం ప్రతిదినం గమయంతి కాలం
నింబేషు చార్కకుసుమేషు చ దైవయోగాత్. ౫
చ. సమదకరీంద్రగండవిలసన్మదబృందవివర్ధితంబులుం
గమలపరాగసౌరభవికారశుభాంగము లైనభృంగముల్

క్రముగొని యీ యెడన్ విధివశంబునఁ గాలముఁ బుచ్చు నిచ్చ శీ
ర్షములను వంచి నింబముల పారెకు జిల్లెడుఁబువ్వులందునన్

శ్లో. మధూకే మాధ్వీకం పిబసి శతపత్త్రే భ్రమసి
మధూలీపాళీభి ర్మధుప సహకారే విహరసి
వసంతే వాసంతీమధుమధుర మశ్నాసి బహుశో
దురావేశో ఽయం తే తదపి కుటజే య ద్విహరసి. ౬

చ. అరయ మధూకమాధ్వికము వాని తలీ! సుమధూళిపాళిచే
సరసిజ మందుఁ గ్రీడలను సల్పితి వాసహకారమందు సా
దరమతి నాడి తామని నుదారత మాధవికామరందముల్
మఱిమఱిఁ గ్రోలి తైన గిరిమల్లిక నంటుట మౌఢ్యమే కదా!

శ్లో. పీత మత్ర మధు యాపితా ఉషా భృంగ సర్వ మచిరేణ విస్మృతమ్
హీయమానసుమమాం హిమాగమే పద్మినీం యదిహా నావలోకసే

క. అళి! లలితమధువుఁ గ్రోలుచుఁ, గలకాలము రాత్త్రులిచటఁ గడపితి విపుడా
తలఁ బెద మఱచితొ మంచుస, నిలుమట రహిఁజెడిన పద్మినిని గనవు బళీ!

శ్లో. గళితాని మధూని సర్వతః ప్రవికీర్ణాని దళాని మారుతైః
అధునాపి నహంత మాధవీం మధు పైతా మిహా నావలంబసే. ౮

క. గళితము లయ్యెను మధువులు, దళములు నెయ్యెడలమారుతమునఁ జెదరె నీ
వల మాధవి నిపుడైననుఁ, గలయుట మాను టదిలేదు గదరా! మధుపా!

శ్లో. చంచరీకచతురోసి చంద్రికావైభవే కుముదినీం నిషేవసే
భాస్కరే జయతి పుష్కరే కరై రున్మిషన్నవదళే నురజ్యసి. ౯

క. దినకరకిరణో న్మేషము,గాని మును నెడ వనజమునకుఁ గువలయపతి రా
కను వెలయునెడలఁగలువకుఁ, జనిమనెదు మధువ్రతుండ! జతురుఁడవుబళీ.

శ్లో. మరందలోభా చ్చ మిళిందమాలా థేజేంబుజం సూర్యకరై ర్విభిన్నమ్
హా హంత నాళీక మిదం దురంతః ప్రాలేయపాళీ ముకుళీచకార. ౧౦

క. దినకరకరవికచాంబుజ,మును మధువునకై మిళిందములు చేరఁగ న
వ్వనజంబునె ముకుళింపం, గను జేసెను నరయ్యొ మంచుగమి వింత గదా.

శ్లో. అమరతరుకుసుమసౌరభసేవనసంపూర్ణసకలకామస్య ౧౧
పుష్పాంతరసేవేయం భ్రమరస్య విడంబనా మహతీ. ౧౧

క. సురతరువరసుమసౌరభ, పరిసేవనపూర్ణసకలవాంఛితుఁడై శ్రీ
కరుఁ డగుభ్రమరునకు సుమాం,తరసేవవిడంబనముగదా ధారుణిలోన్.

శ్లో. యావ దేనం నజానాతి పారిజాతం మధువ్రతః
తావ ద్భ్రమణమే వాస్య కుంజే కుంజే ద్రుమే ద్రుమే. ౧౨

గీ. సరససౌరభమకరందజాత మైన, పారిజాతంబు నెంతలోఁ బడయకుండు
నంతవఱకునుభ్రమరంబుభ్రాంతిఁదిరుగు, నెల్లకుజముల పొదఁబొదరిండ్లకడను

శ్లో. పురందరపురే పురా రుచిరకాననే నందనే
నిపీయ మధురం మధు ప్రకటితారవో మోదవాన్
ప్రశుష్కగళతాలుకో గళితగుంజకోలాహలః
స ఏవ మధుపో ధునా బదరికావనం కాంక్షతి. ౧౩

చ. రహిఁ దొలుత న్పురందరపురంబున నందనకాననంబునన్
విహితమరందబిందువులు వేడ్కను గ్రోలి ధ్వనించుచుండు నా
మహితమిళింద మిప్పుడల మంజునినాదవిహీనకంఠ మున్
బహుతరశుష్కతాలువుగఁ బాల్పడె హా! బదరీరసాప్తికై.

శ్లో. గన్ధాఢ్యా సా జగతి విదితా కేతకీ స్వర్ణవర్ణా
పద్మభ్రాన్త్యా రసికమధుపః పుష్పమధ్యే పపాత
అన్ధీభూతః కుసుమరజసా కంటకై శ్ఛిన్నపక్షః
స్థాతుం గన్తుం క్షణమపి సఖే నైవ శక్తో ద్విరేఫః. ౧౪

చ. సరససుగంధయుక్తయును స్వర్ణసువర్ణయు నైన కేతకిన్
సరసిజమంచు భ్రాంతిఁ గొని చయ్యన వ్రాలెను బుష్పమధ్యమం
దు రసికభృంగ మాకుసుమధూళియుఁ గన్నులఁ గప్పెఁ బక్షముల్
చిరిగెను ముండ్లు దాఁకి యిటు చిందఱవందఱఁ జెంది కుంది సు
స్థిరమతి నిల్వలే దచటఁ జేరఁగలే దెటకైన మిత్రుఁడా.

శ్లో. నిపీడతు శిరీషకే చరతు వా కదంబే చిరం
సముత్పతతు పంకజే కురవకే కరోతు స్థితిమ్
దినం నయతు కుందకే నను రసాలకాలక్రమాత్
న విస్మరతి కేవలం తవగుణా నసౌ షట్పదః. ౧౫

చ. వెరవుగఁ గాలరీతి నొకవేళ శిరీషములం జరించినన్
సరసిజమందు వ్రాలినను జారుకదంబముల న్నటించినం
గురవకమందు నిల్చినను గుందమునందు దినంబుఁ బుచ్చినన్
మఱవదు నీదుసద్గుణసమాజము షట్పద మోరసాలమా!

శ్లో. మలినేపి రాగపూర్ణాం వికసితవదనా మనల్పజల్పేపి
త్వయి చపలేపి చ సరసాం భ్రమర కథం వా సరోజినీం త్యజసి. ౧౬

చ. మలినుఁడవైనఁ గాని మది మానక రాగమునే వహించుఁ జా
పలమును నీవు దాల్చినను బాయక బల్సరసత్వమూనుఁ గే
వలముగ నీవు జల్పగతి బాటిలినన్ వికచాననాభయా
లలితసరోజినిం గడుఁ జలంబున రోసితి వేల భృంగమా.

శ్లో. భృంగః క్షుధాతురపి కింశుక విభ్రమేణ
వ్యాజృంభమాణశుకచంచుపుటం ప్రవిష్టః
ఆశాం విహాయ మధునోపయయై స్వనాస్త్ర
ర్నిర్గంధ మిచ్ఛతి వరం పరితప్యమానః. ౧౭

చ. ఒకతఱి కింశుకభ్రమత నొంది క్షుధాతురమౌ మిళిందమా
ప్రకటితజృంభమాణశుకభాసురచంచుపుటంబు సొచ్చి వా
రక కడుఁగుందుఁ జెంది మకరందపరత్వము డింది విందుగా
సకలనిజాంగసంగతి వెసన్ జనుదేరఁగఁ గోరె సారెకున్.

శ్లో. చర స్వనాంతే నవమంజరీషు న షట్పదో గంధఫలీ మజిస్రుత్
సా కిం న రమ్యా స చ కిం న రంతా బలీయసీ కేవల మీశ్వరాజ్ఞా.

గీ. మహితవనమధ్యమున మంజుమంజరులను
గనుఁ జరించుచు మధుపంబు గంధఫలిని
గొన దదియు రమ్య గాదొ తానును రమి-ప
నదియొ కేవల మది యీశ్వరాజ్ఞ గాదె.

చాతకము.

శ్లో. వృథా ముధా ధావసి చాతక త్వం నాయం ఘనః కింతు కరీ మదాంధః
న త్వాదృశేభ్యో విదదాతి దానం మాతంగదానం మధుపేభ్య ఏవ ౧౮

గీ. చాతకమ! వట్టివృథగాఁగఁ జనఁగవలదు
ఘనుఁడు గాఁడితఁ డున్మత్తకరివరుండు
సౌనఁగ మీబోంట్లకును దాన మొసఁగఁ డయ్యె
మహిని మాతంగదానంబు మధుపతతికె.

శ్లో. రేరే చాతక సావధానమనసా మిత్ర క్షణం శ్రూయతా
మంభోదా గగనే వసంతి బహవ స్సర్వేపి నైకక్రమాః

కేచి ద్వృష్టిభి రార్ద్రయంతి ధరణీం కేచి ద్వృథా గర్జతే
యం యం పశ్యసి తస్య తస్య పురతో మాబ్రూహి దీనం వచః. ౨౦

చ. వినుమిఁక సావధానముగ నీరుల ఁజాతకమా! మదుక్తి నీ
క్షణమున మింట బల్మొగులు గన్పడ నన్నియు నేకరీతులై
తవరపు గొన్ని గర్జిలు వృథాగతినై మఱికొన్ని వృష్టిచే
తను దగుఁ గాంచునన్నిటిని దాలి లటంచును వేఁడఁబోకుమా.

పిచ్ఛక.

శ్లో. గిళితగరళకంఠ శ్శంకరో నీలకంఠః ప్రబలతరవిషాళీ బ్రాహ్మణో నీలకంఠః
అజిరతృణవిసర్పత్కీటదర్పాపహారీ కలయసి కలవింకత్వంచ భో నీలకంఠః.

చ. గరళము కంఠమం దణఁచి కాతరలోకము నెంచి పెంచు శం
కరుఁడును నీలకంఠుఁడై దగ న్విషవత్ఫణిభోజి కేకియు౯
ధరణిని నీలకంఠు డై ప్రతాపముఁ జూపుచు గడ్డిఁ బుర్వుల౯
వెరపఱి మెక్కి బిక్కు కలవింకము దా నొకనీలకంఠమే!

కాకి.

శ్లో. కరోతు కరట శ్శబ్దం సర్వదా ప్రాంగణే వస౯
నశృణోతి బుధః ప్రీత్యా శృణోతి పికభాషితమ్. ౨౨

క. ధర మాలకాకి వాకిట, మొఱిగినఁ జెవి యొగ్గి వినఁడు బుధజనుఁ డెపుడుం
దరువుకడ నుండి నుడివిన, సరసపికారవము వినుచు సంతసపడుఁడే.

శ్లో. విధిరేవ విశేషగర్హణీయో కరట త్వం రటక స్తవాపరాధః
సహకారతరౌ చకారయస్తే సహవాసం సరళేన కోకిలేన. ౨3

క. కేకలు వేయుట దోషము, కాకీ! నీకేమి విధియె కడునింద్యుఁ డగు౯
కోకిలతో సహవాసము, నీకెపుడు రసాలమందు నెఱపుట చేత౯.

శ్లో. నీలం వపుర్వహతు చుంబతు సత్ఫలాని రమ్యేషు సంచరతు చూతవనాంతరేషు
పుంస్కోకిలస్య చరితాని కరోతునామ కాకః కలస్వనవిధౌ నను కాకఏవ.

చ. అతిలలితామ్రకాననములందుఁ జరించిన మంచిపండుల౯
సతతము మెక్కినన్ మలినసంగతి నల్లనిరూపు దాల్చినం
గుతుకముతోఁ జరిత్రములఁ గోకిలఁ బోలిన నాకలస్వనో
ద్గతసుధఁ జిల్కఁ బల్కుతటిఁ గాకము గాకము గాక మానునే.

శ్లో. ప్రత్యంగణం ప్రతితరు ప్రతివారితీరం
కాకా శ్చరంతి చలచంచుపుటా రటంతి

నో యాంతి తృప్తి మథ పండితపుండరీక
మండే చరన్నపి న తుష్యతి రాజహంసః. ౨౫

చ. వరుసఁగ నెల్లమ్రాఁకులను బ్రావుల వాకిభుజింపఁ వలత్తృషా
కరమతి ముక్కుసాఁచుకొని కాకులమూఁకలు గ్రాఁచుచుండుఁ సదా
తిరిగియుఁ దృప్తిఁ జెంద వలదివ్యపరాళము తమ్మిపూండ్లనే
గొఱికి భుజించి తుష్టిఁగొనుఁ గూరిమిమీఱఁగ సారెసారెకున్.

శ్లో. కిం కేకీవ శిఖండమండితతను శ్శారీవ కిం సుస్వరః
కిం వా హంత కపోతబాలపికవ త్కర్ణామృతం స్యందతి
కింవా హంస ఇ వాంగకుందధవళః కిం కీరవ త్పాఠకః
కాకః కేన గుణేన కాంచనమయే సంస్థాపితః పంజరే. ౨౬

చ. కరము మయూరముంబలె శిఖండకమండితమూర్తియో మృదు
స్వరయుత మేమొ శారివలె బాలపికంబువలెన్ సుధారసో
త్కరకలకంఠమో ధవళకాంతియుతంబొ మరాళముం బలెన్
వరగుణకీరముంబలెను బాఠకమో యలవాయసంబు సు
స్థిరముఁగ నేల నిల్పఁబడె దివ్యమణీమయపంజరంబునన్.

కోకిల.

శ్లో. రేరే కోకిల మా భజ మౌనం కించి దుదంచయ పంచమరాగమ్
నోచే త్త్వా మిహ కోజానీతే కాకకదంబకపిహితే చూతే. ౨౭

క. ఇంపుగ పంచమరాగ ము,దంచితగతి నించు మిచట నటుగాకను ని
న్నెంచు మనెవఁడు గ్రహించును,మించెడువాయసగణాక్రమితచూతమునన్.

శ్లో. ధ్యాయ న్నంజనలోయబుద్బుదకణప్రాయం స్వయం మస్తకం
పశ్య న్వాయసకూటకోటిఘటితత్రోటీపుటంవాయసమ్
నస్థాతుం న పలాయితుం న చలితుం నో స్మీలితుం మీలితుం
నో మర్తుం నచ జీవితుం నభవతి త్రాసాకులః కోకిలః. ౨౮

ఉ. కాటుకనీటిబుగ్గవలెఁ గన్పడునాత్మశిరంబు గాంచిబల్
గాటపు నిప్పకాఱువలెఁ గన్పడు వాయసనాసఁ జూచియున్
నీటుగఁ గోకిలం బచట నిల్వఁగలే దెట కేఁగలేదు దా
మోటుగఁ జూడలేదు గనుమూయఁగలేదు చలింపలేదు నైఁ
బాటిలుప్రాణముల్ గనదు బాయదు భీతిఁ జలించునక్కటా.

శ్లో. సంత్యజ్యకోకిలశిశో మధురప్రవాళం మాకందబృందమళిపోతమిళత్ప్రసూనమ్
నింబేతుతిక్తహృదయే బలిభుక్కులాఢ్యే మానేనతిష్ఠసియదీహవదామకార్యమ్

చ. ధర మధురప్రవాళము సదాసుమిళిందమిళత్ప్రసూనమూ
నరసరసాలభూజము వెసన్విడి యాపలుగాకిమూకతో
వఱలుచుఁ దిక్తదుష్టహృదయవాసితమా నలవేఁపచెట్టుపై
స్థిరముగ మౌనవృత్తిని వసించితి వేటికిరా! పికార్భకా!

శ్లో. వపు ర్మలిన మీదృశం తదపి పుష్ట మేతత్పరై
శ్శకుంత బల సంతతం శకునిభి ర్వనే ధావసి
క్వవా వద గరుత్మతా మధుర మీదృశం శిక్షితం
నిపీయసి సుధాయుత శ్శ్రవణయో రిమాం శృణ్వతః. ౩౦

చ. తను వతిమైల్యయుక్తమును దత్తనువుం బరపుష్ట మెంతయుఁ
వనముల సంతతంబు నలపక్షులఁగూడి చరించుచుంటి వై
వను వినువారికీనుల కనారతతృప్తి వహింపఁ బల్కెదే
మని వినుతింతుఁ గోకిలమ! మచ్చిక నెచ్చట నేర్చుకుంటి వీ
ఘనసుధఁ జిల్కు పల్కులను గౌరవ మొందఁగఁ దెల్పఁ దెల్పుమా.

చిలుక.

శ్లో. ఫలవతి పిచుమందే మందబుద్ధే కథంవా
స్వపసిమధురవాణీం వ్యర్థయఁ రాజకీర!
అతిపరుషరవాణాం వాయసానాం నివాసే
కుసుమితసహకారప్రాంతభాగం విహాయ. ౩౧

చ. సురుచిరపుష్పపల్లవితచూతముఁ జూతమటంచు నెంచ కా
పరుషరవాంచితంబు లగువాయసముల్ గలనింబభూజ మి
త్తఱి ఫలియింపఁగా వటకుఁ దద్దయుఁ జేరి నుతించుచుంటి నీ
వరమృదువాక్యమైఖరిని వ్యర్థముసేయుచు రాజకీరమా.

శ్లో. ఉచ్చైశ్చ శేమరతరుః ఫలంచ పృథులం దృష్ట్వా ప్రహృష్టశ్శుక
శ్కాలిం చాస్య గతం విహాయ నిభృతం తన్నారికేళం గతః
తత్రారుహ్య బుభుక్షితేన మనసా యత్నఃకృతో భేదనే
హ్యాశా తస్య నకేవలం విగళితా చంచుశ్చ చూర్ణీకృతా. ౩౨

చ. తెలియక పెద్దవృత్తు మిది తీరుగ దీనిఫలంబు గొప్పదై
వెలయు నటంచుఁ గీర మతివేడుకఁ గూడెను శాల్మలిని కొ
బ్బరిపయిఁ జేరి తత్ఫలము వాకొని చీల్పఁగ నెంచునంతఁ గే
వలముఁ దదాశమాత్రమె విభంగముగాదు ముఖాగ్రముం జెడెన్.

శ్లో. నిఖిలేషు విహంగేషు హంత స్వచ్ఛందచారిషు
శుకపంజరబంధస్తే మధురాణాం గిరాం ఫలమ్. 33

క. వరసర్వవిహంగములన్, మురియుచు స్వేచ్ఛానుసారముగ నేగఁగఁ బం
జరబంధము నీకిది తగ,వర మధురమృదూక్తులకును ఫలమో శుకమా.

శ్లో. సుభాషితం సురూపత్వం వాచాలత్వం సుశీలతా
ఏతత్కీరకిశోరస్య వ్యర్థ మాఖుభుజఃపురః. 3౪

క. కీరకిశోరమ నకుఁగల, సారసుభాషితసురూపసౌశీల్యములుం
జారువచోమాధుర్యము,నారయఁగా మిగుల వ్యర్థ మగుఁ బిల్లికడన్.

రాజహంస.

శ్లో. భుక్తా మృణాళపటలీ భవతానిపీతా స్యంబూని యత్ర నళినానినిషేవితాని
రేరాజహంస వద తస్యసరోవరస్య కృత్యేన కేన భవితాసి కృతోపకారః

చ. తరగల నోలలాడితివి ద్రావితి నీరములెల్ల మక్కువన్
మెఱువగు తమ్మితూండ్లుగొని మెక్కితి పద్మములెక్కి తొక్కి తా
నరనసరోవరంబునకు సన్నుతి మీఱఁగ రాజహంసమా
కర మనురక్తి నేమి యుపకార మొనర్చితో మాకుఁ దెల్పుమా.

శ్లో. అస్తి యద్యపి సర్వత్ర నీరం నీరజమండితమ్
తథాపి న మరాళస్య మానసం మానసం వినా. 3౬

క. నీరజమండలమండిత, నీరములెల్లెడలఁ గలవు నిజ మటులగుఁగా
కారాజహంస మానస,మారయ మానసమునంద యనురక్తి గనున్.

పిల్లి.

శ్లో. మా గర్వ ముద్వహ బిడాల మహీపతీనా
మంతఃపురం మణిమయం నిలయం మమేతి
పట్టాభిషేకసమయే పృథివీపతీనాం
బాహ్యస్థితస్య కలభస్యతు మండనశ్రీః. 3౭

బాలవ్యాకరణము.

—చంద్రాభట్ల రామమూర్తిగారు.—

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములో “సంస్కృతసమంబులం దికారాంతము లయినశబ్దముల యుపధాచజలు బహువచనంబు పరం బగునపుడు దంత్యము లగు” (సూత్రము ౧౦)

“ఇవి దప్ప సంస్కృతసమంబులందు దంత్యచజలు లే వని తాత్పర్యము. అర్చి- అర్చులు. రోచి- రోచులు. వీచి- వీచులు. రాజి- రాజులు. వాజి- వాజులు. మఱియు రాజశబ్దం బొక్కటి దంత్యయుక్తంబు కానంబడియెడి” అని యున్నది.

దీనింబట్టి రాజశబ్దము తత్సమమునను గూడ దంత్యయుక్త మని రూఢి యగుచున్నది. అట్లగునేని శ్లేషకావ్య మగు రాఘవపాండవీయమందలి “అకట పాండురాజయశ మెన్నవైతి” అను గీతపద్యపాదమునఁ గల జకారముగతి యేమి? పాండవార్థమున “పాండురాజయశ మెన్నవైతి” అని విడఁదీయునపుడు పాండురాజపదము సంబోధనప్రథమైకవచనాంతమై దంత్యజకారయుక్తంబు కావలసివచ్చును. రాఘవార్థమం దన్ననో “పాండుర అజయశ మెన్నవైతి” అని విడఁదీయునపుడు సిద్ధసమాసగత మైనయజశబ్దము తాలవ్యజకారయుక్తంబు కావలసివచ్చును. ఇట్టిచో నొకయర్థమున దంత్యమైనట్టియు వేఱొకయర్థమునఁ దాలవ్య మైనట్టియు జకారము నేకపాఠమున సరిగా నుచ్చరించు టెట్లు? అది దుర్ఘటము. కావున సంబోధనాంత మైనప్పుడు కూడ రాజశబ్దమును దాలవ్యముగానే యుచ్చరించుట సముచితము.

ప్రకృతిశబ్దములందుఁ దాలవ్యములుగాను వికృతిశబ్దములందు దంత్యములుగాను మంచ పంజరాదు లగుకొన్నిశబ్దములలోని చజలు కానఁబడుచున్నవి. వాని నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రకృతి-తాలవ్యము.	వికృతి-దంత్యము.
మంచము.	మంచము.
కాంచనము.	కాంచనము.
జగము.	జగము.
పంజరము.	పంజరము.

“వలరాజుసూడు జక్కులతేనిచెలికాఁడు” అని రాజశబ్దమాంధ్రనామ సంగ్రహమునం దాచ్ఛికముగానే వాడఁబడియున్నది. పాండుశబ్దములో సమ

సించిన రాజశబ్దము తత్సమముకాక తప్పదు గదా?

తత్సమతద్భవశబ్దముల రెంటియందును గలరాజశబ్దములోని జకారము దంత్యమే యనుటకంటెఁ దత్సమ మైనప్పుడు తాలవ్య మనియుఁ దద్భవ మైనప్పుడు దంత్య మనియు నిర్ణయించుట యుక్తమని నాతలంపు.

"యరలవలు లఘువు లని యలఘువు లని ద్వివిధంబులగు" (సూత్రము ౧౮) "హరియతఁడు- ఇత్యాదులం దాగమయకారము లఘువు. తక్కిన యకార మలఘువు" అని యున్నది.

దీనింబట్టి హరి+అతఁడు-హరియతఁ డని వ్యాకరణమువలన వచ్చిన యాగమయకారము లఘువని తేలుచున్నది. అనఁగా హరి+అతఁడు=హరి అతఁడని కటువుగా నుచ్చరింపవలసిన స్థలమున అకారమునకు వ్యాకరణనియమమున యకార మాగమ మైనందున హరియఁతఁ డని లఘూచ్చారణము కలదయ్యెను. అందు నీయకారము లఘువనియు నిట్లుచ్చారణసౌకర్యార్థము రామింజేసి కాయ చాయ మొదలగు శబ్దములయందలి సహజయకార మలఘు వనియుఁగూడఁ దేలుచున్నది. వకారవిషయమునఁ గూడ నిట్టి యభిప్రాయమే. ఇక్కడ లఘ్వలఘువులైన యకారవకారములకు వ్రాఁతయందు నుచ్చారణమునందును భిన్నరూపధ్వనులు లేవు.

"యవ" లకు నడిమినున్న "రల" లకన్ననో యుచ్చారణభేదమును రూపభేదమును లఘ్వలఘుభావముఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాన వానిని మిగిలి నహల్లులవలెనే వర్ణాంతరములుగానే యాలోచింపవలెను, గాని, లఘ్వలఘు భేదములు గలవానినిగా నాలోచింపరాదు.

ఈయభిప్రాయ ముండుటచేతనే కాఁబోలు "వర్ణసమామ్నాయమునందలి శకారము వర్ణాంతరము గాని యలఘుశకారము గా దని యెఱుంగునది" దనివివరింపఁబడినది.

మఱియు శకారము వర్ణాంతర మని వ్రాయఁబడినప్పుడు శకటరేఫము వర్ణసమామ్నాయమునుండి తద్గ్రంథమున నేలవిడువఁబడవలెను.

దీని నంతనుబట్టి విచారింపఁగా బాలవ్యాకరణమున బుడిజాను విడిచి తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియా అని వ్రాయుట సముచితముగా దనియు శకటరేఫమును గూడఁ జేర్చి ముప్పదియే దని వ్రాయు టుచిత మనియు లఘ్వలఘుభేదము "యవల"లకే గాని యాంధ్రమున "రల"లకు లేదనియుఁ దోఁచుచున్నది. పండితు లీవిషయములఁ జర్చింతురు గాక. సందేహములను దెల్పినందుకు నన్ను మన్నింతురుగాక.

గ్రంథస్వీకారము.

ఈ క్రిందిమూఁడు గ్రంథములు, గంజాముజిల్లా, సోంపేట, పంచానన గ్రంథమాలనుండి వెలువడినవచనకావ్యములు. ఈ గ్రంథమాలయొక్క యుద్దేశము, శిల్పసంబంధము లగు గ్రంథములు ప్రకటించి ఆంధ్రశిల్పసారస్వతము వికసింపఁజేయుట. 2 శైల్పికసంఘభావాభివృద్ధి నెలకొల్పు నైతిహాసికపౌరాణికయాథార్థిక ప్రబంధములను బ్రచురించుట. 3 శిల్పసంఘ సమోత్కృష్టసాంఘికులను సాంఘికేతరులను గ్రహించుచున్నట్లు చేయుటయునై యున్నది.

(1) మయసభ —(మొదటికుసుమము) దీనిని కేశవపట్టణము వేంకటరత్నసూరిగారు విరచించిరి. ఈ గ్రంథము, పౌరాణికప్రసిద్ధుఁడును మహాశిల్పియు నగుమయుని పరమోత్కృష్టశిల్పనిర్మాణమును గూర్చినదై యున్నది. భారతసభాపర్వము ననుసరించి ముందలికథ నవలాప్రణాళికను నిర్మింపఁబడినది. ఇందు 100 పుటలలో 13 ప్రకరణములు గలవు. అందందు యవ్వనవతి, వార్ధిక్య (మేరిమునుఁగు) మొదలగు చేతిపొరపాట్లు గలవు. భాష శైలి మంచివి. సర్వత్ర శకటరేఫములు వర్ణానుస్వారముల భేదముం బాటింపలేదు. వెల రు 0—8—0.

(3) సూదంటరాతికోట:—అను పేరుగల అయస్కాంతదుర్గము, ప్రథమఖండము- (ద్వితీయకుసుమము) గ్రంథకర్త స్వయంసహాయవాది. కథ రామాయణమందు వాల్మీకిచే వర్ణింపఁబడిన మయునియొక్క గిరిదుర్గము నాధారపఱుచుకొని గ్రంథకర్తగారీకథను గల్పించి నవలగా వ్రాసియున్నారు రెండవఖండమునఁ జోళాధిపులతో సీదుర్గమునకుఁ గలసంధమును వివరించి వ్రాసియున్నారు "ఈకథయందుఁ గర్త స్వయంసహాయమువలన నెంతటిఘనాభివృద్ధికయిన నొకసంఘము రాఁగల దని సాధించుట యాదర్శముగఁ బెట్టుకొని నట్లు తోఁచెడిని కథయందును భాషయందును లోపము లనేకము లున్నను పాఠకుల మనసు రంజిలఁజేసి మహోత్తరమగు సద్భావముల నెన్నియేని గలిగించగల దని మా నమ్మకము" అని సంపాదకీయనివేదనయం దున్నదానిని మేము సంగీకరించుచున్నాము. వెల రు 1—0—0.

(3) చిత్రవధ:—(తృతీయకుసుమము) గ్రంథకర్త బలభద్ర కోటయ్యగారు. ఈనవలయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము "విశ్వబ్రాహ్మణులు పూర్వము

విద్యాధనగౌరవములయం దసమానులనియు, దాటరాని యాపదలకుఁ జిక్కి యధోగతికిఁ బోయి రనియు, మఱలఁ బూర్వౌన్నత్యమునకుఁ బాటుపడి శీఘ్రముగ ఫలము నొందఁజాలక హాస్యాస్పదు లగుచున్నా రనియుఁ" దెలిసికొనుట. 93 పుటలలో 17 ప్రకరణములు గల యిందలి కథలో అమరసింహుఁడు తనయమరనిఘంటువులో విశ్వబ్రాహ్మణులను హీనకులులనుగాఁ జెప్పిన కారణమునసే యతఁ డెన్నియుక్తులు పన్నినను నెగ్గలేక చివరకుఁ జిత్రవధ గావింపఁబడియె నని తేలుచున్నది. ఆదినములలో నమరునంతటివాని కమరకోశమును రచించుటకు "నాకు గ్రంథమును రచించుట కవకాశము ధనమును లభించకుండునా........." అని విచారించుటకు గారణము కనఁబడదు. కిరీటము చేయుమనిన నుప్పరితట్టచేసె- ననుట- వేసగాండ్రు వచ్చి సింహాసనముదిగఁది రాజును నఱకుట, ప్రసవించునపుడు కన్నులుమూసికొన్నుట; ఇట్టివి, యితర కథలలోఁగూడనున్నవి. ఏవిసత్యములో- అమరసింహునకు విశ్వబ్రాహ్మణులపై ననూయ- చోళరాజు విశ్వబ్రాహ్మణులపై వారి శిల్పశాస్త్రజ్ఞాననిపుణతం గని చూపుప్రేమ. దీనిచేత నమరసింహుని పాండిత్యమును సామర్థ్యమును గ్రహింపలేక చిత్రవధచేయుఁ డని యాజ్ఞాపించుట- చిత్రవధచేసి వానికళేబరమును గుక్కలు నక్కలు తినునట్లు విడిచి విశ్వబ్రాహ్మణులు మనశ్శాంతి గావించుకొనిరనుటయుఁ జారిత్రికదృష్టిలో సత్యముగా నిలువఁబడఁజాల వేమో యనుశంక గలుగుచున్నది.అచ్చుతప్పులకంటె వ్రాఁతతప్పులు విశేషముగా నున్నవి. నాశికము, తొలిచూలాంగన, మాట్లాడెదవు, నిలచెను, ఎర్రని, ఎఱ్ఱిని, రొక్కరూపము, నూత్నచందాలు, విఘుడీయులు, అనేకవైపులు, గ్రంథరచనానైపము, రాచకార్యము, గుడిశలు, అనేకమంది, విభృదు, కథులు, నిర్మలాకనము, నేరస్తులు అనుమున్నగునవి వానికుదాహరణములు. వెల రు 0—8—0.

(4) సుగుణశతకము:—(కవితాసమితి) పట్టినపు శ్రీరామమూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. సర్వవిధములను సుమతిశతకము ననుకరించుచున్నది తొలిపద్యములోనే- శ్రీకరివరదుని దలంచి చెవులింపొదవఁగ, లోకులు మేలన బుధతతి మైకొను నీతులను వ్రాతు మహిలోసుగుణా- అనినారు. చెవులింపొదవఁగ- అర్థమేమి? దుస్తుల నిచ్చియుఁ దినుబడి, వస్తువులను నిచ్చి విద్యనచ్చుట కెన్నోపుస్తకములు గొనుజనకుని, హస్తమ్ములు మోడ్చి కొల్వవగుఁజుమి సుగుణా- అనియున్నది. తండ్రిపని, దుస్తు లిచ్చి, చిఱుతిండి, పుస్తక

ములు కొనిపెట్టుటమాత్రమా! అభిప్రాయము లిచ్చినవారు కవిగారి యభిప్రాయమునకుఁ దోడుపడుటలోఁ జాల నశ్రద్ధవహించిరి. వ్రాఁతప్రతిమీఁదఁ జూచియు సవరణలు చెప్పరైరి. తమసమితిలోనివారే "సుమతీశతకము ననుకరించి వ్రాసినటులు కానవచ్చును" "వామిత్రులగు శ్రీయుత.........ఇందలి చెప్పునీతులు బాలుర నుద్దేశించి వ్రాసి రనుట స్పష్టము." అనియే తేల్చివేసిరి. మిత్రులు ముద్రణమునకు ముందే యాలోచనలు చెప్పి సవరణలు చేయించి యుండినచో నింతకంటె మిన్నగ నుండియుండును. "ఇలునమ్మి ఋణమ్ముఁ జేసి యేమునవనేలా" యనుటకంటెఁ గొంచెము మృదుపద ముండిన మేలు. "గుణవంతుఁ జెప్పఁడేనియు, గుణహీనుని చెలిమిచేయఁ గ్రూరుం డగువా!" అనిరి. ఏలకాఁడు? ఆఱునెలలు సావాసముచేసిన వారు వీ రగుదు రనిలేదా "ఫణికిఁ గలవిషముచేరఁగ మణిగుణ మెపుడైనఁ జెడునె" అని. సావాసమున్నఁ జెడుట సిద్ధము- మణియు విషము నొక్కచోట నుండవు "తలనుండు విషముఫణికి" ననునది సామాన్యవాక్యము. గుణహీనుని చెలిమిచేయువాఁడు గుణవంతుఁడా! బాలురకై చెప్పునీతులు నిస్సందేహములుగ నుండవలయును. ఇట్టివి మాదృష్టికిఁ గొన్నికనఁబడునుగాని, యీచిన్నపుస్తకము చిన్నపిల్లలకు మహోపకారము చేయుననుటకుసందేహములేదు- రెండు మచ్చుపద్యములు—

క. గర్వము శత్రులఁగూర్చును, గర్వ మగౌరవము దెచ్చుఁగావున నెపుడున్
గర్వింపకు ధనమున్నను, సర్వముఁ జెడు గర్వమున్న సత్యము సుగుణా.

క. కలిగినవానికి దానము, పలు తెఱఁగులఁ జేయనేల వ్యర్థముకాదే
జలనిధికి నీరు లోటా, జలదం బందెంత కురియ సఫలమె సుగుణా.

ఈపుస్తకము వెల రు 0.2.0, విశాఖపట్టణముజిల్లా, గవరవరంపోస్టు, వరహాపురములో కవివదనాకంపెనీలోను, గ్రంథకర్తగారియొద్దను దొరకును.

(౫) నిర్మలానందను:—ఇది బులుసు వేంకటరమణయ్యగారిచే రచియింపఁబడిన నైదంకములనాటకము. నిర్మల- ఆనందుఁడు- వీరిద్దఱు దంపతులు. జ్ఞానపాలుఁ డానందుని మిత్రము. జ్ఞానపాలుని యుపదేశము విని యానందుఁడు- తల్లిదండ్రులను భార్యను విడిచి విరాగియై యోగివేషమున నాశ్రమమునకుఁ జనును. ఈతనియుద్దేశము పరోపకారముచేయుట- ఆయుద్దేశమెంతవఱకు నెఱవేఱినదో తెలియరాదుగాని- "నేనిలువీడి వచ్చి చేసినకార్యములలోఁ బరోపకారసంఘసంస్థాపనము. హిందూఅహింసాశ్రమమును రెండేళప్ప

మతేమియును లేదు." అని (46 పుటలో) పలికెను. గాలవుఁడు మొదలైన వారు రామతీర్థములో నేమియో చేయుచున్నారన్నాఁడు గాని నాటకములో వారు కనఁబడరు. ఇల్లువిడిచి చీఁకటిలోఁబోవుచున్న యానందుని జ్ఞానపాలుఁడు చూచి "నీలోత్పలముఁబోలు నీలనేత్రంబుల బాష్పపూరితములై పరిథవిల్ల...నడిరేయి యానిరీతి నేలవచ్చితి" అని యానవాలుపట్టి యడిగినాఁడు. ఈతఁడు నామగఁడని యానందుని నిర్మల యానందభారతివేషముదాల్చి తెలిసికొన్నదిగాని. తనకుపచారముచేయుచు, దనవెంటనున్నను భార్య నానందుఁడు గుర్తుపట్టలేదట. నే నెవ్వఁడనో యెఱుఁగుదువా యని స్నేహితుఁడు మాఱువేసములోనుండి యడిగిన నీవు జ్ఞానపాలుఁడ వని చెప్పినవాఁడు, భార్యను గుర్తింపలేకపోయినాఁడు. బాలయోగియని విశ్వసించెను. "మీవెనువెంటనే తిరుగుచుండు నిదియే నాజీవితావధి" యని యానందభారతి నాల్గవయంకము చివర నానందునితో నిష్క్రమించినది. మరల నెక్కడను నానందునితో రాలేదు. ఈలీల మముద్ధరించితివిఁ కట్టడికొడిగట్టినను సరియే. మొదలగునవి ప్రమాదపతితములు కావచ్చును.

చల్లనివై సుధాంసుకరజాలము లట్లు మనోహరంబులై
సల్లలితోపదేశమున సత్పథదర్శక దీపికాస్థిరం
జిల్లుచు జ్ఞానరూపసుధఁ జేకొని హృత్కుసుమమ్ముసర్వథా
ఫుల్లముఁ జేయుచూక్కు లవి ప్రోచుత దీనజనాళి నిచ్చలున్.

ఈనాందిపద్యములోని చూక్కు లెవ్వరివో స్పష్టపడుటలేదు.

వెల గ్రంథాలయములకు విద్యార్థులకు రు 0-6-0 ఇతరులకు 0-8-0. నెల్లిమర్ల పోష్టు, రామతీర్థములో గ్రంథకర్తగారియొద్ద దొరకును.

(6) భావప్రపంచము:—వరహాగిరి వేంకటభగీరథిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఇది ప్రథమఖండము. కవిగారు "భావప్రపంచ మను పేరున విరచింపఁబడిన ఈవచనరచనావళిలోని విషయజాలము నాస్వకీయముకాను ఉద్దండుఁడనునొక మహావక్త స్వప్నములో ననేకపర్యాయములు అనివార్యముగా సాక్షాత్కరించి" చేసినయుపన్యాసములను "ఆయుద్దండుని శైలినే శక్తివంచన లేకుండగా ననుకరించి ప్రకటించియుంటి"నని వ్రాసియున్నారు. ఇందు హాస్యరసప్రధానములు భావపూరితములునైన 13 విషయములు గలవు. ఈ చిన్న పుస్తకము వెల రు 0-5-0. కావలసినవారికి గోదావరిజిల్లా పెద్దాపురంతాలూకా జగ్గంపేటలో వరహాగిరి బాలాత్రిపురసుందర్రావుగారియొద్దదొరకును.

గీ. పుట్టినప్పుడుసుల వా ల్పాని కువల, యంబు(నే౯చెడు)నిను౯ జేగ వట్టి కాని
గానములకుమాటలు సైకొన్న కొమరురాజ్య,వచ్చునని తార కాప్ర జవల లేజడల.

సీ. రాణ సత్కృత్ప్రజారాతులు గడిదేల ద్విజవృత్తు లెల్లను దెంపువాలి
జారచోరస్ఫూర్తి చాల విజృంభింప నరసులసౌఖ్యవైఖరి కృశింప
పరధర్మవిజ్ఞానవార్తలు నశలంగ నసృతాభిసంధి చయ్యన మెలంగ౯
గుముదంబుల మెలంగుకొంకు శంకను జెంద౯ బర౯గి ప్రదోషంబుపటిమనంద
నంజనాచలరోచిర్నవాభ్రకాంతి, భంజన మొనర్చు చాయ లపారములుగ
నంధకారమహాకలి యావరించె, నఖిలదిశల నరాజకం బైనయపుడు. ౧౮

ఉ. వేలుపుతేడు నామము౯గు వేకొని యాత్మవధూటి౯ జెంద న
జ్జాలి నసూయ పుట్ట౯గ విచారము సేయ శభావమంచు న
న్నోలి రచించె గాతము౯ దపాలో యిదె రూపము నాబలంబు లో
కాళి గనుంగొనన్వలయు నన్నగ లేక బలసెం దమశ్ఛటల్. ౧౯

సీ. తా నొకబలియు౯డే తరణి లోకాలోకగిరిదుర్గమున౯ బడి కరము లన్ని
గలిగియు నావలె౯ గడవ౯గా శక్తుడో మొట్టలో నారాక మొఱ౯గి నీళ్ళ౯
బడె౯ గాక పట్టనో భవ్యుసున్నామగంధమున నతను బట్ట౯ దమము శక్తి
గాంచెను నారాక గనని యచ్చోటనె తనకా౯కలును దాను బనికివచ్చు
నంటరానివానియందు౯ దా నసువెల్ల, దా౯చి పోయె౯ గాన దక్కె౯ దనకు
ననుచు వేగ వచ్చె నన బలునీలిమ, గప్పికొన౯గ నిరులు గప్పికొనియె.

సీ. నే ననిర్వాచనీయనిజరూప మగు చనాదిల మెలంగుచు౯ దత్త్వధీ నడంచి
వెలయు నవిద్యనై మెల౯గెద మచ్ఛబలత౯ గాంచియే యాత్మ బ్రహ్మ మయ్యె
నటుగాన నాయందు నమరు కారణలతు౯బు బతివ్యాప్తికుష్టంబు గాదు
బ్రహ్మవిద్య యెటంద్రు బలవత్ప్రమాణంబు మఱి గుహాశయుల బ్రహ్మంబు నేన
యఖిలమునునాదురూపంబునునుసరించి,నిలుచునో లేదొచూడు౯డీనిఖిలజనము
లనెడివైఖరిరోదసు లాక్రమించి, యంధతమసంబువర౯గెథ యంబు పెరు౯గ.

క. ఘోర తమోబల మవ్వేడ, నేరీతి వచింప శక్య మేటికి నైసగ
ధారాళతరవివేకవి, హారులకును వస్తు వరయు టసు దై తో౯చెన్. ౨౨

గీ. చంద్రతారావివాహంబు సమయ మనుచు౯, గాలకజ్జలకారు౯ డఖండపద్మ
జాండమంజుకరండంబునిండుకొన౯గ,ననుచు కాటుకయనము౯ డెఘనతమంబు.

ఉ. వేళ యెఱింగి సూర్యుపయి వేళమ వచ్చుగుహాంతరాళధా
రాళతమంబువెంట గ్రహరాజహతక్యతు లొట వచ్చి య

వ్వేళ నినుండు పోవుటకు వేదనఁ గుందుచునుండుజ్యోతులో
నా లలిమించుఁ గప్పు వయి నల్వ్గ నొప్ప గృహప్రదీపముల్. ౨౪

క. వడి నినుఁడు చనఁగ వెంబడిఁ, బడిచనఁదడఁబకుచుఁజిక్కి బలునిరులుగొనన్
వడి యుడిగి యచ్చటచ్చటఁ, బడియుండెనురశ్మి లనఁగ భాసిలుదివియల్

చ తలఁపఁగ శబ్దమాత్రవిదితం బగుచున్ గుణమాత్రహీనతన్
మెలఁగుచు నప్రతీతగతి మేనురసంశయవృత్తి నందుచున్
బలునసృతంబు వాదములప ట్టగుచుం గరుణాప్రయత్నముం
దలకొని కుప్రబంధమతిఁ దార్కొని యుండెను లోక మత్తతిన్. ౨౫

ఉ. రాజవియోగవేదనఁ గరంబుఁ గృశించి తమంబుఁ గాంచి ప్రా
గ్రాజనిభాస్య రాణసెడరాఁ జనుదెంచును వేగ మంచు వే
శాజలజాక్షి దెల్ప నతిలాలసమూన.........దన్ముఖాం
భోజము నవ్వుపూనె ననఁ బొల్పెనఁగెం దొలితెల్పు ప్రాగ్దిశన్. ౨౬

చ. విరహిజనంబు నేఁచ నతివేగము వచ్చ ననంగవీరుభా
సురతరకేతకీశరముసొంపున రేక, తదర్ధచంద్రసుం
దరవిశిఖంబునా నగము, తజ్జయకారణచక్రమో యనన్
సురుచిరబింబము న్వరుసఁ జూడఁగ నొప్పెను బ్రాక్కకుప్పునన్. ౨౭

— చంద్రోదయవర్ణన —

క. అలప్రాచి కుంకుమచ్ఛవి, నలరెడుమోమునను నీల మగుమృగనాభిం
దిలకము దిద్దె ననంగాఁ, గలువలచెలికెంపుమేనఁ గప్పు దొప్పెన్. ౨౮

సీ. విరహిజనంబుల వేఁగింప మారుండు తెలివిఁ బెట్టిన గండదీప మనఁగఁ
గమలచక్రము శేర్పఁగడలిలోఁబొడముచు హెచ్చిసొచ్చెడువింతచిచ్చనంగఁ
గుముదినిపాలింటి కొమరారు పూర్వంపు బలుతరంపుఁదపంపు ఫలమనంగఁ
గలశాబ్ధి వెడలి వెన్నెలపుల్గునిసువులం బోషించు ననువెన్నముద్ద యనఁగ
విరహిమోహాకకరకాండవిసరమండి, *తస్మరైకవవృతుకోదండ మనఁగ
దండిరుచులనజాండంబునిండుకొనఁగఁ, బండువగవచ్చెనైందవమండలంబు.

చ. †నలువతి యంధకారవసనంబు ముసుంగిడి యున్నయద్దిశా
లలనలమేనఁ గప్పు శిథిలంబుగఁ జేయుచుఁ గప్పురంబుఁ దా

* తస్మరైకవవృతు † నలుదెరింమూ.

లలితకరంబుల న్నినిచె లాలితి మీఱ నన న్నిజచ్ఛవుల్
పలుదెసల న్మెలంగ నలినంబులసూను వెలింగెఁ బొంగుచున్. 3౧

చ. సరసులు స్రుక్కఁ జక్రములు సంగతి దక్క వియోగమానసం
బరుదుగఁ బొక్కఁ గల్వగమి కందము లెక్కఁ జకోరపాళికల్
శరబడివోక్క ఘూకములసంసృతి నిక్క ధరాళి నూష్మము
ల్పరువడిఁ జిక్కఁ జక్కఁ గనుపట్టెను రిక్కలతేఁడు గ్రక్కునన్. 3౨

సీ. సురలయాఁకటిచిచ్చుసాబగార్చుమేఘంబు పాంథులపాలింటిప్రళయవహ్ని
జారమలిమ్లుచోచ్చాటనమంత్రంబు హతదృష్టిపేచకేద్ధాంజనంబు
కుముదిని నేదెకు కులదేవతామణి యురుచక్రసంతాపహుతభుగరణి
సరసజీవంజీవసంజీవనౌషధి తాపదరిద్రతాదానకర్త
తండ్రి నుబ్బించునందంపుదాఁపురంబు, పొసఁగు తమ్ములబకలికపుట్టినిల్లు
కళలు నాలుపదింటికిఁ గాణయాచి, చెలఁగుఁ జక్కలతెరువున సితమరీచి.

చ. హరునకు సొమ్ము కమ్ము జలజాకరపాళికిఁ జక్రవాకసం
సరణము కీడు దోడు జలజంబులసామికిఁ గైరవాటవీ
స్ఫురణము పొందు విందు సురభుక్తి(కి) భవ్యచకోరపారణా
చరణము పొంగు రంగు గని చాల వెలిఁగెను నింగి చెంగటన్. 3౪

సీ. కలశపాథోరాశిగర్భసంజాతంబు ప్రాగ్దిశావసథవిభ్రాజితంబు
విమలనిజద్యోతవిశదీకృతాశంబు నభ్రంలిహాదభ్రవిభ్రమంబుఁ
గాళికసంచారకార్యధౌరేయంబు నురుకరోద్ధూతపద్మోదయంబు
బహుళద్విజాళిసంభరణప్రవీణంబు నుపకంఠతారాళియోజితంబు
ఠీవి నొరబడ్డ శశభృద్వైరావణంబు, రుచిరతారకమార్గసగోచరంబు
భవ్యనక్షత్రవీధికాబంధురంబు, సంకుసకసద్గృహగ్రాహసంకులంబు. (?)3౫

గీ. క్షీరజలరాశిదీప్తిసం(జీ)వనంబు, పంకరుహకాండఖండనపండితంబు
పక్షయుగధారి తారకావర్తచారి, రాజిలుచునుండె నవ్వేళ రాజహంస.

క. చెన్నారుచుండె వెన్నెల, మిన్నా వెన్నెలల తేట మించియొనఁగఁగా
నన్నలినజాండ మొప్పెను, సన్నపుఁ దెలికప్పురంపుసంపుటముక్రియన్.

క. చందురునివంటిబిడ్డని, పొం దెడయఁగలేక పాలమున్నీ రరుదే
నిండెల్లఁ బాలు నిండెన, నం దగె లోకమునఁ గుముదనాథాంశుతుచుల్.

సీ. కలువలగములచొక్కపువాసనలతోడఁ గమలసంకోచంబు ఘనతగాంచె
వెన్నెలపులుఁగులచెన్నుఁదనంబులోఁ జక్రాంగఖేదంబు చాల మించెఁ
జంద్రకాంతోపలస్రవదచ్ఛవారితో విరహినేత్రాంబువు ల్విస్తరించెఁ
గాకారిముఖజంతులోకాభయంబుతో జారులమది భీతి సందడించెఁ
బుడమిచెలి మేనఁబుట్టిన భూరితాప, భరముతో నంధకారంబు పటువఁ జొచ్చె
వలులనెఱతావు సద్గుణావలులప్రోవు, నీరజంబులదాయ వెన్నెలలు గాయ.

క. లోకాలోకాంతరమున, భీకరమై యుండుతమము బెదరి గిరిగుహా
కోకహృదంతరసీమలఁ, గాకొక్కడఁ బాటి యుండఁగల దీవేళన్. ౪౦

క. చలివెలుఁగుచాయ తమముం, గలయన్ హరియించు ననుట గా దబ్బము కో
కులహృదయము నిది చిత్రము, తలఁపఁ దమోమయముగాఁగఁ దన్రుచి చేసెన్.

ఉ. అడరి తమంబు సర్వజగదాత్మకవస్తువు గ్రమ్ముచుండఁగా
వడఁచెను గోవిలాసముల వస్తువు మాత్రము వస్తుదృష్టి చే
పడఁగ నొనర్చె సద్విలతి భవ్యముదంబుధి నోలలార్చెఁ దా
నెడయఁ డుదారవిష్ణుపద మీద్విజరాజు మహాత్ముఁ డెన్నఁగన్. ౪౧

గీ. తలఁప నబ్బుర మీకళాధరునిగోవి, లాసమాధుర్యమహిమంబులబ్ధవర్ణ[గ
హృదయములుతత్ప్రసక్తిగా నెటులు కరఁగ, కుందుఁ దెలిఱాలు గరఁగుటకొప్పి కానఁ

సీ. నిజగోవిలాససన్నిహితనానాపదార్థప్రపంచంబున దీప్ర మగుచు
మాధుర్యము ప్రసాదమహిమతో నెనయంగమిగులనర్థవ్యక్తి మెఱుఁపు గొనఁగ
నస్పృతవాగాదిదోషాత్మకతిమిరంబు దూరింప పస్వాలంకారరసము
లలరారఁ జిత్రబంధాదివిశేషము ల్వాఱలఁగ శుచిరసాస్వాదిరసిక
వరకవులు మెచ్చినవరసాస్వాదముంద, గుకవిబృందంబుత్సహప్రకటమహిమఁ
జూడఁ జాలక స్రుక్కఁగ జోడులేని, లాలితి వెలిఁగె మేటి కళాధరుండు. ౪౨

చ. ...మొక్కఁ డేప్రబలునొండుగుణంబు గనంగ లేక వి
స్ఫురణము దక్క లోకమున శోభిలఁ జేసె గుణావ్యవస్థ దా
విరహిజనాంతరంగములఁ బెందమముం గుముదంబులందు ని
బ్బరపురజంబుగాకరి...........గిరిసత్త్వమున్పుచున్. ౪౩

క. వెన్నెలరాయుని వెన్నెల, వెన్నులపైఁ బర్వ గిరులు వృక్షము లెల్లన్
వెన్నెలజిగి గిరితరువుల, యన్నలుఁ దమ్ములు ననంగ నలరెన్ ధాత్రిన్.

మ. తొలుపటంబునఁ దారకల్ విరళతం దు............తంతకుం
జలిని గ్రక్కుడుచాయఁ జేకొన మరి౯ సంధిల్ల నిత్తెల్వి తా
రలు మేటుల్ మగఁ డేగుదేరఁ బరమార్గ్రింబై నభావంబునం
జెలువొప్పన్నదు రేగి *తత్తమప్ర వాల్లేషించె నం తేనియుఁ. ౮౮

గీ. మృకులశీతలకరముల......చుఁజేసి,కువలయానంద మొనరించెఁ గూ్తిరాజు
కువలయానంద మొనరింపఁగోరు వాఁడె, రాజనుచు నెన్నుదురుబుధరాజులెల్ల

చ. ఇనుఁడు చనంగ నందుగొని హెచ్చినరక్తత నైంద్రిఁ జెందిన య
...నిన్ని శాచరుఁ డాయారమునం గర మంది నన్ను న
య్యినునిపతివ్రతం జెనక నేపునఁ జేరెడు వీఁడఁ జూచు టే
పని యని పద్మినీరమణి పద్మముఖంబును వాంచె గ్రక్కునన్. ౮౯

చ. సరసి తుషారదీ్మకరసంగతరశ్మితుషారశీకరో
త్కరఘనబాష్పపూరములు గ్రమ్మఁగఁ దామరమోము వంచి యం
తరతరులీనభృంగచయతారనినాదము లుప్పతిల్లఁగాఁ
బురణ దోలంగి జక్కవలు పొంగక పొక్కఁగ నేడ్చె స్రుక్కుచున్. ౯౦

క. రతు లుడిగి పొంత ద్విజదం, పతు లడలఁగఁ జూచి(చూచి)పాపక్రియకున్
వెత గదుర సరసి లజ్జా, నతముఖ యై యుండె నపుడు నలువెడలంగన్ ౯౧

సీ. తనతమ్ములను జేరఁ దలఁపఁగఁ బగవాని శరబడి తొవల సంసర్గఁ జేయ
ఖరకరుం డగునిను డుకుతీవ్రతఁ గడంగి పవలుగాఁచు నుత్పలవిచికిల
బాద్యగారంబులఁ బకవేసి యున్నంపు మధురాన్నములు లేక మాఁడఁజేయు
నిటుఁ బాఱఁదోలి చల్లనిరాజు చనుదెంచి బెణఁగుకరంబుల వెడలఁ దిగిచి
కలువపూఁబల్లేరఁబులఁ గఱవుదీఱ, హితరసాన్నము గల్పింప నింపు గాఁగ
నారవస్తుతు లెనఁగంగ నారగించెఁ, దనివిమదిఁదీరఁగ మధువ్రతద్విజాళి. ౯౨

ఉ. చల్లనిరాజు వచ్చి కరసంగతిసేయు నిమంపు సేయుఁగా
తెల్లఁ దొలంగ నంగసుఖ మెంతయుగా సుఖనిద్రఁ జెందెఁగా
కెల్లరుఁ బద్మినీరమణి మెప్పగు నెల్లను చంద్రునందు రి
క్తల్లకు మెత్తురా యని పకాపక నవ్వెఁ గుముద్వతీసతుల్. ౯౩

గీ. సరసులకమిత్రుఁడగు నెయూ చందమామ, యలఖరాంశుండు దమ్మెమియాదరించెఁ
గాఁకగావించిజీవనగ్రాహిగాఁగ, ననుచు నవ్వునవ్వెననఁ గల్వ లపుడు విరిసె.

---

* తత్తరవు.

ఉ. ఏమనవారు నామనవియింపు వహించిరి చంద్రుఁ డన్న య
న్నామము సర్వమోదఘటనం గలిగెం గళికంచుఁ జెప్పరే
ప్రేమను నన్నుఁ జేకొనఁగ బెట్టుగ నీరసమూని పద్మినీ
భామయు మోము మోడ్చె నని పక్షుల నవ్వను గైరవావళుల్. ౧౧

సీ. సితపక్షగతి గాంచి చెలువారి పంకజాసనభావవైఖరిఁ జాలఁ బ్రబలి
వెన్నెల లీనెడు వెలిమేన దైవాళి జాకకవ్యలు పూనుపొంక మమరి
యచ్చంపుగుణమూని లచ్చికిఁదోడౌచు విధుసమాఖ్య జగంబు వినఁగ వలరి
తమము పోఁగొట్ట నుత్తమధర్మరీతులు సాకల్యముగఁ దెల్పఁ జాగ గలిగి
మూఁడుమూర్తులవేసంబు ముచ్చమువుల
యాకృతియు నొక్కవేళన యానుకొనుచుఁ
గాలభిద నోరి తద్వత్త గాంచునినుని
మించి దీపించు దివి మంచునించువేల్పు. ౧౨

సీ. ధరణీధరోరుకందరమందిరోదారతమ మణంపమికిఁ దా నమరె నేమొ
ఛాయాపహరణధారేయరశ్మిచ్ఛటావాప్తి లేమిడికిఁ దా నమరె నేమొ
ద్విజరాజసంతతి* దీపత్వ ముడుపఁగా నేరుపులేమిడిఁ జేరె నేమొ
సరసుల వామోదసంపద నందింప బలిమిచాలమికిఁ జేపడియె నేమొ
యొకకళంకంబు నెమ్మేనఁ బ్రకటమయ్యెఁ
గళలు పదియాఱు వెలుఁగంగ మొలఁగుఁదొరకు
సకలసద్గుణనిధి యైనచక్కనయ్య
కొక్కదోసంబు లెక్కింప నొచ్చె మగునె. ౧౩

సీ. జారసంకల్పంబుఁ మాలింపఁగాఁ జేసి చోరుల మూలకుఁ జేరఁగఁ జేసి
సన్మార్గ మెల్లను సత్ప్రకాశము చేసి పంకజావళిఁ బటాపంచ చేసి
యరిజాలముల నెల్ల నండ వాయఁగఁ జేసి యాశ్రితద్విజరాజి నలరఁ జేసి
పరతమోగ్రంథుల గిరిగుహల్ సారఁ జేసి ధర్మసంస్థాపన దనరఁ జేసి
ఖరకరుఁడు మున్ను చేసినకాఁకఁ బాసి, యలరి సద్వర్గ మెల్లను మెలఁగఁ జేసి
కువలయానంద మొనరించెఁ గూర్మిఁ జేసి, యారచల్లనిరాజు దీవ్యత్ప్రకాశి.

చ. వెరవు దలిర్ప యజ్వపతి వేగ రథాంగవధూటికామనః
స్ఫురదురుహేమకుండమున భూరిఖయాగకృపీటయోని భా

* సంతతి-యా

సురకరకాండజాలముల క్షోభిలఁజేసెఁ దదుత్థధామమే
పరఁగెను మేన నంక మయి పంకజవైరికి నెంచి చూడఁగన్. ౭౯

ఉ. అచ్చలినిగ్గునిగ్గులు రయంబున నెమ్మోయిసోఁకుకాఁకచేఁ
జిమ్మున నేఁగినట్లు చెలిచిత్తము తత్తఱమంద హెచ్చి బ
ల్వెచ్చనియూర్పుగా ద్రుడర విన్నని కన్నులు విచ్చి చర్చురన్
మచ్చరమారఁ జూచి యవమానము మీఱఁగ దూఱెఁ జంద్రునిన్. ౮౦

—• చంద్రోపాలంభము •—

ఉ. చిచ్చిదె మింట మింటఁ గనఁ జిచ్చొరకట్టునె చందమామయో
హెచ్చుగ నిప్పు లుప్పతిలు హేతువు గానము పచ్చివెన్నెలో
యచ్చెరువయ్యె నంగముల నంటిన మాత్రన పొక్కు లేలొకో
యచ్చెరు వేల యిట్టివిరహోత్తజనంబుల కట్టు లయ్యెడున్. ౮౧

ఉ. తమ్ములకల్మికిం గనలుదాల్చుచు లోపలఁ గుంది కందు నీ
విమ్మెయిఁ బాంథకామినుల నేఁచక మానుదువే తలంపు మో
హమ్మున నిన్నుఁ గన్నకడు పాబడబాగ్నినిఁ గాలకున్ని భా
వమ్మునఁ జూడఁగా విరహవర్గముపాపమెకా నిశాచరా. ౮౨

సీ. చండాంశుకరమహాజ్వాలలలోఁ గాలి మాఁడక తక్కునే మఱియొకండు
బడబాగ్నిలోఁ బడి భస్మమై కూలక మహి వృద్ధిఁ బొందునే మఱియొకండు
కాలకూటంబు సంగతి గాంచినంతనె మసి గాకపోవునే మఱియొకండు
సైంహికేయమహోగ్రజఠరాగ్నిలోఁ బడి మగుడ నేతెంచునే మఱియొకఁడు

(ఇక్కడఁ గొన్నిపద్యములు లోపించినవి.)

ఉ. అన్నను గూఁతుఁ బట్టుకొనునట్లుగఁ జేసిన దుండగీఁడు గా
క్రొన్ననవింటివాఁ డతనిక్రూరత యేమని యెంచుదాన నీ
*వెన్నఁగ మేనమామవు గదే గురుతల్పగు నిన్నుఁ జేయఁడే
యన్న! కళానిధీ! యతని నల్లుఁ డటంచుఁ దలంచి కూడితే. ౮౪

క. గణుతింతు రెటులునిను భువి
గుణవంతులు ప్రకృతి వికృతిగొను నితఁ డనుచున్
గుణవృద్ధిప్రతిషేధము
లణువెఱుఁగవు సమభవంబు లందవు చంద్రా. ౮౫

* వేఱుక మేనమామవు-మూ

గీ. అర్యు లెల్లఁ బ్రసాదమాధుర్యముఖ్య
సద్గుణాలంకృతుల కెల్ల జన్మభూమి
యితఁ డనుచు నెన్నుదురు నిన్ను నెట్లు తద్వ
యీాభిమజ్ఞానకలన నింపెసఁగునతులు. ౨౬

గీ. అసితరుచి మించు నాహాలాహాలముకంటె
వెలివెలుంగుల యీచంద్రవిషము మించు
నసితవిష మెల్ల మ్రింగెను హరుఁడు రాహు
నీని మ్రింగియు నోపక వెడలనమిసె. ౨౭

గీ. సైంహికేయు వివేకంబు చాల కీవు, ద్విజులరా జని మ్రింగక విడిచి తేల
నీనిద్విజ*సంతతిద్రోహి దీనఁగాదె, మహిఁ బ్రవర్తిల్లె నీకుఁ దమఃపదంబు.

సీ. ఘనతమాగమములు గాంచితి వేరీతి వానియూంతరములు గాన వైతి
రహి నన్నియును బదార్థము లెట్లు దెలిపితి వ్యాప్తి నకుంఠితవడయ వైతి
వాగి సపూర్వాలోక మొందితి వేగతిఁ బ్రాభాకరచ్ఛాయఁ బడయ వైతి
పురుతమోహతి నెట్టు లొనరంగఁజేసితి సర్వ్రకాశముఁ జేయఁజాల వైతి
కాదు తెలివికిఁ బదవిభాగంబు సేయ, వ్యాకరణవేత్తవై యెట్లు వఱలి తీవు
జగతి నెన్నఁగ నీవతిజడుఁడ వయ్యు, నహహ యెట్లు కళానిధి వైతిచంద్ర!

గీ. చంద్ర సన్మార్గవర్తి వై జరుగునీకు, సర్వ్రకాశంబు సేయుంగఁ జనదె చెపుమ
సరవి దప్పంగఁ బలికితి సర్వ్రకాశ,మిలఁ దమోగ్రస్తునకు నెట్లు గలుగనేర్చు.

గీ. అకట పదదర్శనమ్ము కరాగ్రమునన, యున్న దని చంద్ర యేటికి నుల్లసిలెదు
సంధివేళలఁదమము దుస్తరముగాఁగఁ, బ్రకృతిభావంబె తెలియఁగఁబడదునీకు

గీ. పంకజాతారి సంతాపపదమ వగుట, వాసికెక్కెను నీకళావత్వ మెన్న
నకటకట నీవు జడభావమందియుండి, యరసిచూడ మహత్త్వంబునంది తెట్లు!

గీ. మేనిది నిశాసహాయత మెలఁగె ననుచు
సామ్యవైరంబుచే బాధ సంఘటింపఁ
జనునె పద మాద్యము హరిద్ర నొనరఁ బలుక
శబ్దమాత్ర సమాయాతసమతఁ గంటె. ౨౮

గీ. †వలినబాధక గుణవర్గణంబులోన, గణన గొనలేవు ముగుదలఁ గ్రాంచ నీవు
అరసి చూడంగనిది చిత్రమయ్యె నెట్టు,లవని నిన్నుఁగళావంతుఁ డనిరిబుధులు

---

*సంపతి-యూ †నలినబాంధవ-యూ

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము
తఱియు	స	ప్రవేశే	ప్రవేశించుట
తఱలు	అ	నిర్గమనే	బయలువెళ్లుట
		భయేచ	భయపడుట
తఱమించు	స	భ్రమణే	గిఱగిఱఁద్రిప్పుట
తఱిగొను	అ	ఉత్కర్షే	ఉత్కృష్టుండవుట
తఱియుఁజొచ్చు	స	సమ్యగంతఃప్రవేశే	లెస్సగా లోను బ్రవేశించుట
తలఁచు	స	స్మరణే	స్మరించుట
		విచారేచ	విచారించుట
తలఁకు	అ	భయే	భయపడుట
తలఁగు	అ	అపసర్పణే	తొలఁగుట
	స	వ్యపనాశనేచ	పోఁగొట్టుట
తలరు	అ	శోభాయాం	శోభించుట
తలిర్చు	అ	పల్లవోత్పత్తౌ	పల్లవించుట
తలపెట్టు	స	ఆరంభే	ఆరంభించుట
తలపడు	అ	కార్యాతిప్రవేశే	మిక్కిలియుఁబనిలోఁబ్రవేశించుట
తలపోయు తలపోసికొను	స	యావద్దుఃఖావేదనే	ఉన్నదుఃఖ మంతయుఁ జెప్పుకొనుట
తల్లడిలు తల్లడిల్లు తల్లడించు తల్లటించు తల్లడపడు	అ	సంభ్రమే	తొట్రుపడుట
తళుకొత్తు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
త్రవ్వు తవ్వు	స	ఖననే	ఖననముచేయుట
తవుడు తవుడుకాడు	స	ఆమర్శనే	అంతట స్పృశించుట
తవులు తాఁకు	స	స్పర్శే	స్పృశించుట
		ప్రాప్తౌచ	పొందుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
తాగు త్రాగు	స	పానే	పానముసేయుట
తాఁచు	స	పాదతాడనే	తన్నుట
తాటించు	స	తాల్వాదివాదనే	దప్పుడలు మొదలైనవానిని చప్పుడు చేయుట
తారు	స	నిలీయదర్శనే	పొంచుట
		విహ్వలతాయాంచ	సొలిసిపోవుట
తార్చు	స	ప్రాపణే	పొందించుట
తారసిలు తారసిల్లు తారసించు	అ	సన్నిధానే	సమీపించుట
తార్కాణించు	స	నిదర్శనే	నిదర్శనముసేయుట
తారుమారవు	అ	వైకల్యే	చెడిపోవుట
తాఱు	అ	ధావనే	పరుగెత్తుట
	స	నిలయనే	డాఁగుట
		హరణేచ	హరించుట
తాఱించు	స	ధావనకరణే	పరుగెత్తించుట
తాల్చు	స	ధారణే	ధరించుట
		శూర్పాదీనాంతండులాదిషుఫలీకరణాద్యపాకరణే	చేట మొదలైనవానిచేత బియ్యము మొదలైన వానియందలి తవుడు మొదలైనది పోఁగొట్టుట
తాళు	స	సహనే	సహించుట
తాలించు తాళించు	స	శాకాదిసంస్కారే	కూర మొదలైనవానికిఁ దాలింపుచేయుట
త్రావు	స	పానే	పానముసేయుట
తిగుచు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
తిట్టు	స	శాపే	శపించుట
తిను	స	భక్షణే	భక్షించుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
త్రిప్పు / తిప్పు	స	పర్యావర్తనే	మళ్ళించుట
		భ్రామణే	తిఱుగఁజేయుట
	అ	పిత్తదూషితేచ	పిత్తదూషితమగుట
త్రిమ్మరు	అ	సంచారే	సంచరించుట
తిరుచు	స	కార్పణ్యయాచనే	కార్పణ్యముగ యాచించుట
తిరివడు / తిరుగుడువడు	అ	మనఃకాలుష్యేణ సంభ్రమే	మనస్సు కలఁతపొంది తొట్రుపడుట
తిరుగఁబడు / తిరగఁబడు	అ	రోషేణాభ్యుత్థానే	రోషముచేత నెదిరించుట
		మనఃకాలుష్యే	మనస్సునఁ గలఁతనొందుట
		పునరారంభేచ	మళ్ళి యారంభింపఁబడుట
తిరుగు	అ	పర్యావృత్తౌ	మళ్ళుట
		సంచారేచ	సంచరించుట
తిఱుగు	అ	భ్రమణే	భ్రమించుట, గిఱగిఱఁ దిరిగెనని
తిలకించు	స	దర్శనే	చూచుట
తివుచు / తివియు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
తివురు	స	కాంక్షాయాం	కోరుట
తీండ్రించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తీయు	స	గ్రహణే	గ్రహించుట
		చందనాదిఘర్షణే	గంధము నూఱుట
		అపహరణే	అవతలఁబెట్టుట
	అ	వ్రణాదివేదనాయాంచ	తీపుఁదీయుట
తీరు	అ	నాశే	నశించుట
తీఱు		కార్యాంతరాభావే	వేఱుగాఁ బనిలేని దవుట
		వివాదనిష్కర్షే	వివాదము నిష్కృష్ట మవుట
		నిష్ఠాతే	నేర్పరియవుట
		ఋణనివృత్తౌ	అప్పు నివృత్తించుట
తీవరించు	స	త్వరాకరణే	త్వరచేయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
తుంగు	అ	మృతౌ	చచ్చుట
		శకలీభావేచ	తునియలవుట
తుటాయించు గ్రా	అ	విచ్ఛేదే	విచ్ఛిన్నమవుట
తుడు	స	ఆమర్శనే	తడువుట
		ఆర్ద్రీతాద్యపనయనేచ	తడి మొదలైనవానిని పోఁగొట్టుట
తునుగు	అ	శకలీభావే	తునియలవుట
		సాహసేచ	సాహసించుట
తునుము	స	శకలీకరణే	తునియలుసేయుట
		మారణేచ	చంపుట
తునియు	అ	శకలీభావే	తునియలవుట
		సాహసే	సాహసించుట
	స	శకలీకరణేచ	తునియలుసేయుట
తుమ్ము	అ	క్షుతే	క్షుతముచేయుట
తురుము	స	ఫలాదిచూర్ణీకరణే	ఫలాదులు చూర్ణముచేయుట
తుఱుము	స	పుష్పాదిధారణే	పుష్పాదులను ధరించుట
తుఱుఁగలించు, తులకించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
త్రుళ్లు, తుళ్లు	అ	గర్వే	గర్వించుట
		కార్యాత్యుత్సాహేచ	పనికి మిక్కిలియుత్సాహపడుట
తూఁగు	అ	నిద్రాయాం	నిద్రపొందుట
		తులితేచ	తూనికెయవుట
తూఁచు	స	తోలనే	తూనికసేయుట
తూఁటాడు	స	ఛిద్రకరణే	ఛిద్రములగునట్లుచేయుట
తూఁటుకట్టు	అ	ఛిద్రీభవనే	ఛిద్రమువుట
తూర్పెత్తు, తూర్పారఁబెట్టు	స	ధాన్యాద్యుత్క్షిప్య వాయునాతత్రధూళ్యాద్యపనయనే	ధాన్యాదులు పొడుగుగా నెత్తి గాలిచేత వానియందుండునట్టి దుమ్ము మొదలైనదానిని పోఁగొట్టుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
తూఱు	స	అంతఃప్రవేశే	లోపలికిఁ బ్రవేశించుట
తూలు	అ	లంబనే	వ్రేలుచుండుట
		పిత్తాద్యున్మాదేనచలనే	పిత్తాద్యున్మాదముచేఁ గదలుట
		బలహానౌచ	బలహీనుండవుట
త్రెక్కొను	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
తెగు	అ	త్రుటనే	భిన్నమవుట
		సాహసేచ	సాహసించుట
తెగించు	అ	సాహసే	సాహసించుట
తెగుచు	స	మారణే	చంపుట
		ఛేదనేచ	తెగఁదీయుట
తెగడు	స	నిందాయాం	నిందించుట
తెగటాఱు	అ	మృతౌ	చచ్చుట
తెంచు	స	ఛేదనే	ఛేదించుట
	అ	వైధవ్యప్రాప్తౌచ	వైధవ్యమునుబొందుట
తెచ్	స	ఆనయనే	ఆనయనముసేయుట
తెందు	అ	నిద్రాయాం	నిద్రించుట
తెనిఁగించు	స	ఆంధ్రభాషయావివరణే	ఆంధ్రభాషచేత వివరించుట
తెప్పిఱు తెప్పిఱులు తెప్పఱులు తెప్పఱ్లు	అ	స్వాస్థ్యే ప్రమాదనివృత్తౌచ	స్వస్థుండవుట ప్రమాదమునుబోఁగొట్టుకొనుట
తెమలు	అ	చలనే	కదలుట
తెరలు	అ	విశ్లేషే	విచ్చిపోవుట
		చలనేచ	చలించుట
తెఱలు తెఱ్లు తెఱకొను	అ	ఉల్బణతాయాం క్వథితక్షీరాదివిష్యందేచ	ఉల్బణమవుట కాఁగినపాలు మొదలైనవి పైకిఁ బొంగుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
తెఱ తెఱు	స	కవాటపిధానాద్యుద్ఘాటనే	తలుపుమూఁత మొదలైనవాని నుద్ఘాటించుట
తెలియు	అ	విదితే	విదితమవుట
తెలిసికొను	స	జ్ఞానే	ఎఱుఁగుట
తెలవాఱు తెల్లవాఱు	అ	నిశాత్యయే శ్వేతీభవనేచ	రాత్రి వేఁగుట తెలుపవుట
తెలిఁగించు	స	ఆంధ్రభాషయావివరణే	ఆంధ్రభాషచేత వివరించుట
తెలతెలపోవు	అ	ముఖవైవర్ణ్యే	వివర్ణముఖుఁడవుట
త్రెళ్లు	అ	పతనే	పడుట
తేజరిలు తేజరిల్లు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తేఱ్చు తేన్చు	అ	ఉద్గారే	ఉద్గారము సేయుట
తేరు	అ	వ్యసనాంతగమనే	కడతేరుట
తేఱు	అ	నిర్మలీభావే	నిర్మలమవుట
తేలు	అ	జలప్లవనే నిష్కృష్టేచ	నీళ్ళలో పయినుండుట నిష్కృష్టమవుట
త్రొక్కు తొక్కు	స	పాదనిష్పీడనే మర్దనేచ	కాళ్ళతో నదుముట మర్దించుట
తొంగు	అ	నిద్రాయాం లంబనేచ	నిద్రించుట వ్రేలుకాడుట
తొంగిచూచు	స	ముఖమాత్రం ప్రసార్యదర్శనే	మొగముమాత్రము ప్రసరింపఁజేసి చూచుట
తొంగుండు	అ	శయనే	శయనించుట
తొట్రిలు తొట్రుపడు తొడిఁబడు	అ	సంభ్రమే	తడఁబడుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
తొడఁగు	అ	అభిముఖాయత్తీభవనే	అభిముఖగానాయత్తుండౌట
	స	కవచాదిధారణే	కవచాదులుధరించుట
		బాణసంధానే	బాణముసంధించుట
		ఆరంభేచ	ఆరంభించుట
తొడుగు	స	కవచాదిధారణే	కవచాదులు ధరించుట
తొడరు	అ	సంభ్రమే	తొట్రుపడుట
	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
		స్పర్శేచ	స్పృశించుట
తొండాడు	స	పునఃపునః స్త్వరాకరణే	మాటిమాటికిఁద్వరచేయుట
తొణుకు	అ	జలాదీనామవస్యందనే	నిస్యందించుట
తొణఁగు	స	ఆరంభే	ఆరంభించుట
తొన్నండు	అ	శయనే	శయనించుట
తొరలు	అ	సంయోగే	కలియుట
తొరపడు	అ	త్వరాయాం	త్వరముబొందుట
తొరగు	అ	స్రావే	నీళ్లుజాఱుట
తొఱఁగు	అ	విశ్లేషే.	వీడుట
తొలఁగు }	స	వినాభావే	విడిచియుండుట
తొలుగు }	స	యుద్ధవైముఖ్యేచ	యుద్ధమునందు విముఖుండౌట
తొలు	స	పాత్రాదీనాంజలేన శోధనే	పాత్రలు మొదలైనవానిని నీళ్లతో శుద్ధిచేయుట
		దార్వాదారంధ్రకరణేచ	కొయ్య మొదలైనవానియందు తొలుచుట
తొలుకరించు / తొల్కరించు / తొలకరించు	అ	వర్షారంభే	వర్షారంభముసేయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
తొవ్వ	గ్రా స	ఖననే	ఖననము సేయుట
తోకొను	స	సహానయనే	వెంటఁబెట్టుకొనుట
తోఁగు	అ	నిద్రాయాం	నిద్రించుట
తోఁచు	అ	స్ఫురణే	స్ఫురించుట
త్రోఁచు	స	అపనోదనే	అవలికిఁబోఁజేయుట
తోఁడు	స	కూపాదిజలోద్ధరణే	బావి మొదలైనవానిలోనుండినీళ్ళు మొదలైనవి పైకిఁదీయుట
	గ్రా	వ్యర్థబహుదానేచ	వ్యర్థముగ నిండుగనిచ్చుట
తోడుకొను	అ	ఆసక్తే	పాలుపేరుట
	స	సహానయనే	వెంటఁబెట్టుకొనుట
		కూపాదితోజలోద్ధరణేచ	బావిమొదలైనవానినుండి నీళ్ళు పైకిఁ దీయుట
తోతెంచ్	స	ఆనీయాగమనే	పిలుచుకవచ్చుట
తోతెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
త్రోపాడు	స	నోదనే	తోయుట
తోము	స	పాత్రాదిషుభస్మాదినా ఘర్షణే	పాత్రాదులయందు బూడిద మొదలైనవానిచేతఘర్షణము సేయుట
		తైలేనాంగమర్దనేచ	తైలాదులచేతదేహము చమురుట
త్రోయు, తోయు	స	అపనోదనే	అవలికిఁబోఁజేయుట
తోలు	స	పశ్వాదిప్రాజనే	పశ్వాదుల నావలఁ బోఁజేయుట
		ధావనకరణే	పరుగెత్తించుట
		ప్రస్థాపనేచ	పంపుట

ద

దక్కు	అ	స్వవశీభావే	స్వవశమవుట
దక్కొను	స	గోపనే	దాఁచుట
దగ్గు	అ	కాసే	కాసము సేయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
దంగు	అ	ముసలఘాతేన వ్రీహ్యాదీనాం వైతుష్యే	రోఁకంటిపోటున వడ్లు మొదలైనవి పొట్టువీడినవాట
దంచు	స	అవహననే	వ్రీహ్యాదులను రోఁకఁటఁగుమ్మట
దండెత్తు	అ	యుద్ధసన్నాహే	యుద్ధసన్నద్ధుండవుట
దద్దరిల్లు	అ	సంభ్రమే	తొట్రుపడుట
దద్దురించు దద్దరించు	అ	దద్రురోగే	దద్దురుగలదవుట
దండనచేయు	అ	వృథాకాలయాపనే	వ్యర్థముగాఁ గాలముగడుపుట
దబాయించు గ్రా	స	తర్జనే	బెదరించుట
దరికొను	అ	దాహే	కాలుట
దళమెత్తు	అ	యుద్ధసన్నాహే	యుద్ధసన్నద్ధుండవుట
దాకొను	అ	సన్నిధానే	సమీపించుట
		నిలీయావస్థానేచ	దాఁగియుండుట
దాక్కొను గ్రా	అ	నిలీయావస్థానే	దాఁగియుండుట
దాఁగు	అ	నిలయనే	అగపడకయుండుట
దాఁచు	స	గోపనే	గోపనముసేయుట
		పాదాదిప్రసారణేచ	కాళ్లు మొదలైనవిచాఁపుట
దాపలించు దాయు	అ	సన్నిధానే	సమీపించుట
దాపు	స	పాదాదిప్రసారణే	కాళ్లుదాపుట
ద్రావు	స	నోదనే	తోయుట
దిగు	అ	అవతరణే	అవతరణముసేయుట
		ఆవాసకరణేచ	ఆవాసముసేయుట
దిగాలుపడు	అ	నిశ్చేష్టతాయాం	నిశ్చేష్టుండవుట
దిగవేయు	స	కర్తవ్యే ధ్యేతవ్యే వా మధ్యే కించిత్పరిత్యాగే	చేయవలసినదానిలోఁగాని చదువవలసినదానిలోఁగాని నడుమఁ గొంచెము విడిచిపెట్టుట
దిగఁదుడు	అ	దృష్టిదోషవారణాయ హారిద్రాజలాదీనాం భ్రామణే	దృష్టికిదిగఁదుడుచుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
దిగఁబడు	అ	పంకాదావధోగమనే	బురద మొదలైనవానిలోఁ గ్రుంగుట
దిట్టపడు	అ	నిష్కర్షే	నిష్కృష్టమవుట
దిద్దు	స	లిఖితలిపిష్వభ్యాసాయపునర్లేఖనే	వ్రాసినవ్రాఁతలో నేర్చుటకు మరల వ్రాయుట
		తిలకాదీనాం సమ్యక్కరణేచ	బొట్టు మొదలైనవానిని లెస్సగాఁ జేయుట
ద్రిమ్మరు	అ	సంచారే	సంచరించుట
దీకొను	స	కలహాభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
దీటుకొను		సామ్యే	సరియవుట
దీవించు	స	ఆశీర్వాదే	ఆశీర్వాదముసేయుట
డ్రుంగు	అ	న్యూనతాయాం	తక్కువవుట
దుఃఖపడు గ్రా	అ	మనోవ్యసనే	మనస్సున వ్యసనపడుట
దున్ను	స	కృషౌ	కృషిసేయుట
దుముకు	అ	ఊర్ధ్వాదధఃస్వైరపతనే	స్వేచ్ఛచేతను మీఁదినుండి క్రిందికిఁ బడుట
		ఉత్ప్లుత్యపతనేచ	ఎగసిపడుట
దురటిల్లు	స	మనోదుఃఖే	మనస్సున దుఃఖపడుట
దువ్వు	స	కేశప్రసాధనే	వెండ్రుకలు నివురుట
		ఆమర్శనేచ	అంతటఁ దడవుట
దువాళించు	అ	ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
దుసికిలు	అ	స్రంసే	జాఱిపోవుట
దూకొను	స	అంతఃప్రవిశ్యాగమనే	లోపలికిఁ జొచ్చి వచ్చుట
దూఁకు గ్రా	అ	ఊర్ధ్వాదధఃస్వైరపతనే	స్వేచ్ఛచేతను మీఁదినుండి క్రిందికిఁ బడుట
		ఉత్ప్లుత్యపతనేచ	ఎగిసిపడుట
దూయు		స్రంసే	జాఱుట
		పరాభవే	పరాభవించుట
		ముష్టినాశాఖాదితః పత్రాదికర్షణేచ	పిడికిట నాకులు మొదలైనవిదూయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము
దూఱు	స	అంతః ప్రవేశే	లోపలికిఁ బ్రవేశించుట
		నిందాయాంచ	నిందించుట
ద్రెక్కొను	స	అభ్యుత్థానే	ఎదిరించుట
దెప్పు	స	దోషప్రత్యభిజ్ఞాపనే	తప్పులెత్తిపొడుచుట
దెబ్బటించు / దెబ్బడించు	స	తాడనే	కొట్టుట
ద్రెయ్యు	అ	ద్వైధీభావే	తెగుట
దెర్లించు	స	ఉష్ణానామపాంసమీకరణే	వేఁడినీళ్లుపాట్లుచేయుట
దేకు	అ	ఉపవిశ్యాపసరణే	కూర్చుండి జరగుట
దేబిరించు గ్రా	అ	కార్పణ్యయాచనావస్థానే	కార్పణ్యయాచనచేయుచునుండుట
దేవు	స	హస్తేనజలలోడనే	చేయిపెట్టి నీళ్ళుకలియఁజాచుట
దేవురించు / దేవరించు / దేవిరించు	అ	కార్పణ్యయాచనావస్థానే	కార్పణ్యయాచనచేయుచు నుండుట
దొంగిలు / దొంగిలించు	స	స్తేయే	చౌర్యముచేయుట
దొప్పదోఁగు	అ	మజ్జనే	మునుఁగుట
ద్రొబ్బు / దొబ్బు	స	పతనోదనే	పడఁద్రోయుట
దొరయు	అ	సామ్యే	సరియగుట
		శోభాయాంచ	శోభించుట
దొరలు / దొర్లు	అ	పర్యల్లుంఠనే	పొర్లుట
		అవాక్పతనే	తలక్రిందుగాఁబడుట
		మృతౌచ	చచ్చుట
దొర్లుకాడు	అ	పర్యల్లుంఠనే	పొర్లుకాడుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
దొరకొను	స	ప్రాప్తౌ	పొందుట
		ఆరంభేచ	ఆరంభించుట
దొరకొల్పు ప్రా	స	ఆరంభే	ఆరంభింపుట
దొరకు }	అ	లాభే	లభించుట
దొఱుకు }		దృష్టేచ	అగపడుట
దోఁకు	స	ఖననవిశేషే	దోఁకుడుపారతోఁద్రవ్వుట
దోఁగు	అ	ఆర్ద్రీభావే	తడియుట
		జానుచంక్రమణేచ	పిల్లకాయమోఁకాళ్లతోనడచుట
దోఁగాడు	అ	జానుచంక్రమణే	పిల్లకాయమోఁకాళ్లతోనడచుట
దోఁచు	స	బలాదపహారే	కొల్లపెట్టుట
దోపు	స	అవగాహనే	గుచ్చిపెట్టుట
దోయిలించు	అ	పానాయాంజలికరణే	త్రాగుటకై దోసిలిపట్టుట
దోరు	స	స్మృతౌ	చమ్పుట
		ఏకత ఆపమనేచ	ఒఱగుట
దోరగిలు }	అ	ఏకత ఆపమనే	ఒఱగుట
దోరగిల్లు }		ఫలపాకేచ	కొంచెముగఁబండుట
ధావంతపడు	అ	పరితాపే ప్రా	పరితపించుట

న

నక్కు	అ	నిలయనే	దాఁగుట
నగు	అ	హాసే	నవ్వుట
నంగు	అ	నాసికయావ్యాహరణే	ముక్కుతోమాటలాడుట
నచ్చు	స	విస్రంభే	నమ్ముట
		ఆలస్యేచ	ఆలస్యముసేయుట
నంజు	స	అనిష్టభోజనే	అనిష్టముగాభుజించుట
నంజుకొను	స	ఉపదంశనే	అన్నమునకుసహాయముగా ఊఱుఁగాయ మొదలైనవి తినుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
నట్టుకొను	అ	స్థానావిమోక్షే	తావువిడువకయుండుట
నట్టువడు	అ	కార్యవిఘాతే	పనిసాగకపోవుట
నట్టుచేయు	అ	ఆలస్యే	ఆలస్యముసేయుట
నడు	అ	పాదన్యాసే	అడుగులుబెట్టుట
		గమనే	పోవుట
		భవనేచ	అవుట
నడుపు	స	అక్షవ్యాహారే	సొగటాలు మొకలైనవానినికచ్చుట
		భావనాయాంచ	కావలసినదానిఁ గావించుట
నడిపించు	స	అక్షవ్యాహారే	సొగటాలు మొదలైనవానినికచ్చుట
		భావనాయాం	కావలసినదానిని గావించుట
		పదన్యాస	అడుగులు పెట్టించుట
		ప్రయోజనేచ	
నడతెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
నత్తమిల్లు	అ	శయనే	శయనించుట
నత్తు	అ	పవనవ్యాధినానం భ్రమోక్తౌ	నత్తిచేతఁ దడఁబడి మాటలాడుట
ననయు }	అ	పుష్పోత్పత్తౌ	పుష్పించుట
ననచు }		పల్లవోత్పత్తౌచ	పల్లవించుట
ననుపు	అ	భక్షితస్యదేహప్రాతికూల్యాభావే	భక్షింపఁబడ్డవస్తువు దేహమునకు బ్రతికూలింపనిదగుట
నమలు }	స	చర్వణే	చర్వణముసేయుట
నములు }			
నమ్ము	స	విస్రంభే	విశ్వసించుట
నరియు	అ	పలితే	తల ముదిమిచేత శుక్లకేశమగుట
నఱుకు	స	ఛేదనే	కత్తిని ఛేదించుట
నల్లాడు	అ	సంచారే	సంచరించుట
నలుచు			

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుగర్థము
నలుగు, నలియు	అ	అవధ్వంసే	చూర్ణమవుట
		రోగపీడాయాంచ	రోగపీడితుండవుట
నవయు, నవియు	అ	రోగపీడాయాం	రోగపీడితుండవుట
నవ్వు	అ	హాసే	నగుట
	స	అపహాసే	అపహాస్యముసేయుట
నసగొట్టు	అ	అసమ్మత్యావిప్రలాపే	సమ్మతిలేక వేమాటు విరుద్ధపు మాటలాడుట
నాకు	స	జిహ్వాయాలేహనే	నాలుకచేత లేహనము చేయుట
నాదుకొను	స	అపహారే	అపహరించుట
నాటు	స	అంకురాదిప్రతిరోపణే	మొక్కలుమొదలైనవి నాటుట
		బాణాదిభేదనే	బాణాదులచేత గ్రుచ్చుట
	అ	విద్ధేచ	బాణాదులు గ్రుచ్చుకొనుట
నాటించు	స	అంకురాదిప్రతిరోపణకరణే	మొలకలు మొదలైనవి నాటఁజేయుట
		బాణాదిభేదనే	బాణాదులు గ్రుచ్చుకొనఁజేయుట
నాదాఱు	అ	బలక్షయే	బలక్షీణుండవుట
నాను	అ	జలనివాసే	నీళ్ళలో నుండుట
నిక్కఁబొడు	అ	అవినతావస్థానే	వంగకయుండుట
నిక్కు, నిగుడు	అ	ఉన్నతావస్థానే	పొడుగవుట
నిగడఁదన్ను	స	దూరతఃపాదప్రసారణే	దూరముగాఁ గాళ్ళుచాఁచుట
నిగ్గు	అ	కార్యనిర్వాహే	పని నిర్వహింపఁబడుట
నించు	స	పూరణే	పూర్తిసేయుట
నిట్టవొడు	అ	ఉద్వేల్లనే	ఉప్పొంగుట
నిండు	అ	పూర్తౌ	పూర్ణమగుట
నిండించు, నింపు	స	పూరణే	పూర్తిసేయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెలుఁగర్థము.
నిభాయించు గ్రా	అ	నిర్వాహే	నిర్వహించుట
నిక్కనీలుగు	అ	భృశతనుభంగే	మిక్కిలి యొడలువిఱుచుకొనుట
నిలు	అ	విరామే	విరమించుట-పని నిలిచెనని
		అనుపవిశ్యావస్థానే	కూర్చుండకయుండుట
		అవస్థానే	ఉండుట
		శేషేచ	మిగులుట
నిలుచుండు	అ	అనుపవిశ్యావస్థానే	కూర్చుండకయుండుట
నిలుపు	స	అనుపవేశావస్థాపనే	కూర్చుండకయుండఁజేయుట
		అవస్థాపనే	ఉంచుట
		అవరోధనే	అడ్డగించుట
		విరమణే	చాలించుట
		శేషణేచ	మిగులఁజేయుట
నిలువరించు నిలవరించు	స	నిర్వాహే	పని నిగ్గించుట
నివాటించు			
నివ్వటిల్లు	అ	అతిశయే	అతిశయించుట
నివాళించు	స	నీరాజనే	నీరాజనముచేయుట
నివురు నిమురు	స	ఆమర్శనే	అంతటఁదడవుట-దువ్వనుట
నీలుగు నీల్గు	స	మృతౌ	చచ్చుట
		జృంభణే	ఆవలించుట
		తనుభంగేచ	ఒడలు విఱిచికొనుట
నీళ్ళాడు	అ	ప్రసవే	ప్రసవించుట
నుగ్గు	స	చూర్ణీకరణే	చూర్ణముసేయుట
		యథేష్టవాదేచ గ్రా	యథేష్టముగా వాదించుట
నుగ్గాడు	స	మారణే	చంపుట
నుడువు	స	ఉక్తౌ	చెప్పుట
నుఱుము	స	అవధ్వంసనే	చూర్ణముసేయుట

ధాతువు		సంస్కృతార్థము	తెనుఁగర్థము.
నురుముచేయు	స	మారణే	చంపుట
నులిగొను	స	పరివేష్టనే	చుట్టుకొనుట
నుఱుఁచు నులుచు నులుపు	స	ధాన్యాదీనాంపశ్వాదిపదఘాతే	ధాన్యములను బశ్వాదులకాళ్ళఁద్రొక్కించుట
నుసలు నుసులు	అ	మత్తతాయాం	మత్తుగొనుట
నూఁకు	స	కంఠగ్రహణనోదనే	మెడవట్టిత్రోయుట
నూఱు	స	దృషదిపేషణే	సన్నికంటఁబేషణముసేయుట
నూర్చు ద్రా	స	ధాన్యాదీనాంపశ్వాదిపాదఘాతే	ధాన్యములను బశ్వాదులకాళ్ళఁద్రొక్కించుట
నూలుకొను	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
		జ్ఞప్తౌచ	తెలివొందుట
నెక్కొను	స	వ్యాప్తౌ	వ్యాపించుట
నెగడు నెగుడు	అ	వృద్ధౌ ప్రవృత్తౌచ	వృద్ధిబొందుట ప్రవర్తించుట
నెగయు	అ	ఉడ్డయనే	పక్షి యెగియుట
నెగ్గు నెట్టు	స	బలాన్నోదనే	బలాత్కారముగఁ ద్రోయుట
నెట్టుకొను		అభిముఖసన్నాహే	ఎకురుగా సన్నద్ధుండవుట
నెమకు	స	మార్గణే	వెతకుట
నెమురు	స	స్నేహమర్దనే	తైలాదులు పట్టించి రాచుట
నెరుము	అ	నాడీవేదనాయాం	నరమునొచ్చుట
	స	విధ్వాయుధప్రతివేష్టనేచ	పొడిచి ఆయుధము వెలికపెట్టుట
నెరయు నెరియు	స	వ్యాప్తౌ ఫలితేచ	వ్యాపించుట ఫలితమవుట

విషయసూచిక.

౧ గ్రంథవిమర్శనపద్ధతివిమర్శనము ౧౦౩-౧౧౪

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారు.

౨ చాటుపద్యములు ౧౧౫ ౧౧౬

కట్టారి సుబ్బారాయుడుగారు.

౩ బాలవ్యాకరణము ౧౧౭-౧౧౮

[illegible]ద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు.

౪. ఆంధ్ర[illegible]దీరరాయశతకము ౧౧౯.౧౨౬

సత్యవోలు సోమసుందరకవి గారు.

౫. సంస్కృతరాఘవపాండవీయవిమర్శనము ... ౧౨౭-౧౩౭

యీయూర్లి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు గారు.

శ్రీరంగం సోమేశ్వరశాస్త్రి గారు

౬. గ్రంథస్వీకారము ౧౩౮-౧౪౨

౭. కాళిందీకన్యాపరిణయము ౮౯-౧౦౪

అహోబలపతి.

౮. వేంకటనగాధిపతిశతకము ౧ ౧౬

మంచెళ్ల కృష్ణకవి.

౯. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము ౬౫ ౭౨

౧౦. ధాతుమాల ౫౭-౭౨

చిన్నయసూరి.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషయు, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, అవిషయమున బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రింద నొందుపఱుపఁబడు చున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి తెలియఁదగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంగసమగ్రనిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతర భాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట ;

iii ఆధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట ;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములయిన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర నొకటి రచించి ప్రచురించుటయు ;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట ;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట ;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట ;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁ గాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట ;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట ;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి పోషించుట. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును ; ప్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును ;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.